

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

BİR YOK-MEKÂN ÖYKÜSÜ: TRABZON TEKEL BİNASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Gürkan TOPALOĞLU

HAZİRAN 2013

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTİSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

BİR YOK-MEKÂN ÖYKÜSÜ: TRABZON TEKEL BİNASI

Mimar Gürkan TOPALOĞLU

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“YÜKSEK MİMAR”**

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :24.05.2013

Tezin Savunma Tarihi :14.06.2013

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Asu BEŞGEN

Trabzon 2013

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalında**

Gürkan TOPALOĞLU Tarafından Hazırlanan

BİR YOK-MEKÂN ÖYKÜSÜ: TRABZON TEKEL BİNASI

**başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun 28 / 05 / 2013 gün ve 1507 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından yapılan sınavda**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Doç. Dr. Asu BEŞGEN

Üye : Doç. Dr. Ahmet Melih ÖKSÜZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Serbülent VURAL

Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Bir Yok-Mekân Öyküsü: Trabzon Tekel Binası” isimli bu araştırma, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca her konuda desteğini ve yakın ilgisini ile yanımda olan danışmanım, Sayın Doç. Dr. Asu BEŞGEN başta olmak üzere; zorluklar yaşadığım zaman bana her konuda yardımda bulunan bölümümde bulunan diğer hocalarıma. Sözlü tarih çalışmasında benimle röportaj yaparak, tezime destek olan değerli görüşmecilere; çözümlenmelerde büyük katkı sağlayan yakın arkadaşlarım, Uğur GÜZEL ve Demir Berk AKÇAY’a; Trabzon’daki yaşantımda büyük destekleri ile daima yanımda olan ve olacak olan, Sayın Rabia YAMAK ve ailesine; sonsuz güven ve özverileri ile beni yetiştiren sevgili aileme; tüm tez süreci boyunca her konuda bana destek olan, beni cesaretlendiren biricik eşim Elif EREN TOPALOĞLU’na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gürkan TOPALOĞLU

Trabzon 2013

TEZ BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bir Yok-Mekân Öyküsü: Trabzon Tekel Binası” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Asu Beşgen’in sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 24/05/2013

Gürkan TOPALOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	III
TEZ BEYANNEMESİ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ	XII
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş	1
1.2. Çalışmanın Amacı	2
1.3. Genel Kavramlar	2
1.3.1. Modernite Kavramı.....	2
1.3.1.1. Mimarlıkta Postmodernizm.....	4
1.3.1.2. Küreselleşme	5
1.3.2. Mekân Kavramı	6
1.3.3. Zaman Kavramı.....	9
1.3.4. Zaman-Mekân Kavramı.....	10
1.3.5. Zaman-Mekân Sıkışması	12
1.3.6. Yer Kavramı	12
1.3.6.1. Antropolojik Yer	14
1.3.6.1.1. Yerin Tarihsel Oluşu	14
1.3.6.1.2. Yerin Kimlikleyici Oluşu	15
1.3.6.1.3. Yerin İlişkisel Oluşu	17
1.3.7. Yok-Mekân Kavramı	18
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR	22
2.1. Yöntem.....	22
2.2. Araştırma Yöntemi Olarak Sözlü Tarih	24
2.2.1. Sözlü Tarihin Hazırlanması	26
2.2.1.1. Tasarım	26
2.2.1.2. Görüşme	26
2.2.1.3. Arşivleme	27

2.2.1.4.	Sunuş ve Yorumlama	27
2.3.	Araştırma için Sözlü Tarih Uygulaması Tasarımı	28
2.3.1.	Temaların belirlenmesi	28
2.3.1.	Görüşülen Kişilerin Belirlenmesi	29
2.3.1.1.	Görüşülen Kişilerin Kısa Özgeçmişleri	29
2.3.1.1.	Soruların Hazırlanması	30
2.3.	Çalışma Alanına Ait Bilgiler	31
2.3.1.	Reji ve Tekel İdaresi	31
2.3.2.	Trabzon Tekel Binası, Konumu ve Yakın Çevresi	32
2.3.3.	Tekel Binası Mimari Özellikleri	33
2.3.4.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi	37
2.3.5.	Yarışma Sonucunda Birinci Seçilen Proje ve Jüri Raporu	40
2.3.6.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi ile Değişen Çevre	43
3.	BULGULAR VE İRDELEME	45
3.1.	Görüşme Temaları ve Görüşmeler	45
3.1.1.	Trabzon Tarihi Üzerine Yapılan Görüşmeler	45
3.1.2.	Bellekteki Tekel Binası Üzerine Yapılan Görüşmeler	50
3.1.3.	Kimlik ve Kimlikleyici Oluş Üzerine Yapılan Görüşmeler	55
3.1.4.	İlişkili Oluşu Üzerine Yapılan Görüşmeler	58
3.1.5.	Tarihsellik Üzerine Yapılan Görüşmeler	64
3.1.6.	Sokak Alışveriş Kültürü Üzerine Yapılan Görüşmeler	68
3.1.7.	Diğer Alışveriş Merkezleri ile Olan Benzerlik Üzerine Yapılan Görüşmeler	71
3.1.8.	Dönüşüm Sonrası Tekel Binası-Varlıbaş Alışveriş Merkezi Üzerine Yapılan Görüşmeler	73
3.1.9.	Anı Biriktirme Üzerine Yapılan Görüşmeler	75
3.2.	Görüşme Temalar Üzerine Bulgular	81
3.2.1.	Trabzon Tarihi Üzerine Bulgular	81
3.2.2.	Bellekteki Tekel Binası Üzerine Bulgular	82
3.2.3.	Kimlik ve Kimlikleyici Oluş Üzerine Bulgular	83
3.2.4.	İlişkili Oluş Üzerine Analiz Çalışması	85
3.2.5.	Tarihsellik Üzerine Bulgular	86
3.2.6.	Sokak Alışveriş Kültürü Üzerine Bulgular	87

3.2.7.	Diğer Alışveriş Merkezileri ile Olan Benzerlik Üzerine Bulgular.....	88
3.2.8.	Dönüşüm Sonrası Tekel Binası – Varlıbaş Alışveriş Merkezi Üzerine Bulgular.....	89
3.2.9.	Anı Biriktirme Üzerine Bulgular	89
3.3.	Birey-Mekân İlişkisinin Antropolojik Yer ve Bellek Kavramları Üzerinden İrdelenmesi.....	90
4.	SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	93
5.	KAYNAKLAR	100
6.	EKLER	104
ÖZGEÇMİŞ		

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Tezin Adı

Gürkan TOPALOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Dr. Asu BEŞGEN

2013, 103 Sayfa, 22 Sayfa Ek

Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar geçen sürede gelişen ve değişen modernizm bakıldığında, modernizmin bir devrim niteliği taşıdığı; içinde yaşadığımız zamanın ve mekânın algılanmasında köklü değişiklikler oluşturduğu söylenebilir.

Marc Augé'ye göre (1997); bir mekânın yer olarak kabul edilmesi için kimlikleyici, ilişkisel ve tarihsel özellikler taşıması gerekir. Augé, bu özellikleri bünyesinde barındırmayan mekânların antropolojik olarak yer olmayacağını belirtir. Mimari açıdan bakıldığında, içerisinde anı biriktirilmeyen, bulunduğu çevre ile ilişkisel olarak zayıf kalan ve aidiyet duygusu uyandırmayan alışveriş merkezleri bu tip yapılara bir örnektir. Bu bağlamda tezin kapsamı; Trabzon kent belleğinin önemli taşlarından biri olmuş, tarihi bir çevre içerisinde yer almış ve kenti şekillendirmiş bir endüstri yapısı olan Tekel Binası'nın bir yok-mekân örneği olan alışveriş merkezine dönüşümü kapsamaktadır.

Birinci bölümde, konu ile ilgili alt yapıyı sağlayacak genel kavram ve tanımlara yer verilmektedir. Çalışmanın amacı ve çalışmada kapsamında kullanılacak olan yöntem (Sözlü Tarih) ilişkin bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde, çalışma alanı üzerinde eskiden var olan Tekel Binası ve günümüzde var olan Varlıbaş Alışveriş Merkezi hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde sözlü tarih yöntemi ile elde edilen görüşme pasajları, ilgili temalar altında toplanmış ve öze indirgenerek sunulmuştur. Dördüncü bölümde ise, dönüşüm sonrası ortaya çıkan durumlar, belirlenen temalar üzerinden irdelemiş; sonuçlar ve öneriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Zaman, Yer, Yok-Mekân, Trabzon Tekel Binası, Sözlü Tarih

Master Thesis

SUMMARY

Tezin Adı

Gürkan TOPALOĞLU

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Architectural Graduate Program
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Asu BEŞGEN
2013, 103 Pages, 22 Pages Appendix

Since the Industrial Revolution, modernism is considered to be the quality of a revolution; as it has created radical changes in perception of time and place in which we live in.

According to Marc Auge (1997), for a space to be considered as a place, it has to possess relational and historical features and features concerned with identity. Auge indicates that spaces which do not possess these features cannot be a place in an anthropological sense. Looking from an architectural perspective, shopping malls where individuals have not aggregated any memories to recall, which are weak in terms of relation with their environment and which do not provoke a sense of belongingness constitute examples to such type of structures. Within this context, the scope of this thesis covers the transformation of Tekel Building, an industrial building which has been an important cornerstone in the urban memory of Trabzon, has existed within a historical environment and has shaped the city, into a shopping mall, as an example of a non-place.

The first part introduces the generic concepts and definitions providing the background regarding the issue. Also includes information as to the purpose of and the methodology to be used (Oral History) within the study. The second part provides information about the former Tekel Building existed previously on the study site and Varlıbaş Shopping Mall existing there instead at the moment. In the third part, interview texts obtained through oral history method are gathered under relevant themes and briefly presented. In the fourth part, situations emerged after this transformation is examined through the themes determined and conclusions and suggestions are put forward.

Key Words: Space, Time, Place, Non-Place, Trabzon Tekel Building, Oral History

ŞEKİLLER DİZİNİ

		<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.	Trabzon Tekel Binası ve yakın çevresi	33
Şekil 2.	Tekel Binası planlama ve yapım aşamaları.....	33
Şekil 3.	Tekel Binası'nın Atapark yönünden görünümü.....	34
Şekil 4.	Tekel Binası'nın işlevlerinin katlara göre dağılımı.....	35
Şekil 5.	Tekel Binası güney girişi ve yakın çevresi.....	35
Şekil 6.	Tekel Binası'nın doğu görünümü ve Reşadiye Caddesi.....	36
Şekil 7.	Tütün işleme salonu ve çalışan tütün işçileri.....	36
Şekil 8.	Tekel Binası iç ve dış mekânları	37
Şekil 9.	Varlıbaş AVM ve Tekel Binası'nın kent içindeki konumu.....	38
Şekil 10.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi ve yakın çevresi.....	40
Şekil 11.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi dış görünümü.....	41
Şekil 12.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi iç görünümü.....	42
Şekil 13.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin katlara göre işlev dağılımı.....	43
Şekil 14.	Çalışma alanı çevresinde düşünülen kentsel dönüşüm alanları.....	44
Ek Şekil 1.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-vaziyet planı	104
Ek Şekil 2.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-bodrum kat planı	105
Ek Şekil 3.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-zemin kat planı	106
Ek Şekil 4.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-birinci kat planı	107
Ek Şekil 5.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-ikinci kat planı	108
Ek Şekil 6.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-üçüncü kat planı	109
Ek Şekil 7.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-görünümler	110
Ek Şekil 8.	Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-görünüş ve kesitler	111
Ek Şekil 9.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi vaziyet planı.....	112
Ek Şekil 10.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi 4. Bodrum kat planı.....	113
Ek Şekil 11.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi 3.bodrum kat planı.....	114
Ek Şekil 12.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi 2. Bodrum kat planı.....	115
Ek Şekil 13.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi bodrum kat planı.....	116
Ek Şekil 14.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi zemin kat planı.....	117
Ek Şekil 15.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi 1. kat planı.....	118
Ek Şekil 16.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi 2. kat planı.....	119

Ek Şekil 17.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi 4. kat planı.....	120
Ek Şekil 18.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi doğu ve batı cephesi görünüşleri.....	121
Ek Şekil 19.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi kuzey ve güney cephesi görünüşleri....	122
Ek Şekil 20.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi boyuna kesiti.....	123
Ek Şekil 21.	Varlıbaş Alışveriş Merkezi enine kesiti.....	124

TABLULAR DİZİNİ

		<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.	Yöntem uygulama basamakları	23
Tablo 2.	Trabzon tarihi üzerine anahtar kelimeler.....	82
Tablo 3.	Bellekteki Tekel Binası üzerine anahtar kelimeler.....	83
Tablo 4.	Kimlik ve kimlikleyici oluş üzerine anahtar kelimeler.....	84
Tablo 5.	İlişkili oluş üzerine anahtar kelimeler.....	86
Tablo 6.	Tarihsel oluş üzerine anahtar kelimeler.....	87
Tablo 7.	Sokak alışveriş kültürünün Varlıbaş AlışverişMerkezin'nde yansıması üzerine anahtar kelimeler.....	88
Tablo 8.	Diğer alışveriş merkezleri ile olan benzerlik üzerine anahtar kelimeler.....	88
Tablo 9.	Dönüşüm sonrası Tekel Binası-Varlıbaş Alışveriş Merkezi değerlendirmesi anahtar kelimeler.....	89
Tablo 10.	Anı biriktirme üzerine anahtar kelimeler.....	90
Tablo 11.	Birey-mekân ilişkisinin antropolojik yer ve bellek kavramı üzerinden irdelenmesi.....	92
Tablo 12.	Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi için belirlenen temaların varlık ölçüsü.....	97

1. GENEL BİLGİLER

1.1 Giriş

17. yüzyıl ile başlayan modernleşme hareketi, günümüzde de geçerliliğini devam ettirmektedir. Bu süreç içerisinde modernleşme hareketi farklı dönemlerde farklı isimlerle anılmışsa da sonuç olarak insanoğlunun ihtiyaç ve üretkenliğini temsil etmektedir.

Modernleşmenin getirmiş olduğu üretkenlik ve üretilen malların pazarının olması zorunluluğu ile modern dönem insanlarında, ihtiyaçları fazlasında tüketim alışkanlıkları oluşmaya başlamıştır. Seri üretim bandının kullanımı ile daha çok mal üretilmiş; daha çok tüketim teşvik edilmiştir. Bu alışkanlık zaman ilerledikçe aşırılık seviyesine ulaşmıştır. Bu aşırılığa cevap vermek adına üretilen malların daha uzaktaki bireylere ulaşması ve orada pazar edinimi için ulaşım yolları hızla gelişmeye başlamıştır. Karadan, havadan, denizden, belirlenen güzergâhlarda malların yeni pazarlara taşınımı gerçekleşmeye başlamıştır. Elbette bu güzergâhlar üzerinde belirli istasyon noktaları belirlenmesi gerekliliği doğmuştur. Bu noktalarda ulaşım şekline göre transit mekânlar üretilmiştir. Transit mekânlar, insanları veya üretilen malları bellek oluşturmadan sadece bir yerden bir taşımak için kullanmaktadır.

Uzun yolculuk sonrası, bir bölgede üretilen ürünün dünyanın diğer ucunda alıcısına ulaşmasını sağlamak için mekân ihtiyacına cevaben “alışveriş merkezi” olgusu ortaya çıkmıştır. Alışveriş merkezleri, bölgesi dışında üretilmiş ve daima farklı olanı arzulayan insanoğlunun taleplerini karşılamak adına birer tüketim üssü olarak kullanmaktadır. Bu mekânları tüketimin vücuda bürünmüş hali olarak görebiliriz.

Modernleşme hareketi sonucunda, küresel ekonomi mekânları haline gelmiş alışveriş merkezleri günümüz kentlisinin hayatında önemli yer tutmaktadır. Alışveriş merkezleri, tüketim odaklı kültürü kullanıcılarına sunan, tasarlanmış mekânlardır. Öyle ki bu mekânlar insanların boş vakitlerinin değerlendirme alışkanlıklarını ve sosyalleşme anlayışını değiştirmiştir. Kent yaşamında önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Marc Augé'nin “antropolojik yer” kavramını aktardığı şekilde, bir mekânın yer özelliği taşıması için gerekli olan tarihsel, ilişkisel ve kimlikleyici özellikleri içerisinde barındırması gerekmektedir. Augé, bu özellikleri barındırmayan mekânlara “yok-mekân” veya “yer-olmayan” demiştir. Küresel kapitalizmin mekânları olarak belirttiğimiz,

otoyollar, terminal binaları, alışveriş merkezleri gibi yapılar veya mekânlar birer yok mekân olarak ele alınmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Trabzon'un kent belleğinde önemli bir yere sahip olan Trabzon Tekel Binası işlevsel olarak ömrünü tamamladıktan sonra ulusal ölçekte açılan bir yarışma ile yeniden işlevlendirme yoluna gidilmiştir. Proje arazisi olarak Trabzon Tekel Binası'nın tüm arazisi kullanılmıştır. Yarışma sonucunda birinci olarak seçilen proje uygulanmıştır. Proje içerik olarak, alışveriş merkezi ve belediye hizmet binasını içermektedir.

Bir tasarım kararı olarak alanın güneyinde bulunan ve ilk olarak tasarlanan kısımlar görünüm bakımından korunmaya çalışılarak alışveriş merkezi işlevi yüklenmiştir. Daha sonra inşa edilen kısım korunmayarak belediye olarak tasarlanmıştır ve tamamen değiştirilmiştir.

Tezin konusu olarak belirlenen yok-mekân araştırması, Trabzon kent belleğindeki yeri bakımından özellik göstermesi nedeniyle, Trabzon Tekel Binası arazisi üzerine inşa edilmiş Varlıbaş Alışveriş Merkezi üzerinde belirlenmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı olarak, dönüşümden önceki Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin yok-mekan özellikleri olan tarihsel, ilişkisel ve kimlikleyici olma temaları üzerinden bir yer özelliği taşıyıp taşımadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Dönüşüm sonrasında kent belleğinde bir yer sahibi olduğu düşünülen Tekel Binası'nın yerine yapılmış olan Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin, kent belleğinde geçmişe ait izler taşıyıp taşımadığı sorusuna cevap aranacaktır.

1.3. Genel Kavramlar

1.3.1 Modernite Kavramı

Modernlik sözcüğünün, Latince “modo” (son zamanlar, tam şimdi) sözcüğünden gelmektedir. İlk olarak İsa'dan sonra 5. yy'ın sonunda “antiquus” sözcüğün karşıtı olarak kullanılmıştır. 10 yy.'dan sonra modernitas (modern zamanlar) ve moderni (bugünün insanları) terimleri de yaygınlık kazanmıştır (Kumar, 2004).

Giddens (2010)'e göre modernlik, 17. yy'da Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse tüm dünyayı etkisine alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret etmektedir. 20. yy.'ın sonlarında, birçok kişi bizi modernliğin ötesine götüren bir dönemin başında bulunduğumuzu ileri sürmektedir. Bu geçiş dönemini adlandırmak için farklı terimler ileri sürülmüştür. Bunlardan birkaçı (bilgi toplumu ya da tüketim toplumu) yeni bir toplumsal sistemin çıkışına işaret ederken, çoğu ise (postmodernlik, endüstri sonrası toplum, kapitalizm-sonrası) daha önceki dönemin kapanmak üzere olduğu fikrini öne çıkarmaktadır (Giddens, 2010).

Touraine (2000), modernliği, salt değişim ya da olaylar silsilesi değil; akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaşması olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle modernlik toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinin giderek farklılaşması içermektedir.

Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz, bildiğimiz ve olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulundurur. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Bu birlik, bölünmüşlüğün birliği olarak paradoksaldır. Bizleri sürekli parçalama ve yenilemenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak Marx'ın deyişiyle "katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği" bir evrenin parçası olmaktır (Berman, 2010).

Hem felsefi, hem de iktisadi olarak klasik anlayış, modernliği aklın utkusu, özgürleşme ve devrim olarak; modernleşmeyi de, eylem halindeki modernlik, yani tamamen içsel bir süreç olarak tanımlar (Touraine 2000).

Modernliğin getirmiş olduğu dönüşümler önceki dönemlere özgü değişim biçimlerinden daha etkilidir. Yaygınlık bakımından bakıldığında, küresel düzeyde toplumsal bağlantı biçimleri kurulmasında etkili olmuştur. Bu dönüşümlere yoğunluk açısından bakarsak, günlük yaşamımızın en özel ve kişisel özelliklerini değiştirme aşamasına gelmiştir (Giddens, 2010).

Modernist ideoloji, aydınlanma felsefesi ile yalnızca fikir alanına utkuya ulaşmadı. Piyasa ekonomisinde kapitalizmin biçimine bürünerek iktisadi alanda da egemen oldu (Touraine 2000).

Giddens (2010)'ın kapitalizm tanımlaması, özel sermaye mülkiyeti ile mülksüz ücretli emek arasındaki ilişki merkezinde yoğunlaşmış bir meta üretim sistemidir. Bu ilişki

bir sınıf sisteminin ana eksenini oluşturmaktadır. Endüstriyalizm ana karakteristiği cansız maddi güç kaynaklarının mal üretiminde kullanımınıdır. Endüstriyalizmin, insan etkinliğinin, makinelerin, hammadde ve ürün girdi ve çıktılarının eşgüdümü için üretimin belli kurallara göre toplumsal örgütlenmesini öngörür.

Modernleşme kurma ve yıkma ikiliği üzerine kurulu bir yapıya sahip olması, sürekli kriz durumu modern bir yaşama kültürü oluşturmaya elvermemektedir. Bu eleştiriden yola çıkarak, modernizm doğası gereği süreksizlikçi bir yapıya sahiptir. Hızla değişen, devinen, “yeni” olanın varlığının sadece kısa bir an için sürdürebildiği ve daha sonra yeni “yeniye” bırakmak zorunda olduğu, yaşamın her defasında altüst olduğu, karışık bir dünyaya ait maddi ve manevi bir yaşama örüntüsü oluşturabilmek, son iki yüzyılın en büyük sorunu olmuştur (Yırtıcı, 2005).

Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenmiştir. Evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskiyi yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran yeni ve etkileyici iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; muazzam demografik altüst oluşlar; hızlı ve sarsıntılı kentleşme; birbirinden çok farklı insanları birbirine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri; git gide gücünü arttıran ulus-devletler; kendi hayatları üzerinde denetim sağlamak için uğraşan insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak tüm bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren kapitalist dünya pazarı... (Berman, 2010).

1.3.1.1 Mimarlıkta Postmodernizm

Charles Jencks modernizmin sonunu ve postmoderniteye geçişin sembolik tarihini, Le Corbusier’in “modern yaşam makinası”nin ödül kazanmış bir versiyonu olan, St. Louis’deki Pruitt-Igoe toplu konut bloklarının içinde oturulamaz bir çevre oluşturması gerekçesiyle 152 Temmuz 1972 günü saat 15:32 de dinamitle havaya uçurulması olarak vermektedir (Harvey 2006).

Postmodernizm 1970’li yıllarda gelişmeye başlayarak tüm dünyaya yayılan eklettisist bir mimarlık anlayışıdır. Modern Mimarlık’ın bazı özelliklerine anti tez olarak belirlemiştir. “Biçim işlevi izler” ilkesi Modern Mimari’nin ilk yıllarda bile temel ilkeydi. Post-Modernistler oluşturdukları mimari biçimlerle birbirinden farklılaşsa da, Modern mimarlığı aynı şekilde yadsımışlardır. Modern mimarlığın aksine işlev biçimi izler tezini

savunmaktaydı. Biçimlerin işlevlerden bağımsız gerçeklikleri olduğunu savunmaktadır. Eski üslup ve biçimleri yeni yapılarda kullanmaktan çekinmemişlerdir. Modernistler için ana amaç olan “özgün olma” post-modern mimarlıkta bir anlam taşımamaktadır (Sözen ve Tanyeli, 1996).

Postmodernistler mekâna nasıl bakılacağı konusunda modernist anlayıştan köklü bir şekilde koparılırlar. Modernistler mekânın toplumsal amaçlar uğruna biçimlendirilecek bir şey olarak görürken, postmodernistler için mekân; belki zamandışı ve “hiçbir çıkar gözetmeyen” bir güzelliğin kendi içinde bir amaç olarak elde edilmesi amacı hariç, her şeyin üzerinde yükselen bir toplumsal amaçla zorunlu hiçbir bağı olmayan estetik ve ilkelere göre biçimlendirilecek bağımsız ve özerk bir şeydir (Harvey 2006).

1.3.1.2. Küreselleşme

Cevizci (2000), Paradigma Felsefe Sözlüğü’nde küreselleşmeyi, “modernizasyon sürecinin bir parçası olarak, özellikle 20. yüzyıl son çeyreğinde ve Doğu Bloğu’nun yıkılmasından sonra tek kutuplu bir dünyada zuhur eden kültürel sisteme, dünyanın somut bir biçimde tek bir biçim olarak yapılaşması sürecine verilen ad” şeklinde tanımlar.

Giddens (2010), modernliğin yapısal olarak küreselleştirici olduğunu; bu nitelik, modern kurumların en temel karakterinin bazılarında, özellikle yerin çıkarılmışlıkları ve düşünselliklerini de kapsayacak biçimde, açıkça görülmekte olduğunu belirtmektedir. Giddens, bu görüşünü daha da genişleterek; sosyologların başlangıç noktası olarak aldıkları sınırlı bir sistem anlamındaki “toplum” düşüncesinin değiştirilerek, toplumsal yaşamın zaman-uzam üzerinden nasıl düzenleneceği üzerine yoğunlaşan bir başlangıç noktasıyla değiştirilmesi gerektiğini belirtir. Zaman-uzam uzaklaşmasının kavramsal çerçevesi dikkatimizi “yerel katılımlar” (birliktelik ortamı) ve “uzak etkileşim” (mevcudiyet ve namevcudiyet arası bağlar) arası karmaşık ilişkilere yöneltir. Modern dönemlerde zaman-uzam uzaklaşması düzeyi, önceki dönemlerden çok daha yüksektir. Yerel ve uzak toplumsal biçim ve olaylar arasındaki ilişkiler buna uygun olarak “esnerler”. Küreselleşme asıl olarak bu esneme sürecine işaret eder. Farklı toplumsal bağlamlar ya da bölgeler arasındaki bağlantı biçimleri bir bütün olarak yerküre yüzeyinde şebekeleşir. Bu açıklamadan sonra küreselleşmeyi; uzak yerleşim birimlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirdiği ya da bunun tam tersi söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır.

Kültür bütünleştirici bir unsur olmaktan çok, kopukluklar, farklılıklar ve görelilik konular, dolayısıyla bölgesel çeşitlilikleri belirtmeyi amaçlar. Küreselleşmiş bir dünyada uygarlığın, toplumsallığın, etnik, bölgesel, bireysel kimliklerin, bireysel bilinç artışının etkileri vardır (Aslanoğlu, 2000).

Dünya ekonomisindeki ana güç merkezleri kapitalist devletlerdir. Bunlarda kapitalist ekonomik girişimcilik asıl üretim biçimidir. Söz konusu devletlerin iç ve uluslar arası ekonomi politikaları, ekonomik etkinliğin biçimlerde düzenlenmesini içerir. Belli bir devlet içinde merkezi olan ama başka yerlerde birçok bölgesel katılımlar geliştirebilecek ticari şirketlerin karesel etkinlikleri için bir ağı sağlar (Giddens, 2010).

Kapitalist sistemin mekânı yansıması; sistemin bir buyruğu olarak, alınıp satılan ve üzerinden ticari gelir elde edilen bir meta ve aynı zamanda diğer metaların pazarlanmasına meca sağlayarak bir aracı olarak değerlendirilebilir. Kent ölçeğinde bakıldığında, yönetimde buluna egemen kuvvetlerin, kentin mekânsal kimliğine dair bilgiler barındıran, bir anlamda ölçek veren, kentteki farklı kültürlerce benimsenmiş değerlerin izlerini taşıyan ve toplumsal bir kimlik kazanan kentsel mekânları da bu şekilde değerlendirmesi mümkündür (Al, 2011).

1.3.2. Mekân Kavramı

Mekân kavramı Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde (1988) "Yer, bulunulan yer, ev, yurt" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama yapılırken insanlığın varoluşundan bugüne kadar hava ve su gibi en temel gereksinimlerinden biri olan "barınma" gereksiniminden ve özellikle de eski Türk toplumlarının göçebe hayatı sırasındaki barınma birimi olan "yurt" kavramından bahsedilmektedir.

Filolojik olarak Hançerlioğlu (1976), mekân sözcüğünün kökenini Arapça var olma anlamındaki "kevn" sözcüğünden türediğini söyler ve mekân içinde bulunulan yer anlamındadır. Felsefe terimi olarak mekân fiziksel bir anlam taşır ve uzay deyişiyle dile getirilir.

Mimari olarak mekân tanımlaması yapmadan önce "uzam" kavramına bakacak olursak, en basit deyişle uzam "bir nesnenin uzayda kapladığı yer, vüsat" olarak tanımlanabilir (Anonim 1). Bu bağlamda "uzam" kavramı, nesnelere fenomenler arasındaki belirli tipteki ilişkilerin az çok sürekliliğini ve kalıcılığını yansıtmaktadır. Nitekim cisimlerin boyutlarının karşılaştırılabilmesine olanak veren de bu kalıcılıktır.

Uzamy açıklayabilmek için bir cisme gerek vardır. Bir cisim olmadan uzam da boş bir soyutlamadan başka bir şey değildir (Florov, 1997).

Mimari tanımlama olarak Doğan Hasol (2005) Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde mekân tanımını; “insanı çevreden belirli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun; mimari bir mekân yaratmak, geniş anlamdaki doğadan ve peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır” olarak yapar. Hasol'un bu tanımında mekân; mimar tarafından tasarlanan ve yaratılan bir obje olarak, dış çevreyle tasarlanan söz konusu alanı birbirinden ayırıp, kullanıcıları için gereksinimlerini karşılayacak ve şekillendirecek boşluklar olarak ele alınır.

Uğur Tanyeli, mimarlığı; “bir mekân yaratma sanatı” olarak tanımlar. Mekânı, yalın bir şekilde “uzayın insan eliyle sınırlanmış parçası” olarak açıklar (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997).

Ching (2004), “Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen” adlı kitabında mekan hakkında basit bir tanımlama getirmiştir; “...alanı çevreleyen dört dikey düzlem muhtemelen mimarlıktaki en tipik, en güçlü mekânsal tanımlama biçimidir.” Ching, bu tanımında mekânın sadece 4 dikey düzlemlerle sınırlandırılarak tanımlanmıştır.

Kuban (2002), “Mimarlık Kavramları” isimli kitabında mimari mekân tanımını; “biçimsel olduğu kadar insan yaşamına ilişkin özelliklerini de içermelidir... Yapı mekânı sınırlanan boşlukla, sınırlayan öğelerin ortak oluşturdukları bir olgudur. Sadece boşluk değerleri, ya da sadece sınırlarıyla bir mekân tanımlaması olası değildir,” şeklinde yapar. Mekân hareketle belirlenir, hareket ancak boşlukta olur ve mekân potansiyel hareket olanaklarına göre tanımlanabilir. Bu hareket sadece yapı içinde bir yerden bir yere gidilerek değil, içindeki insanın bakışıyla yapı sınırlarına uzanan görsel bir harekettir.

Mimarlık kuramcısı Zevi (1968) hareketi esas alan bir yaklaşımla, durağan bir olgu yerine, zaman ve hareket faktörlerinin sürekliliği çerçevesinde, içinde geçen yaşamsal deneyim ile anlamlandırmaktadır.

Mekânı sadece evimizde bulunan ve kullanıcıların gereksinimlerini karşıladığı alanlar olarak sınırlandırmamız doğru değildir. Bu noktada geniş bir mekân tanımlaması olarak coğrafi mekândan bahsetmek de mümkündür.

Coğrafi olarak mekân, kırsal mekân ve kentsel mekân olarak değerlendirilebilir. Kırsal mekân, insan etkisinin olmadığı veya sadece kendi ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde biçimlendiği mekânlardır. Kentsel mekân tanımı İnceoğlu ve Aytuğ (2009) tarafından; “dış mekânda yapıların birbirleriyle ve diğer öğelerle olan ilişkilerinin,

yakınlıklarının oluşturduğu bu mekâna “kentsel mekân” da denilmektedir,” şeklinde yapılıır.

Kentsel mekân, doğal ve yapılaşmış çevrenin oluşturduğu bir algı alanı, bir mimarlık ürünüdür. İnsanlar pek farkında olmasallar da günlük ritüellerini ve çoğu zamanlarını kentsel mekânlarda geçirirler; daha başka bir deyişle sürekli olarak mimari mekânlarda yaşarlar. İçinde yaşanan mekânların, yaşama biçimini ve insan davranışlarını etkilediği açıktır (Hasol, 2008).

Kentsel mekânlar, halkın rahatlıkla ulaşabildiği yapılaşmış ya da doğal olan her türlü çevreye tekabül etmektedir. Tüm caddeleri, meydanları, yolları, konut yerleşimlerinin olduğu mekânları, vatandaşlar için ticari ya da kamusal kullanımların bulunduğu parkları, açık mekânlar ve en azından gündüz halkın kamusal/özel mekânlara kısıtlanmadan girebildiği yerleri de içermektedir (İnceoğlu, Aytuğ, 2009).

Bireyselliğin ötesinde sosyal mekânları içeren kentsel mekânlar, tarih içerisinde fiziksel ve algısal olarak değişimlere uğramışlardır. Modern anlayışla mekândaki bu dönüşümler açıkça görülmektedir.

Yırtıcı (2005), mekânı bir fiziksel üretim nesnesi, somut olarak üretilen kullanılan ve tüketilen bir nesne olarak görmektedir. Ama bununla beraber mekânı sadece yapı yapma eylemi sonucu olarak düşünmenin de yanlış olacağını, fiziksel gerçekliğinin ötesinde karmaşık durumları barındırdığını belirtmektedir. Bu karmaşık durumların sosyo-ekonomik, politik, kültürel değerler, alışkanlıklar ve felsefi metafizik bir boyutu da barındırdığını aktarmaktadır.

İnceoğlu, Aytuğ (2009), Schulz’un mimari mekânı tanımını; içinde yaşayan kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçası, bir boşluktur; varoluşsal mekânın somutlaşmış hali olarak aktarmaktadır.

Bilgin (2003), Moles’ın mekân kavramına yaklaşımını şöyle aktarmaktadır.“her şeyden önce az ya da çok sahip olunan bir nicelik, az ya da çok tüketilen bir miktardır. Her davranışımız belirli bir mekân kullanımı gerektirdiği için insan eylemlerinin ve etkinliklerinin zorunlu hammaddesidir. Kullandığımız eşyaların, araç gereçlerin ve benzeri çeşitli varlıkların tükettiği bir hacimdir.”

Gür (1996), mekân tanımlamasını kullanıcıların ve mekân içindeki nesnelere organizasyonundan bahsederek yapmaktadır. “İnsanın, insan ilişkilerin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşundur. Bu anlamda çevre, yer, egemenlik alanı ve

konumdan farklıdır,” olarak yapmaktadır. Mekân mimarlar tarafından sadece bir boşluk olarak değil aynı zamanda işlevine göre donatıları ve örgütlenmesi ile kullanıcıların ihtiyaçlarını cevaplayacak nitelikte olmalıdır. Örneğin; kullanıcı ihtiyaçlarını karşılama konusunda Le Corbusier bir mekânlar örgütlenmesi olan konut için, “içinde yaşanan makine” benzetmesi kullanılır (Botton, 2007).

Mekân bir mimari ürünün dördüncü boyutudur. Bir yapıyı üç boyutlu bir kitle olmaktan çıkaran özellik, bir mekâna sahip olmasıdır. Yapı, onun sayesinde bireyin devingenliğinden kaynaklanan anlık yaşantılara edinilen bir mekân boyutu kazanır. Mekân boyutunun kişinin devingenliği nedeniyle, sayısız yaşantılar yaratabilme mimarlıkta “n’inci boyut”tan bahsetme olanağı sağlar (Sözen ve Tanyeli, 1996).

İster filolojik, ister mimari, isterse felsefî olsun mekân tanımında ortak nokta; sınırları belirlenmiş, çeşitli öğelerle düzenlenmiş, psikolojik, ekonomik, kültürel değerler barındırmasıdır. Esas olan kullanıcının ihtiyaçlarına cevap verebilecek ölçülerde mekân düzenlemeleri ile kaliteli yaşamlar sunmaktır.

1.3.3. Zaman Kavramı

Zerubavel (1981)’e göre, bütün modern öncesi kültürler zamanı hesaplama tarzlarına sahiptirler. Gündelik yaşamın, kuşkusuz toplumun çoğunluğu için zamanın hesabı, zamanı daima uzama bağlıyordu ve genellikle kesinlikten uzak ve değişken oluyordu. Kimse o günün tarihini diğer toplumsal ve bölgesel işaretlere bakmadan söyleyemezdi. “ne zaman”; evrensel olarak, ya “nerede” ile ilişkilendirirdi ya da düzenli doğa olaylarıyla tanımlanırdı (Giddens, 2010).

Modern toplumların, modern öncesi toplumlara göre saat-zamanına daha çok güvendikleri gözlenir. Modern toplumlarda zaman genellikle toplumsal etkinlikler açısından yapılandırılmaz. Toplumsal etkinliklerin örgütlenmesinde merkezi bir önem teşkil eder. Bu tür toplumlar zamanın (ve mekânın) boşaltılması ve zamanın soyut, bölünebilir ve evrensel olarak ölçülebilir şekilde hesaplanmasının gelişimi çevresinde konumlanmışlardır. Modern makine uygarlığının ilk ayırt edici özelliğinin, buharlı makineden pek çok bakımdan çok daha önemli bir buluş olan saat aracılığı ile örgütlenmiş zamansal düzenlilik olduğu açıktır (Urry, 1995).

Fabian (1999), antropolojik olarak zamanın başlıca 3 kullanımı olduğunu dile getirmektedir. İlk olarak “fiziksel zaman” kavramını açıklarsak; zaman toplumsal-kültürel

süreç tanımında bir tür parametre veya vektör olarak iş görmektedir. Evrimin ve tarih öncesinin kurgulanmasında olduğu kadar, demografik veya ekolojik değişimleri, çeşitli toplumsal olayların tekrarlanışını ölçmek için “nesnel” veya “tarafsız” zaman ölçeklerinde ortaya çıkmaktadır. Kültürel sürecin parametresi olmasına karşın, kültürel değişime tabi değildir. İkinci kullanımını kendi içerisinde ikiye ayırarak dünyalık zaman ve tipolojik zaman olarak ifade etmektedir. Buna göre dünyalık zaman ifadesinde fiziksel zamandaki kronolojikleştirmeden uzak olarak, büyük ölçekli dönemleştirmeye ilgilidir. Çağlar ve evreler tasarımıdır. “Tipolojik zaman” ise, toplumsal-kültürel açıdan anlamlı olayların arasında geçen sürelerin ölçüldüğü bir zaman kullanımınıdır. Yazılı kültüre karşı yazı öncesi kültür, moderne karşı geleneksel, kente karşı kırsal türünden ikilikler içeren kullanımdır. Fabian, üçüncü ve son olarak, “özneler arası zaman” kullanımını ele almaktadır. Özneler arası sıfat, insan edinimlerinin ve etkileşimlerinin iletişimci doğası üzerindeki mevcut uygulamayı işaret eder. Kültür, artık temelde farklı grupların bireysel üyeleri tarafından uygulanacak kurallar dizisi değil de aktörlerin toplumsal yaşamın inançlarını, değerlerini ve diğer araçların yarattığı özgün yol olarak değerlendirdiği an, toplumsal gerçekliğin yapısal bir boyutudur.

1.3.4. Zaman - Mekân Kavramı

Zaman ve mekân insan varoluşunun temel kategorilerindedir. Ama bu kategorilerin anlamını pek az tartışırız; bunları oldukları gibi kabul etme eğilimi gösteririz, içeriklerini sağduyuyla ya da aşıkârmışçasına ele alırız. Sanki her şey nesnel bir zaman ölçeğinde yerini bulabilirmiş gibi, zaman akışını saniyeler, dakikalar, saatler, günler, aylar, yıllar on yıllar, yüzyıllar ve çağlar aracılığıyla kayıtlara geçeriz. Fizik biliminde zaman güç ve tartışmalı bir konu olmasına rağmen, bunun alışılmış zaman anlayışımıza müdahale etmesine izin vermeyiz. Mekân da benzer biçimde doğal bir olgu olarak ele alınır sağduyuya dayalı günlük anlamların atfedilmesiyle “doğallaştırılır”. Bazı açılardan zamandan daha karmaşıktır (yön, yüzölçümü, biçimi, tekrarlanabilen düzeni, hacmi gibi ana özellikleri yanında birde mesafesi vardır), ama biz mekânı şeylerin ölçülebilen ve böylece yerli yerine oturtulabilen nesnel bir özelliği gibi ele alırız (Harvey, 2006).

Yırtıcı (2005), mekânı ve zamanı insan varoluşunun temeli ve toplumsal birer olgu olduğunu söyler. İnsan yaşamlarını solunan bir hava gibi çevreler, sararlar. Toplum içerisindeki her olay kaçınılmaz şekilde mekân ve zaman anlayışı ile bağlantılıdır.

Günümüz zaman-mekân algısı 16. yy'dan itibaren gerçekleşen gelişmelerden ortaya çıkmıştır. Zaman-mekân olgusunun sabit bir yapıda olmadığını, toplumsal yapının değişmesi sınıf ayrımlarının yeniden tanımlanması kapalı yerel ekonomiden, sanayi ve ticaretin hâkim olduğu kapitalist ekonomiye geçiş, teknolojik gelişmelerin getirdiği kolaylıklar ve yaşam biçiminin değişimi, mekân ve zaman olgularının dönüşümünde etkili olduğunu belirtir.

Modern dönemlere baktığımızda, “metropolleşme” adı altında ortaya çıkan mekânsal örgütlenme, yeni teknolojilerin imkânlarıyla kent kavramının çözüldüğü, hiyerarşik ve kent merkezleri yerine çok merkezli, düşük yoğunluklu ve fragmanter yapıda yeni yaşam alanlarının oluştuğu bir kent ve yaşam formatı sunmaktadır (Yırtıcı, 2005).

Metropol yaşamının mekân-zaman paradoksu ise metrodur: Hayatımıza hız kazandıran metro hattı, mesafeleri kısaltmasına karşın yere bağımlılığı, o yere ait olma duygusunu azaltmaktadır. Kentin yaşam damarlarını oluşturan metro hattı ne yazık ki kendini kimliksiz ve tanımsız bir konumda kentliye sunar. Yeraltında yolculuk ederken yer ve zaman kavramından kopan kentli, oryantasyon duygusunu yitirir; mekânsal geçişleri, mekânsal akışkanlığı deneyimleyemez. Buna karşın yaşadığı kenti otobüsle ya da arabayla bir yerlere yetişmeye çalışırken deneyimleyen kentli, pencereden seyrederken de kenti yaşamak yerine onun içinden geçip gider. Bu anlamda yaşanan zaman-mekân sıkışması, anlam kaymalarına, kentsel mekânı insancıl değerlerden koparmaya, insanı giderek çevresine yabancılaştırmaya itmektedir (Aydınlı, 2008).

Kapitalizm, kendinden önceki zaman-mekân kavramını keskin çizgilerle ayrı bir zaman-mekân kavrayışına dayandırır. Kapitalizm zamanı, çizgisel, geri dönüşümü olmayan, sürekli ileri doğru akan, homojen bir zaman; buna denk düşen mekân da homojen, sürekliliği olan ve içi boşaltılmış soyut bir mekândır (Işık, 2004).

Kahvecioğlu (2008), “Mekân Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman” adlı makalesinde mekânın algılanışındaki zaman boyutunu, mimari mekân, algı ve zaman kavramlarıyla bir arada ele aldığı anda, mimari mekânın, insanın mekân ile kurduğu algısal ilişkinin, zaman boyutuna bağlı olarak bellekte bir imaja dönüştüğünü belirtir. Kişinin geçmiş deneyimi, mekânın fiziksel, fonksiyonel özellikleri ve ortam/bağlam özellikleri algısal süreci etkileyerek, farklı özelliklerde farklı algılara sebep olmaktadır. Mekânda olan her türlü değişim, mekân ve zaman arasındaki algısal ilişkiyi de farklılaştırarak, zaman içerisinde bıraktığı izlenimlerin sonsuza varabileceğini belirtmektedir (Cullen, 1961).

1.3.5. Zaman Mekân Sıkışması

Zaman-mekân sıkışması kavramını Harvey (1993), postmodernizmin başlangıcı olarak gördüğü 68 olaylarını birçok şeyden sıkılmışlığın yansıması olarak anlamlandırmaktadır. Dünya olaylarının zaman ve mekânında kayma meydana getirdiği ve dünyaya ilişkin konumumuz değiştiği için kimliğimizi yeniden kurma arayışı içindeyiz. Küresel ticaretin hâkim olduğu bugünün dünyasında, üretilen ürünlere ve farklı mekânlara erişebilirliğimizdeki hızlı değişim, moda ve hayat tarzlarındaki değişimler, insan işleri, sahip oldukları değerler ve zaman-mekân içerisinde başkalarıyla olan ilişkilerinde derin bir belirsizlik ve kişisel güvensizliğin oluştuğunu belirtmektedir. Yaşamın bu denli yoğunlaşmasına “zaman-mekân sıkışması” (space-time compression) adını vermektedir.

Sermayenin geri dönüş hızının iletişim ve bilişim teknolojileriyle artması zaman mekân sıkışmasının önemli etkilerinden biridir. Böylece postmodern düşünme, hissetme, eylemde bulunma zeminini oluşturur. Mallar, ürünler, emek süreci, fikir ve ideolojiler, değerler, uçucu ve geçici bir hal almıştır. Değer yargılarındaki parçalanma ve aynı anda tekrardan üretim, sistemde geçicilik algısını ortaya çıkarmıştır (Aslanoğlu, 2000).

Zaman mekân sıkışması neticesinde, kapitalizmin dinamiklerinde yatan bir olgu olarak mekân, zaman içerisinde tahrip olmaktadır. Farklı kültürel anlayışlar aynı mekân içerisinde yan yana yer alabilmekte, kültür hızla parçalanarak mekânın sınırlarını yok etmektedir (Aslanoğlu, 2000).

Etkileşimin mekânsal olarak genişlemesi zamansal olarak daralması arasındaki ilişkinin değişken doğası, çağdaş toplumsal dünyanın gelişmesinde öne çıkan zaman mekân sıkışmasının esas kısmını oluşturur. Toplumsal etkileşimin modern çağlardaki küresel doğası, mesafeleri azaltan yeni araçların icadıyla beraber gitmiştir. Telefon ve televizyon-video teknikler, elbette “yüz yüze” karşılaşmalara özgü etkileşime katılmalarını sağlamaz, ancak zaman ilişkisinin, uzak alanlarda doğrudan kurulmasını mümkün kılar (Giddens, 2000).

1.3.6. Yer Kavramı

“Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân; gezinilen, ayakla basılan taban; bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge; durum, konum, vaziyet; ülke; görev, makam; önem; üzerine yapı kurulmaya elverişli arazi, arsa; ekime

elverişli toprak parçası, arazi; bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal; otel, motel gibi kalınacak oda; yerküre; iz (Anonim 1).”

Mekânın kavranışı, toplumsallaşma süreci kapsamında incelendiğinde köklü bir değişiklik göstermektedir. Örneğin modern öncesi dönemin mekân algısı beden deneyimiyle sınırlanırken, modernizm ile birlikte yaşanan teknolojik devrimle mekân, bu sınırların çok ötesinde bir anlam kazanmaktadır. Artık zaman ve mekân algısı, mitsel bir algılanış olmaktan çıkmış teorik algılanışa doğru evrilmiştir. Bu da kırsal ve kent arasındaki farklılıklara, dolayısıyla modernleşme sürecine dikkatleri çekmektedir. “Mekân” ile “yer” arasındaki ayrım asıl görüntüsünü burada bulur (İl, 2005).

Heidegger (2004), mekân ve yer kavramının arasındaki farkı şu şekilde açıklar; “mekân doğrusal yönelmelerin, ölçülebilir, hesaplanabilir boyutlarını içerir ve mekânın tözü bu boşluk içinde yer alan uzantıdır. Yer kavramı ise ait olma duygusunu bilinç durumuna getiren pratik bilgilerle mekânı anlama -kendi dışına çıkararak gerçekliği anlama-modunu yansıtır.”

Yer, mekândan farklı bir anlam ifade eder ve belli bir karakteri olan mekân olarak tanımlanabilir. Bu anlamda her mekân bir yer niteliği taşımamaktadır. Bir mekânın yer olarak tanımlanabilmesi için fiziksel olarak var olmasından öte duyulara hitap edip duyularla bütünleşmesi, kolayca yönlendirilebilecek anlamlı bir nitelik taşıması gerekmektedir (Soygeniş, 2006).

Sezgisel kavrayışı gerektiren yer, aslında yaşanan mekândır ve içsel zorunlulukları harekete geçiren kendine özgü bir varlık karakterine sahiptir. Yaşanan mekânda sezgisel olarak yakalanan nesnel veriler sürekli değişmekte, dönüşmektedir. Yer duygusu veren mekânlarda bireyin sezgilerinin kaynağı ve onu yönlendiren şey, olgunun kendisidir; sahip olduğu enerjidir (Aydınlı, 2003).

Yunanca “topoi” kelimesinden türeyen yer sözcüğü, Yunanlı ve Romalı retorikçiler tarafından ortaya konulan reçeteler, kurallar ve teknikler üretilerek geliştirilmiştir. Yerini anı oluşturma özelliği, elinde metin olmaksızın konuşan bir antik çağ oratorunun konuşmalarını hatırlamasını sağlamak için, konuşmanın ama parçalarını hayali bir binanın çeşitli yerlerindeki nesnelere ilişkilendirirdi. Konuşmacının zihninin, önceden binanın odaları veya kısımları boyunca yürüdüğünü, belleği “yerleri” önceden düşündükleriyle kıyasladığı varsayılır. (Fabian, 1999).

Gür (1996), yerin kısa tanımını şöyle yapmaktadır; “Kişi veya grupların kendine mal ettiği sınırlandırılmış mekân parçacıklarıdır.”

Yer, fiziksel olandan, mekânsallıktan öte, tanınmışlığı, ilişkiselliği, var olma biçimini/sebebini, hatta bazen aidiyeti, arzuyu, sevmeyi içeren akıldaki deneyimi olarak tanımlanabilir (Gürkaş, 2011).

Görüngübilimsel mekân anlayışına göre yeri tanımlamak biraz daha karmaşıktır. İnsan algısına bağlı kavramsallaştırılmış görüngübilimsel mekân, sınırsız bir yayılma gösteremeyeceğinden mekânın kendisi aynı zamanda bir yerdir. Yani bir şeyin konumlandığı, bir olay veya etkinliğin cereyan ettiği, az çok sınırlandırılmış bir mekândır, (evimin ya da okulunun bulunduğu yerler, “suç mahalli”, “bayram yeri”, gibi...) bir adrestir ve bu boyut, insanın mekânsal kimliğinin temelini oluşturmaktadır. Böylece yer, öznenin bakışına göre mekânsal farklılığa işaret eder (Koçyiğit, 2007).

Bir alanın “yer” olabilmesi için tekrarlanan karşılaşmalar, karmaşık birleşmeler yoluyla zihnimize kurulması gerekmektedir (Augé, 1997).

1.3.6.1. Antropolojik Yer

Augé (1997), antropolojik yer tanımında, “yer”in öncelikle geometrik olduğunu belirtir. Bunu farklı kuramsal düzeneklere de uyarlanabilecek toplumsal uzamın ilksel formlarını oluşturan üç basit uzamsal formdan yola çıkmaktadır. Bunlar; çizgi, çizgilerin kesişmesi ve kesişme noktasıdır (Augé, 1997).

Augé (1997), antropolojik “yer”in üç ana vasfa sahip olduğunu belirtmektedir: “yer”in kimlikleyici, ilişkiyel ve tarihsel olma özellikleri vardır. Augé’nin deyimiyle, “antropolojik yer”, bireysel kimliklerle, dil karmaşıklıklarıyla, yerel referanslarla, yaşama “know-how”larının formüleştirelmemiş kurallarıyla biçimlenir (Tanyeli, 2000).

Tez kapsamında, “antropolojik yer” kavramının özellikleri, belirlenmiş çalışma alanı üzerinde ayrı ayrı ele alınarak tezin temelini oluşturmaktadır. Bu özellikleri ile doğrudan veya çalışma alanının özellikleri ile ilişkili diğer kavramlarla etkileşimler kurularak sonuca ulaşılmıştır. Bu açıdan, antropolojik yerin özellikleri büyük önem taşımaktadır.

1.3.6.1.1. Yerin Tarihsel Oluşu

Antropolojik yer, bilim olarak tarihten kurtulduğu ölçü içinde tarihseldir. Ataların inşa etmiş oldukları, yorumlamasını bilmek gereken işaretleriyle doldurdukları ve dinsel

ayinlerin belirlenmiş kesin aralıklarla yerine getirildiği bu yerler Pierre Nora'nın belirttiği gibi içinde esas itibariyle farklılığımızı, artık olmadığımız şeyin imgesini kavradığımız “anı yerlerinin” çok uzaklarındadır. Antropolojik yerin sakini, tarihin içinde yaşar, tarih yapmaz. Örneğin; eskilerde bir kasabada kutlanan geleneksel bir törenin güzergâh ve dayanakları kaybolmuş dahi olsa, onun anısı, yalnızca değişen zaman ve değişen bireyden söz etmez. Onlar gerçekten kaybolmuş ya da dönüşmüşlerdir. Günümüzde bu törenlerin tekrarlanması sırasında o dönemde yaşayanlar için şimdiki yerler eskiden yaşadıkları yerden uzaklaşmıştır. Sadece geçmiş anıların yeri olarak anlam yüklenebilir (Augé, 1997).

Yer, kimlik/özdeşlik ve ilişkiyi birleştirmek suretiyle, kendini en alt düzeyde bir istikrar biçiminde tanımladığı andan itibaren, zorunlu olarak tarihseldir. Orada yaşayanlar, bilgi nesnesi olması gerekmeyen işaret noktalarını tanıyabildikleri ölçüde daha bir tarihseldir (Augé, 1997).

Mekânsal öğelerin seçilip yeniden resmedilmesi, imgelerin kendini görünür kılma şekliyle olduğu kadar, gözlemcinin onu görme biçimiyle alakalıdır. Deneyimlenen mekânın kitleler tarafından sembolik açıdan anlam taşıması ve bireysel ve kolektif tarihte yer tutması, mekâna ait imgenin üretimini ve zihinde resmedilen asıl görüntünün bellekte yer tutma biçimi ile ilişkilidir (Al, 2011).

Antropolojik yer kavramının birbiri ile yakından ilişkili olan tarihsel oluşu (anı biriktirme) ve kimlikleyici (aidiyetçi) özellikleri arasında bulunan ilişkiye değinmek gerekirse; zaman ve mekân algısı, bireyin dış dünya ile ilişki içerisinde olmasının yanı sıra, bulunduğu bağlama ait verileri belleğinde tutarak bir aidiyet hissi geliştirmesine etkindir. Bu bağlamda mekân, kavramsal olarak fiziki bir boşluğu ya da sınırlanmış bir takım anlamlar içeren, sosyal ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı kavramsal bir düzlemi ifade eder (Al, 2011)

1.3.6.1.2. Yerin Kimlikleyici Oluşu

Yer kavramı üzerinden kimlik sorunsalını iki başlıkta tartışabiliriz. Birincisi yerin kullanıcılarının o yer içerisinde ki kendine has kimliğidir. Yani bireyin benlik olarak yeri “kendilemesi” durumudur.

Kimlik kavramını insan üzerinden düşünecek olursak, karakter bireyin kişiliğini oluşturan ve çevresine gösterdiği tepkileri anlatan, süreklilik gösteren, kişiyi öteklerden

ayıran bedensel ve ruhsal özellikler; bir kimsenin az ya da çok özgellik göstermesine yarayan görünüş ve tavırlardır (Gür, 2002)

Harvey (2006), bireysel ya da kolektif kimlik arayışını, değişen bir dünyada güvenli bir liman arayışı olarak özetlemektedir. Üzerimize doğru patlayan bu üst üste yığılmış mekânsal imgeler kolâjı içinde, yer-kimliği önemli bir konu haline gelir, çünkü herkes kendini başkalarından ayıran bir mekânı işgal eder (bir beden, bir oda, bir ev, insanı biçimlendiren bir topluluk, bir ülke); kendimizi başkalarından nasıl ayırdığımız ise kimliğimizi belirler. Üstelik, eğer bu değişen kolâj dünyada kimse “yerini bilmiyor” ise, “güvenli bir toplumsal düzen nasıl oluşturulabilir, nasıl sürdürülebilir?” sorusunu sormaktadır.

Her insan kendisini kuşatan çevresel mekânın küçük bir parçasının az çok hâkimi ve sahibi gibi davranmaktadır (Bilgin, 2003). Bir mekân parçasının kullanıcısı tarafında benimsemesi, oranın kendine ait olduğunu hissetmesi, mekânsal kimlik ya da yer kimliği kavramının kaynağını oluşturmaktadır.

Geleneksel toplumda yaşayan bireyin, bugünkü anlamda bir kimlik sorunu yoktu. Ancak toplumsal yaşamda başlayan çözülmeye birlikte bireyselleşmenin öne çıkmasıyla, kimlik kavramı yükselişe geçmiştir. 19.yy’da yayılmaya başlayan bireysel kimlik duygusunun temelinde modernleşmenin ve bireyselleşmenin yattığını söyleyebiliriz. Yalnız kültürel bir dokuya sahip olan modernizm, öteki ve ötekilik üzerinde temellenmektedir. Modernlik, bireyciliğin ve bireyselliğin artışı anlatır. Bireyin kendine özgü karakterinin olduğu düşüncesi modern dönemle birlikte ortaya çıkmıştır (Karaduman, 2010).

Tanıklıkların, belgelerin, görüntülerin, “olmuş olanın görünür işaretlerinin” hepsinin birden titizlikle biriktirilişi içinde aradığımız şey, bizim farklılığımızdır ve “bu farklılık görüntüsü içinde bulunmaz bir kimliğin ani parıltısıdır. Bir tekvin de değil, ama artık olmadığımız şeyin ışığında ne olduğumuzun anlaşılmasıdır.” (Augé, 1997)

İkinci durum ise bir yeri diğer yerlerden ayırt etmemizi sağlayan kendine has imgeleridir. Bu, imgelere farklı bölgelerde yer alan mekânların kendi bölgesel özelliklerini göstermesi anlamındadır. Bu duruma da mekânın benlik olarak “kendilemesi” denilebilir.

Fransız bir antropolog olan Augé, Fransa’da bulunan yerleşim yerlerinin, anlamlı bir uzamın ve özgül bir faaliyetin merkezi olmaya özendiğini vurgulamaktadır. Bir metropol olan Lyon çeşitli sıfatların yanında “gastronomi başkenti”, Thiers gibi küçük bir kasabanın “balıkçılık başkenti”, Digouin gibi bir ilçenin “seramik başkenti” sıfatları altında kentlerin

kimliklerini oluşturduğu belirtmektedir. Ayrıca kentlerde bulunan sokaklar, meydanlar ve anıtlar, tarihsel olaylar içindeki konumu ve tarihi kişiliklerin adlarıyla anılarak buraların kimlikleri haline dönüşümü aktarılmaktadır. (Augé, 1997).

Mekânsal ölçekten kentsel ölçeye geçtiğimizde; kentsel kimlik sağlayan olumlu özellikler nelerdir, kimlik eskiden nasıl sağlanırdı, şimdi nerelerde aranabilir gibi soruların irdelenmesi ve gündemde tutulması gereklidir. Kimlik aramanın bir yolu baskın yeni imajlar yaratmaktan geçer. İkinci yol ise karakterli ve ayrıcalığı olan kentsel mekânlar yaratmaktır (Gür, 2002).

1.3.6.1.3. Yerin İlişkisel Oluşu

Toplumsal yapılar, kültürel değerler ve davranışsal örüntüler yer oluşumunda kavramsal çerçeveyi belirler; bu çerçeve anlamsal yapıları oluşturan belirli bir dile sahiptir. İnsan ve çevre arasındaki geçişler ve ilişkiler mekânın gerçek, fiziksel özellikleri ile algılanan ve yaşanan bir olgu arasında gerilim yaratır. Sonuçta mekânsal karakterin özü hakkında bize ipucu verir. Örtüyü kaldırmamıza yardımcı olan bir diyalog içine çeker bizi. Yaşanan mekânın nedenselliği yer duygusu ile deşifre edilir. Yer duygusu uyandıran bir mekân varoluşsal mekân ve kendiliğinden oluşan mekân arasındaki gerilimden ortaya çıkar. Bu gerilim “kendini evinde hissetme” duygusu ile açıklanır. Ev ortamı yaratan mekânların, geçmişe ait anıları ve geleceğe ait hayallerin gerçeklerle çatışması sonucu ortaya çıkan imgelerden kaynaklandığı söylenir. “Ev ortamı” kullanıcıya farklı çağrışımları olabilen anlamsal bir çerçeve sunar. Kullanıcının tüm gereksinimlerine ve kendi özel duygularına cevap verebilen, “yer duygusu” yaratan her yaşam çevresi bir “aura” ya da atmosfer denilen ortamı ifade eder. “Ev ortamı” kavramsal olarak, özne ve nesne arasında karşılıklı ilişkiyi, birbirini gerektiren, biri olmadan diğerine ait bilgileri anlamının mümkün olmadığı bir olgu olarak tanımlanabilir (Aydınlı, 2003).

Kapitalist ekonominin mekân üzerindeki yıkıcı etkisi ve buna bağlı olarak geçicilik durumu, modern dünyada her şey gibi mekânsal değerlerin de nicelleşmesi olgusu ile doğrudan bağlantılıdır. Nicelleşme olgusu mekânın en temel konvansiyonu olan “yer” ile olan ilişkisini kopartır. Mekânın yer ile olan ilişkisi kopması, mekâna ait bildik konvansiyonların tümünde temel bir dönüşümün ilk adımı oluşturur. Sözü edilen dönüşümün etkisi en çarpıcı biçimde metropoliten alanlardır. Metropoliten alanlar mekâna ait konvansiyonların geçerli olmadığı, küreselleşen ekonominin mekânsal hareketliliği

içinde niceliksel değerlerin ön plana çıktığı yeni mekânsal yapılanma olarak ortaya çıkarlar (Yırtıcı, 2005).

1.3.7. Yok-Mekân Kavramı

“Yok-mekân’ı” başlı başına farklı bir kavram gibi düşünmek olası değildir. Antropolojik yeri tanımlayan tarihsellik, kimlikleyicilik ve ilişkisellik vasıflarının o mekânda olması gerekmektedir. Öyle ki yok mekânın tanımını bu temel üzerinden yapabiliriz.

Kavramı ortaya atan Augé (1997), yok-mekânı; “eğer bir yer, kimlikleyici/özdeşleyici, ilişkiyel ve tarihsel olarak tanımlanabilirse, kimlikleyici/özdeşleyici olarak da, ilişkiyel olarak da, tarihsel olarak da tanımlanamayan bir uzamı, bir yer-olmayan’ı tanımlayacaktır.” şeklinde açıklamaktadır.

Koçyiğit (2007)’in aktardığı şekliyle, yok-mekân kavramının anlaşılması kolaylaştırılabilir. “Bir İsviçre köyündeki Protestan kilisesine, Sam’daki bir camiye, Reims’deki katedrale, Bangkok’daki bir Budist tapınağa gidin. Bu ibadet mekânlarını ziyaret ettiğiniz her durumda, dine ilişkin ortak bir izlenim edirsiniz ve bunların her birinde ayırt edici özellikleri olan bir kültürle karşılaşırsınız. Bir sinema kompleksine - izleyicili bir spor arenasına, kapalı alış-veriş merkezine [mall] veya dünyanın herhangi bir şehrinde bulabileceğiniz “fast food” restoranına gidin ve nerede olduğunuzu anlamaya çalışın. Hiçbir yerdesinizdir. Bir video oyunundan [Nintendo] pikseller avlamaktasınızdır: Sizi saran dünya ortadan kaybolur. MTV’nin karşısında ya da içindedesinizdir: Yürek yaralayan bir kargaşa içinde gözlerinize saldıran evrensel imajlar ve kulaklarınızı saran küresel ahenksizlik size hangi memlekette olduğunuzun dışında her şeyi söyler. Neredesiniz? Siz McWorld’desiniz.” (Barber, 1995)

Augé’nin Fransızca olarak aktarmış olduğu aktarmış olduğu “lieu” ve “non-lieu” kavramlarının farklı bir dile aktarımında anlam kayması meydana gelebilir. İngilizce’ye “place” ve “non-place”, Türkçe’ye “yer” ve “yer-olmayan” olarak çevirisi yapılan bu kavram değişik şekilde değerlendirilebilir. Konu bu çerçevede etrafında ele alındığından açılımı yapılacak olan “lieu” kelimesinin Türkçe’ye “mekân” olarak çevrilmesi daha sağlıklı olacaktır (Tanyeli, 1996). Buradan hareketle, çalışma kapsamında yer-olmayan deyimini kullanmak yerine, yok-mekân deyimini kullanılmıştır.

Çevreyi var eden şeyleri doğrudan deneyimleyemeyen, bunları kendi gerçekliklerinden bağımsız sistemlerle kavramaya, yönlendirmeye ve düzenlemeye çalışan modern insan, çevrenin özgül karakterini, farklılıklarını, zaman içerisinde kültür yoluyla edinilen iletişimsel gücünü yok etmektedir. Bu bakımdan “yersizleşme”, yerleri yer yapan niteliklerin giderek azaldığı; insanın çevresine bakarak nerede, hangi kültürel yapıya, tarihsel sürece göre oluşmuş bir çevre içerisinde olduğunu anlayamadığı; buna bağlı olarak aidiyet, kimlik, özgül deneyim gibi sorunlarla karşılaştığı bu sürecin adıdır (Koçyiğit, 2007).

“Klinikte dünyaya gelinen ve hastanede ölünen, geçiş noktaları ve geçici uğraşların (otel zincirleri, eğlence mekânları...) ya gösterişli ya da insani olmayan kipsellikler halinde çoğaldıkları, aynı yaşanan mekânlar da olabilen ulaşım araçlarının girift bir şebeke halinde geliştikleri, geniş alanlara, bankamatiklere ve kredi kartlarına alışkın kişinin “dilsiz” tecimin jestleriyle yeniden tanıştığı bir dünya” (Augé, 1997).

Başka bir örnek olarak; “yer-olmayanlar, dönemin ölçüsüdürler; ya da nicelleşebilen ve yüzölçümü, hacim ve mesafe arasında yapılacak birkaç dönüştürme pahasına, hava, demir ve kara yollarını ve “taşıt araçları” denilen devingen mekânları (uçaklar, trenler, arabalar), havalimanlarını, uzay uçuşları için hazırlanmış istasyonları, büyük otel zincirlerini, eğlence parklarını ve nihayet dağıtımın büyük yüzeylerini (büyük ölçekli alışveriş mekânları), bireyi çoğu kez yalnızca kendi kendinin başka bir imgesiyle ilişkiye sokacak kadar garip bir iletişimin ereklere uğruna dünya dışı uzayı seferber eden kablolu ya da kablosuz şebekelerin karmaşık yumağını toplamak suretiyle ölçülen ölçüsüdürler.” (Augé,1997)

Modern toplumlardaki çeşitli süreçler insanları hem zamana doğru bir yönelim gösteren hem de zaman tarafından disipline edilen zamansal öznelere dönüştürmektedir (Urry, 1999).

Yok-mekânlarda zamansal işleyişin bir sürekliliği vardır. Bu süreklilik, tek düzeli bir zaman anlayışına yol açmıştır. İçeride programa uygun eylemler tek düze devam ederken, dışarıda doğal zamansal döngü devam etmektedir. Dışarıda zamanın ne olduğunu umursamadan, sadece kendi zamanını kullanıcılarına dayatır. Bu nedenle yok-mekânlar açılışından kapanışına kadar aynı zamanı yaşarlar ve yaşatırlar.

Zamanın tek düze işleyişine yönelik olarak İl (2005), yok-mekan, kendi bünyesinde vuku bulan değişimleri de okumaya olanak vermez. O her an güncellenmiş olmak durumundadır; tarihselleşemez. İşlev göremeyecek hale geldiğinde tümel olarak yenilenir.

Değişip dönüşmez; her an yeni olmak durumundadır. Modern toplumların mekânları olan yok-mekânlar, zamanı, birbirine denk, birbirleriyle yer değiştirebilen ve sürekli tekerrür eden günlerden oluşan bir silsileye dönüştürmektedir. Birbirine denk hale gelmiş işler, birbirleriyle yer değiştirebilir yollar ve tersine çevrilebilen yönler arasında birey etkisizdir ve “yer” anlamını yitirir; içi boşalır.

Yer-olmayanlar şimdiki zaman içinde yaşanır. Her şey, sanki uzam zaman tarafından ele geçirilmiş gibi, her bireysel tarih gerçeklerini, sözcüklerini ve imgelerini şimdiki zamana ait ve ardı arkası kesilmeyen tarihin tükenmez stokunu içinde devşiriyormuş gibi cereyan eder. Yer-olmaya içerisinde aşırı ölçüde imgelerle kuşatılmış kişi, sürekli şimdiki zaman ile kendine rastlamanın eş zamanlı deneyimini yaşar (Augé, 1997).

“Yer-olmayan” olarak tanımlanan süpermarket veya havaalanı tarihselleşemez. Sistemin ona yüklediği ilişki düzleminde ancak eskiyebilir (Tanyeli, 1996).

Yok-mekânlar işleyişini belirlenmiş kurallar üzerine oturtmuştur. Bu kuralları da kullanıcıya talimatlar aracılığı ile iletmektedir. Sistem, kullanıcının sadece müsaade edilen eylemleri gerçekleştirmesine izin vermektedir. Yok-mekânlar, kullanım talimatnamesi olan tıpkı bir mekanik araç gibi kullanıcıyı yönetmektedir.

Bu noktada, otoyolda arabamızı sürerken, süper markette alış-veriş yaparken, ya da Londra ya da Marsilya’ya uçmak için uçak beklerken kullandığımız yer olmayanların şu özelliği vardır ki, kendilerini aynı zamanda da bize önerdikleri sözcük ya da metinlerle tanımlarlar; yani sonuçta, duruma göre öğütleyici (sağ şeridi izleyin), yasaklayıcı (sigara içmek yasaktır) ya da bilgilendirici (beaujolais bölgesine giriyorsunuz) tarzda dile gelen ve kah az ya da çok açık kurallar içeren ideogramlara, kah doğal dile başvuran talimatlarıyla bizleri uyardığını aktarmaktır (Augé, 1997).

Kullanım talimatnamesinin yanında yok-mekânın kullanıcısı, yok-mekânla sözleşmeye dayanan bir ilişki içindedir. Bu sözleşmenin mevcudiyeti, sırası geldiğinde ona hatırlatılır. Sözleşme kişinin kimliği ile ilişkidir. Örneğin; bir havalimanında biniş salonuna geçebilmek için önce kayıt bölümünde kimliğini göstermesi gerekir. Daha sonra polis kontrolünde kimliğini gösterir. Anonimliğini (bireyselliğini) ancak kimliğinin kanıtını ortaya koyduktan sonra, bir bakıma sözleşmeyi imzaladıktan sonra kazanır. Yer-olmayanlarda sadece bu noktalarda kimliğine bürünür. Kimliğini ancak bu yolla sağlayan kişi yer-olmayan uzamı içinde inanmışlıkla yumuşak bir tutsaklığın nesnesi olarak bir süre için kimliksizleşmenin edildiği sevinçlerini ve rol yapmanın daha etkin hazzını tatmaktadır (Augé, 1997).

Tanyeli (2004), bu durumu “toplumsal ilişkiler değil, karşılıklı ve sözleşmeli görevler yeri” olarak tarif etmektedir. Tatil köyü örneğini kullanarak, tüm gün boyunca yapılacak olan aktivitelerin tarifelendirildiğini, tatil köyü dışı aktivitelerinin dahi bu şekilde tarifeye müşteriye sunduğunu belirtmektedir.

“Antropolojik yer”, dilin gizli işbirlikleri, manzarayı belirleyen nirengiler, yaşama edebinin formüleştirmemesi kuralları aracılığıyla her bir insana özgü ayrı kimlikler tarafından kurulurken yolcuların, müşterilerin ya da tatil günün sürücülerinin paylaşılmış kimliğini yer-olmayan yaratmaktadır (Augé, 1997).

Yer olamayanlar hiçbir birleşim kurmazlar, hiçbir şeyle bütünleşmezler, yalnızca, bir yolun kat edilişi sırasında birbirine benzeyen veya benzemeyen ayrışık bireyselliklerin birlikte yaşamına izin verirler. Üstmodernliğin uzamını işi yalnızca bireylerdir (müşteriler, yolcular, dinleyiciler) ama bu bireyler yalnızca giriş veya çıkışlarda kimliklendirilmiştir (Augé, 1997).

Sanayi toplumunda üretim biçimindeki değer sisteminin değişimi, mimari mekânın biçimlenmesinde önemli bir faktör olmuştur. Mimari bütünü oluşturma mimarlığın insan ile ilişkisini kuran saklı boyutlar önemini yitirmiştir. Evrensel bir kültürü ve onun ortaya koyduğu değerlerin izlerini taşıyan mimarlık, azla çok şeyi anlatan işlevsel bütünlere indirgenmiş; homojen bir yapı kazanmıştır. Kullanım değerleri giderek üretim-tüketim değerlerine dönüşmüştür (Aydınlı, 2003).

Günümüzde gündelik hayat tüketim ilişkileri çerçevesinde kurulmaktadır. Modern dünyada her mekânsal kurgu ekonomik bir gerçekliğin etkisinde kalmaktadır. “Yer” kavramı da bu durumdan etkilenir. Kendine özgü farklılıklarla tanımlanan “yer” ler, bugün sadece kendi yakın çevreleriyle değil, uzaktaki ekonomik ve toplumsal dinamiklerin de etkisi altında kalan düğüm noktalarına dönüşmektedirler (İl, 2005).

Yok-mekân hakkında bahsedilen kavramlar ve tanımlamaların yanında süpermodernite ürünü olarak nitelendirilen yok-mekânlar, küresel dünyada herkes için tanıdık, keşfedilmiş mekânlar olarak, yeni “yer”ler sayılabilir. Yabancı bir ülkeye yerleşen bir insan, hiç tanık olmadığı bir kentte dahi kendi “yer”leri ile karşılaşabilir. Herhangi bir Starbucks’ta, tanıdık, tadını bildiği bir kahve içmesice tanıdık, daha önce benzer bir mekânda, bir koltukta oturması anlık bir “yer” hissi uyandırabilir (Gürkaş, 2011).

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

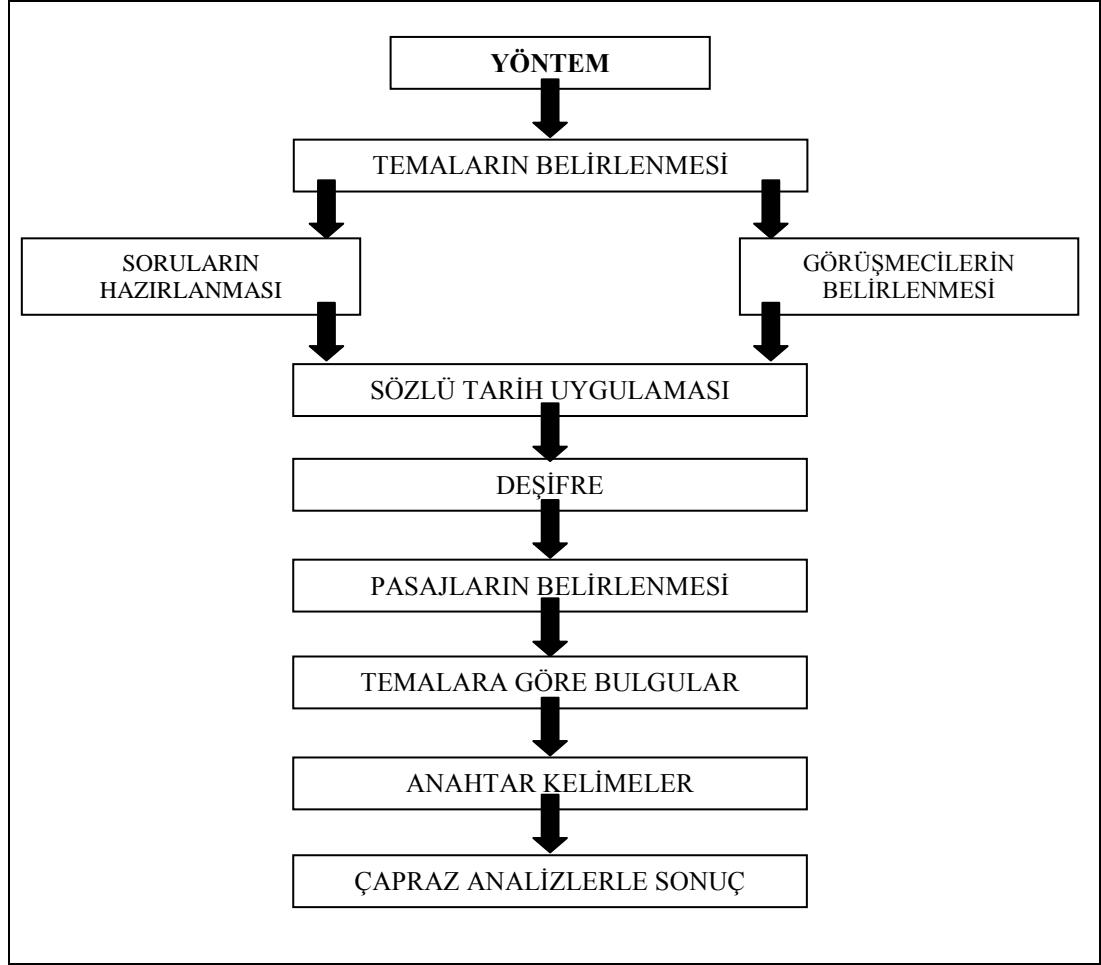
2.1. Yöntem

Çalışmanın temelini oluşturan “yok-mekân” kavramı ve özelliklerini en güvenilir ve doğru şekilde araştırmak için sözlü tarih yöntemi tercih edilmiştir. Tekel binasının geçirmiş olduğu dönüşümün öncesi ve sonrası hakkında birinci ağızdan bilgi almak, sözlü tarih yöntemi tercih edilmesinde etkili olmuştur. Sözlü tarih sayesinde Tekel Binası döneminde gerek kent hakkında, gerekse kentte yaşayan bireylerin belleklerinde bulunanlara daha rahat ulaşılmıştır. Tekel Binası için geçerli olan kavramlar aynı temalar altında Varlıbaş Alışveriş Merkezi için de uygulanmıştır. Böylece iki bina arasında değerlendirme yapma fırsatı elde edilmiştir.

Sözlü tarih uygulaması ile elde edilen verilerin, dolaysız ya da dolaylı literatür incelemesi yapılarak yazılı ve çizili kaynaklara ulaşılmıştır. Konu ile ilgili tezler, makaleler, kitaplar, bildiriler ve internet ortamı taranarak ihtiyaç duyulan bilgilere ulaşılmış ve çalışmanın uygulanması ve değerlendirilmesi sırasında bu kaynaklardan yararlanılmıştır.

Sözlü tarih yönteminin hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi ile ilgili olarak uygulama basamaklarını gösteren Tablo 1 hazırlanmıştır. Bu sayede çalışmanın belirli bir sistematik içerisinde ilerlemesi amaçlanmıştır.

Tablo 1. Yöntem uygulama basamakları

Çalışma için seçilen yöntemin uygulama basamakları şu şekilde açıklanabilir:

- Sözlü tarih uygulamasının sistematik bir biçimde uygulanması ve değerlendirmesini sağlamak amacı ile öncelikle yok-mekan ve belirlenen alan üzerinden araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların neticesinde çalışmada irdelenecek temalar belirlenmiştir.

- Sözlü tarih çalışmasından önce, belirlenen temalara paralel nitelikte sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular, görüşme yapılan kişilerden en doğru cevapları alabilmek için basite indirgenerek düzenlenmiştir.

- Temaların belirlenmesi ve soruların hazırlanmasından sonra görüşme yapılacak bireylerin belirlenmesine geçilmiştir. Bu belirlenme sırasında Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi hakkında bilgi sahibi olan kişiler seçilmiştir. Görüşülen kişiler dengeli sayılarda gruplandırma yapılarak dağılım sağlanmıştır.

- Tüm bu hazırlıklar sonunda sözlü tarih çalışmasının uygulama aşaması, gerekli şartlar sağlandıktan sonra, kişiler ile yapılan birebir görüşmelerle sürdürülmüştür.

Görüşmeler kişilerin istedikleri zamanda ve istedikleri yerde yapılmıştır. Görüşmelere gerekli izinler alındıktan sonra ses kayıtları alınmıştır.

- Alınan ses kayıtlarının tümü dinlenerek kayıtlar birebir olacak şekilde deşifre edilmiştir. Birebir deşifreler rahat okunurluğunun sağlanması için düzeltilmiş metinler haline getirilmiştir.

- Tüm deşifreler yapıldıktan sonra, konuşma metinlerinden sorulan sorularla ilgili konuşmacıların cevapları temalar ile ilgili kısımları pasajlar şeklinde çıkartılmıştır. Bu sayede tüm metinlere yer vermek yerine ilgili kısımlara yer verilerek daha akıcı bir okuma elde edilmiştir.

- Sonuçlara gitmek için belirlenen temalarla ilgili olarak pasajlar içerisinden anahtar kelimeler ayıklanmıştır. Anahtar kelimeler gruplandırılarak tablo haline getirilmiştir. Bu sayede anahtar kelimelerin karşılaştırılmaları ve birbiri ile olan ilişkileri kolaylıkla belirlenebilir hale gelmiştir.

- Tüm bu çalışmalarla ulaşılan bulgular ve anahtar kelimeler, farklı bireylerin görüşlerinin karşılaştırılarak çapraz analizler ile sonuçlara gidilmiştir.

2.2. Araştırma Yöntemi Olarak Sözlü Tarih

“Anılarını başka türlü aktarmayı asla düşünemeyecek insanların anılarını derlemek” (Tosh, 1997).

Her türlü insani etkinliğin tarihin öznesi haline gelebilmesinin yakın dönemlere ilişkin tarih çalışmalarındaki sonuçlarından olan sözlü tarih, belli bir döneme ait kişisel tanıklık ve/veya yaşantıların belleğin derinliklerinden çıkarılıp değerlendirilmesi yoluyla toplumların tarihlerinin inşasına katkıda bulunan bir araştırma yöntemidir. Her türden ilişkilerin, ev-içi hayatların, anne-çocuk ilişkilerinin, küçük yerleşim yerlerindeki değişimlerin, gündelik yaşamın tarihi türündeki anıların derlenmesiyle, yazılı tarihin saptayamayacağı bilgilere ulaşılmasını sağlar (Danacıoğlu, 2008).

Anılar birçok insanın ilgisini çeker, ancak malzeme olarak pek kullanılmaz. Sözlü tarih, kaynak olarak kişisel anıların üzerine kuruludur. Bu kaynaklar temel alınarak tarihçilerin dayandıkları belgeleri tamamlayıcı ve alternatif bir tarihi oluştururlar (Counce, 2001).

Sözlü tarihin yanı sıra geçmişe ışık tutan “sözlü gelenek” kavramı da bulunmaktadır. Geçmişteki kişiler ve olaylar hakkında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış anlatı ve tasvirlerdir. Sözlü gelenek tam olarak sanayileşmemiş toplumlarda hala canlı bir güçtür. Yazılı olan birçok eski belgenin kaynağı “sözlü geleneğe” dayanmaktadır (Tosh, 1997).

Geçmişte, yazılı belgeler yazılı kalınlara öncelik tanınmasını sağlayan, kanıtlanabilirlik konusundaki hakim anlayıştı. Doğruluk payı dikkate alınmadan, yazılı belgelerin başkaları tarafından kontrol edilebileceği gerçeği, çarpıtılma ihtimalini azaltır ama ortadan kaldırmaz. İnsanlar en sağlam kanıtı bile çarpıtabilir, akademik çalışmalarda kullanabilir ve bu genelde sorgulanmadan kabul edilir. Sözlü tarihte de çarpıtmalar ve ya yanılgılar olabilir fakat söylenenlerden kuşku duyulduğunda müdahale etmek söz konusudur (Counce, 2001).

Önceleri sözlü tarihin eleştirildiği “öznellik” problemi başka açıdan bakıldığında zenginlik olarak görülebilir. Tarihi araştırmalar “ne” olduğu ve “ne zaman” olduğu ile sınırlı tutulmamalıdır. Verili bir geçmişin nasıl anımsandığı ve hangi duyguların eşlik ettiği olayın kendisi kadar önemlidir. (Danacıoğlu, 2008)

Sözlü tarih kendi başına bir amaç değildir ve “sözlü tarih” daha çok bir malzeme toplama yöntemi, bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için, geçmişini anlamlandırma sürecine yapılan bir katkıdır. Özünde belli bir tür tarihsel kaynaktır. (Counce, 2001)

İnsanların geçmişte toplumsal düzenlerini nasıl oluşturduklarını ve yaşamlarını nasıl anlamlandırdıklarını araştırmak tarihin gerçek konularından kaçmak değildir. Değişim geniş tabanlı bir olgu olduğu düşünüldüğünde, toplulukları yerel, belgesel ve ulusal düzeyde incelemek, bir toplumun ya da ulusun geçmişte yaptığı bir seçimi neden yaptığını anlama konusunda hayati önem taşımaktadır. Uzun süreler boyunca rakibinin olmaması geleneksel tarihin hâkimiyetini aşmak çok zaman alacaktır. Sözlü malzeme ile geleneksel malzemeleri bir araya getirmemiz gerekir ki gerçek bir anlama olanağı sağlanmış olur. (Counce, 2001)

Araştırma yöntemi olarak sözlü tarih yönteminin seçilmiş olmasının nedeni; tezin konusu olan yok-mekânın seçilen alan üzerinde, görüşme yapılan kişilerin belleklerinde var olan tarihsel birikimi ortaya çıkarmaktır. Böylece, belleklerdeki kentsel ve yapısal izler ortaya çıkarılıp, çalışma bilimsel bir temele dayandırılmış olmaktadır.

2.2.1. Sözlü Tarihin Hazırlanması

Sözlü tarih hem disiplinler arası hem de çağlar arası bir yerde durmaktadır. Bir yandan tarih yazımının en eski yöntemini, öte yandan modern zaman donanımlarıyla uygulanan bir yöntemdir. Her sözlü ya da görüntülü kaydı tarih olarak kabul edemeyiz. Daha öncesinden belli kurallarla oluşturulmuş soru/temalar dizisinin kullanılması ve arşivleme işlemiyle kullanıma hazır hale gelmesidir. Sözlü tarih uygulaması 4 aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar; tasarım, görüşme, arşivleme, sunuş ve yorumlama olarak belirlenmiştir.

2.2.1.1. Tasarım

- Tasarım aşamasında ilk olarak temalar oluşturulmalı ve kimlerle görüşüleceği belirlenmelidir. Bu noktada ilk görüşme deneme olarak kabul edilebilir. Çünkü ilk görüşülen kişi ile temalarda değişikliklere gidilebilir, bazı soruları değiştirebilir, görüşülecek kişiler listesi zenginleştirilebilir.

2.2.1.2. Görüşme

- Görüşülecek kişiyle ilgili mümkün olduğu kadar çok şey bilinmelidir. O kişiyi daha geniş çerçevede görmek sağlanır.

- Görüşme öncesinde görüşülecek kişiden randevu alarak, en uygun mekânı ve zamanı tercih etmek gerekir.

- Kayıt cihazı ile ilgili kontroller görüşme öncesinde yapılmalıdır. Aksi halde görüşme yarıda kesilebilir.

- Sözlü tarih uygulamaları genelde tek tek yapılmaktadır. Daha sonra toplu bir görüşme de yapılabilir.

- Görüşme sırasında kurulacak göz teması oldukça önemlidir. Soru listesine uzun uzadıya bakmalar bu teması ortadan kaldırmaktadır. Bu sırada bir iki kelimelik notlar alınması nelerin konuşulduğunun hatırlanmasında yardımcı olabilir.

- Sorular hazırlanırken ucu açık, kişiyi belleğinde yolculuğa başlatacak sorular sorulmalıdır.

- Görüşme sırasında iki önemli nokta “sor ve sus”, “dinle ve bir süre sus” tur. Görüşme esnasında konu dışına çıkılabilir fakat mümkün olduğu kadar anlatı kesilmemelidir. Farklı anılar konuyla ilgili anıları çağrıştırabilir. İyi bir görüşme, sözlü tarih uygulaması yapanın en az konuştuğu görüşmedir. Teknik argümanlardan kaçınılmalıdır.

- Anlatılar görsel malzemelerle desteklenebilir. Mümkün olduğu kadar eski fotoğraflara ulaşmak yararlı olur.

- Her anlatı sonrasında ilgili kişi hakkında bilgi fişi doldurulmalıdır. Bu fişte kişi ile ilgili temel bilgiler yer almalıdır.

2.2.1.3. Arşivleme

- Tarihsel izleri korumak, anlamlandırmak ve geleceğe bırakmak amacıyla sözlü tarih uygulamaları deşifre edilip, hem kayıtlar hem de deşifre metinleri koruma ve bellek oluşturma açısından arşivlenmelidir.

- Uygulama sırasında konuşulan konular, konuşuldukları zaman aralıkları ile dizinlenip tasnif edilebilir. Bu sayede zaman açısından kolaylık sağlanmış olur.

- İster deşifre metinleri olsun, ister ses veya görüntü kayıtları, görüşmeler bir arşivde veya çalışmada kullanımı etik ve hukuki açıdan kişinin vereceği izne bağlıdır. Kişi konuşmasının bazı kısımlarının kullanılmasını istemeye bilir. Bu durumda ilgili alan deşifre metninde “.....’nın talebi ile araştırmacılara kapalıdır” ibaresi yer almalıdır (Danacıoğlu, 2011, Thompson, 1999, Anonim 2)

2.2.1.4. Sunuş ve Yorumlama

Thompson (1999), sözlü tarih çalışmalarını anlaşılır biçimde aktarırken üç tip aktarımdan söz etmektedir.

- Belleği kuvvetli olan birinin hayat hikâyesini anlatması, malzeme hakkında önemli bilgileri alabileceğimiz bir kaynaktır. Hayat hikâyesi otobiyografi şeklinde olmayabilir ama çarpıcı örnekler, alıntılar ile toplumun tarihini göstermekte etkili bir temel olabilir.

- Hikâyeler ortak temalar etrafında bütün veya parça parça gruplandırılarak geniş bir tarihsel yorum yapmak için kullanılabilir. Tam hayat hikâyelerden oluşabilir veya olayla ilgili hikâyeler derlenerek, konuşmalardan tematik alıntılar yapılarak montajlanabilir.

- Çapraz analiz yöntemi ile alıntılar kısa tutulur, görüşmelerin kanıtları bir diğeri ile karşılaştırılarak aktarılır. Bu başka tip malzemelerden alınan kanıtlarla birleştirilerek yorumlanabilir. Kanıtlanan bir sav oluşturmak üzere bu teknikten yararlanır.

Bu tez kapsamında, sözlü tarih çalışmasının, sunumu ve yorumlanmasında çapraz analiz yöntemi uygulanmıştır. Bu sayede görüşülen kişilerden alınan bilgiler diğerkaynaklarla ve diğergörüşmecilerle karşılaştırılması sağlanmıştır.

2.3. Araştırma için Sözlü Tarih Uygulaması Tasarımı

Tekel Binası'nın işlerliğinin devam ettiği yıllarda kent belleğinde bıraktığı izlerin saptanması ve geçirmiş olduğu dönüşüm ile bu belleğin nasıl etkilendiğinin tespiti amaçlanmıştır. Yok-mekân örneği olarak nitelendirilen alışveriş merkezine dönüşümü ve dönüşüm sürecinin sonuçları, belleklerinde Tekel Binası imgesi olan kişilerin bu süreçteki etkilenmeleri birinci ağızdan dinlenerek bir sözlü tarih oluşturulmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Temaların Belirlenmesi

Sözlü tarih uygulamasının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi ve alan çalışması sırasında sorulacak sorulara altlık oluşturması adına konu ile ilgili temalar belirlenmiştir. Antropolojik yeri üzerinde yoğunlaşarak belirlenen temalar, bu temaları destekleyen diğertemalarla kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda temalar şu şekilde belirlenmiştir;

- Trabzon Tarihi
- Bellekteki Tekel Binası
- Kimlik ve Kimlikleyici Oluş
- İlişkili Oluş
- Tarihsel Oluş
- Sokak Alışveriş Kültürü
- Diğerkaynaklarla olan Benzerlik

- Dönüşüm Sonrası Tekel Binası - Varlıbaş Alışveriş Merkezi Değerlendirmesi
- Anı Biriktirme

2.3.1. Görüşülen Kişilerin Belirlenmesi

Görüşme yapılacak kişiler belirlenirken, Tekel Binası'nın işlerliğinin devam ettiği yıllarda Trabzon'da yaşamış ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi'ni kullanan kişiler tercih edilmiştir. Görüşme yapılan kişiler başlıca 3 gruba ayrılmıştır. Bu gruplar; kent tarihine hâkim kişiler (4 kişi), Tekel çalışanları (3 kişi), Varlıbaş Alışveriş Merkezi kullanıcısı (5 kişi) olarak şekillenmiştir. Kent tarihine hâkim kişiler; 2 mimar ve 2 gazeteci, Tekel çalışanları; 2 İdari memur, 1 işçi, Varlıbaş Alışveriş Merkezi kullanıcıları, rastgele seçilen 5 kullanıcı olarak, görüşülen kişiler alt gruplarını oluşturmaktadır. Görüşmeler kişilerin rahatlığı ve güven duyması adına, kişilerin belirlediği ortamlarda yapılmıştır. Görüşme sırasında dijital ses kayıt cihazı kullanılmış ve kişilerden gereken izinler yazılı şekilde alınmıştır. Daha sonra görüşmelerin yazılı dökümleri/deşifreleri yapılmıştır.

Görüşülen kişiler hakkında kısa bilgiler verilerek tanıtılması, Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi olan ilişkileri hakkında kısa bilgiler verilmesi çalışmanın niteliği açısından gerekli görülmüştür.

2.3.1.1. Görüşülen Kişilerin Kısa Özgeçmişleri

Bekir Gerçek: 1948 doğumlu Bekir Gerçek, serbest mimardır. Uzun yıllar Mimarlar Odası Trabzon Şubesi Başkanlığı yapmıştır. Tekel Binası'nın dönüşüm kararı alındığı yıllarda da bu görevini devam ettirmiştir. Aynı zamanda Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde proje atölyelerinde görev almaktadır.

Mustafa Reşat Sümerkan: 1953 doğumlu M. Reşat Sümerkan, akademisyen mimardır. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden emekli olduktan sonra özel bir üniversitede akademisyenlik hayatını devam ettirmektedir. Aynı zamanda fotoğraf sanatçısı olan Sümerkan'ın, Tekel Binasına ait fotoğrafları bulunmaktadır.

Hayri Güner: 1949 doğumlu Hayri Güner, gençlik yıllarında futbol oynamış, Trabzon kenti için büyük anlam ifade eden Trabzonspor'un kuruluşunda yer almıştır. Bu yıllarda Tekel Binasına yakın Hızırbey Mahallesi'nde büyümüştür. Daha sonra Karadeniz

Teknik Üniversitesi'nde memurluk yapmış ve bu kurumdan emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra gazeteci olarak ulusal yayın yapan bir gazetede köşe yazarlığı yapmaktadır.

Murat Taşkın: 1957 doğumlu Murat Taşkın, Trabzon Ticaret Borsası'nda basın danışmanı olarak çalışmakta ve aynı zamanda yerel gazetelerde köşe yazalığı yapmaktadır.

Kerim Özdemir: 1950 doğumlu Kerim Özdemir, Trabzon Tekel Binası'nda emniyet amirliği yapmış ve bu kurumdan emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra bir dönem ticaret ile uğraşmıştır.

Muammer Yazıcı: 1947 doğumlu Muammer Yazıcı, Trabzon Tekel Binası'nda 1990-2004 yılları arasında muhasebeci olarak çalışmış ve bu kurumdan emekli olmuştur.

Muhammed Ofluoğlu: 1957 doğumlu Muhammed Ofluoğlu, 1979-2003 yılları arasında Trabzon Tekel Binası'nda işçi olarak çalışmış ve bu kurumdan emekli olmuştur.

Ahu Ünver: 1979 doğumlu Ahu Ünver, Yıldızlı TOKİ İlköğretim Okulu'nda müzik öğretmenliği yapmaktadır.

Azem Erdem: 1965 doğumlu Azem Erdem, Atatürk Sağlık Meslek Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yapmaktadır.

Selma Altun: 1970 doğumlu Selma Altun, muhasebeci olarak çalışmaktadır. Yenimahalle Mahallesi'nde ikametmekte ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi kullanıcısıdır.

Hüseyin Al: 1973 doğumlu Hüseyin Al, G.H.S.İ.M'de bilgi işlem personeli olarak görev yapmaktadır. Babası Tekel Binası'nın inşaatında çalışmıştır.

İsmail Yılmaz: 1948 doğumlu İsmail Yılmaz, emekli öğretmendir. Gençliği Tekel Binası'nın bulunduğu mahallede geçmiştir. Şimdi ise Soğuksu Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Sürekli olarak Varlıbaş Alışveriş Merkezi'ne gelerek, burada vakit geçirmektedir.

2.3.1.1. Soruların Hazırlanması

Sözlü tarih uygulamasında sorular temel olarak 2 kısımda hazırlanmıştır. Öncelikle kronolojik sıra göz önüne alınarak Tekel Binası ile ilgili sorular kullanıcıya yöneltilmiş, daha sonra Varlıbaş Alışveriş Merkezi hakkında sorulara cevap aranmıştır. Bu iki grup için sorular tezin EK 2'de verilmiştir.

Sözlü tarih uygulaması sırasında kişilerin belleklerini ısıtırmak amacıyla öncelikle, kişilerden iki ayrı dönemin Trabzon'u hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Bu sayede

dönemin gerek kenti, gerekse toplumsal yapısı hakkında bilgilere ulaşıp, diğer temaların yorumlanmasını kolaylaştırıcı ipuçlarına rastlanmaya çalışılmıştır.

Daha sonra yapılar hakkında sırasıyla; “çevresiyle ve Trabzon’la ilişkileri”, “kimlik ve kimlikleyici oluşu”, “tarihselliği” hakkında sorular yöneltilmiştir. Buradaki amaç yok mekân özellikleri olan “kimlikleyici oluş”, “tarihsellik” ve “ilişkisel oluş” temaları üzerinden dönüşüm öncesinde ve sonrasında hangisini ne kadar yansıttığı ve kent belleğini bu konulardan ne kadar etkilediği sorgulanmıştır.

Bu sorular, Varlıbaş Alışveriş Merkezi kısmında bulunan “geçmişten günümüze gelmiş sokak alışveriş kültürü” ve “alışveriş merkezlerin mekânsal kurgusundaki benzerliklerin” tespiti için sorulan sorularla desteklenmiştir.

Son olarak; iki yapı için de “anı biriktirme” olgusu üzerinden bir soru sorularak yaşanmışlıkların bellekteki kalıcılığı sorgulanmıştır.

2.3. Çalışma Alanına Ait Bilgiler

2.3.1. Reji ve Tekel İdaresi

Anadolu topraklarına ilk tütün, kaynaklar göre 1600 ile 1606 yılları arasında girmiştir. Zamanla tüketilmesiyle birlikte üretimine başlanmış ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Hatta üretilen tütünler ihraç edilmeye başlamış ve hazine için önemli bir gelir kaynağı sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nin son zamanlarını yaşadığı dönemlerde dış borçlarına yönelik Avrupalı alacaklıların alacakları üzerindeki haklarını korumak için Düyun-ı Umumiye’yi kurmuştur. Önemli bir gelir kalemi olan tütün satışından elde edilen gelirler, Düyun-ı Umumiye İdaresi’ne aktarılmaktaydı. Düyun-ı Umumiye İdaresi altında bulunan tütün tekeli, tütün öşrü ve ihracatı Muharrem Kararnamesi’nin 9. maddesince de kurulabilmesi için bir şirkete devredildi. Credit Anstald, Banker Bleicroeder, Bank-ı Osmanlı ve ortaklarının oluşturdukları, resmi adı “Societe de la Regie Cointeressee des Tabac de l’Empire Ottoman” (Memalik-i Mahrüse-i Şahane Duhanları Müşterekü’l-Menfa’a Reji Şirketi) olan şirkete 1883 yılında 30 yıllık imtiyazını vermiştir.

Reji idaresi tütün tekeliyle görevliydi. Tütün ziraatı yapmak isteyen çiftçiler öncelikle reji idaresinden izin almalıydı. Üretilen mahsulün satışı da sadece bu idareye olabilmekteydi. Üretici kendi ürettiği tütünü dahi kullanamıyor, satın almaya

zorlanıyordu. Aksi hallerde tütün kaçakçılığı ile suçlanılıyordu. Kaçakçılığı önlemek için kendi kuvvetleri olan kolcu kuvvetlerini kurmuş ve tütün kaçakçılığı ile savaşmıştır.

Tütün Osmanlı Devleti'nin farklı yerlerinde yapılmaktaydı. Bunlardan biriside Trabzon Vilayeti'dir. Trabzon Vilayeti'nde de Reji İdaresi'nin örgütü bulunmaktaydı. Merkez Sancak başta olmak üzere Canik Sancağı, Gümüşhane Sancağı ve Lazistan Sancağı Trabzon Reji İdaresi'nin sorumluluğu altındaydı.

Reji İdaresi'nin 30 yıllık imtiyaz süresi 1914 yılında dolduğunda I. Dünya savaşında maddi kaygılardan dolayı 15 sene daha uzatılmıştır. İmtiyazın 1929 yılına kadar devam etmesi gerekirken, 1925 yılında Reji İdaresi lağvedildi. Tüm hak ve yükümlülükleri devlete geçti (Akpınar, 1998; Dığıroğlu, 2007).

1941 yılından 1983 yılına kadar faaliyetlerini Tekel Genel Müdürlüğü olarak yürütülmüş ve bu tarihte Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) haline getirilmiştir. 1987 yılında tarihinde; Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL) adını almıştır. Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı 24.04.2008 tarih ve 26856 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak kesinleşmiş, bilahare, alıcı Şirket British American Tobacco Tütün Mamülleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile 24.06.2008 tarihinde satış ve devire ilişkin sözleşmeler imzalanmış ve bu tarihte üretim faaliyetleri de son bulmuştur (URL-1).

2.3.2. Trabzon Tekel Binası, Konumu ve Yakın Çevresi

Trabzon Tekel Binası, Gülbahar Hatun Mahallesi, 17 pafta, 61 ada, 26 parselde bulunmaktaydı. İlk mülkiyeti Tekel Müdürlüğü'ne aittir. Daha sonra mülkiyeti Trabzon Belediyesi'ne geçmiştir (Sert, 2004).

Yapının doğusunda eski kent surları ve Aşağıhisar olarak isimlendirilen mevki bulunmaktadır. Doğu sınırında bulunan Reşadiye Caddesi (şimdiki Şenol Güneş Caddesi) boyunca sahil karayoluna kadar uzanmaktadır. Günümüzde bu yolun bulunduğu alan yayalaştırılarak taşıt trafiği yer altından işlemektedir. Güneyinde İnönü Caddesi, parselin kuzeyinde ise K. Maraş Caddesi bulunmaktadır. Doğusunda ise Mumcular Sokak bulunmaktadır. Bulunmuş olduğu mahalleye adını veren Gülbahar Hatun Camisi de Atapark ile yapının güneyinde yer almaktadır (Sert, 2004).

Şekil 1. Trabzon Tekel Binası ve yakın çevresi

2.3.3. Tekel Binası Mimari Özellikleri

Trabzon Tekel Binasının güneyinde bulunan ana giriş kısmı II. Milli Mimari Hareketi özelliğini göstermektedir. İlk kısım 1951 yılında, ek olarak 1965 yılında 2. Kısım eklenmiştir (Sert, 2004).

Şekil 2. Tekel Binası planlama ve yapım aşamaları

Üzerine inşa edilmiş olduğu parselin toplam alanı 13.299 m²'dir. Binanın arsaya oturma alanı ise 11303 m²'dir (Doğruel, F. ve Doğruel, A.S., 2000).

Yapının Tekel Genel Müdürlüğü arşivlerinden, 1948 yılı tarihli ilk mimari çizimlerine ulaşılmıştır. Bu çizimlerde binanın güneyinde bulunan giriş kümesi ve bu kümenin arkasında bulunan kütleyle birlikte, doğu cephesinde yer alan ve aynı zamanda avluya bakan bir kol bulunmaktadır. Yapının diğer kısımları daha sonra yapılmıştır. İlgili planlar, tezin Ek-1 kısmında ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Binanın ilk tasarımında güney cephesinde bulunan kütle 2 katlı, bu kümenin hemen kuzeyindeki kütle 5 katlı ve avlunun doğusundaki kısım ise 3 katlı olarak tasarlanmıştır. Daha sonra tasarlanan kütlelerden avlunun batısındaki kütle 3 katlı kuzeyinde bulunan kütle ise 5 katlıdır.

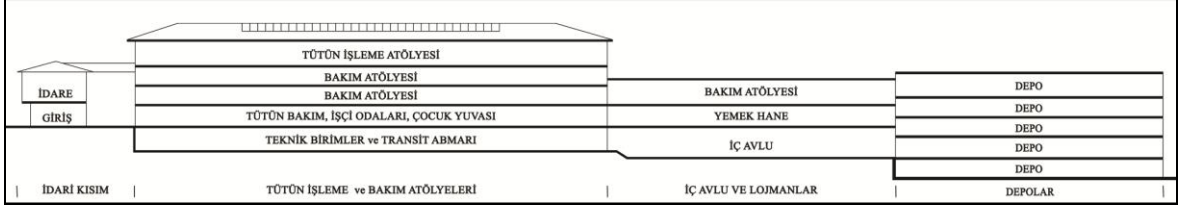

Şekil 3. Tekel Binası'nın Atapark yönünden görünümü (Sümerkan, 1974).

Buna göre, bina ilk planlandığı dönemde, güney girişi ve onun hemen arkasında bulunan kütle ile birlikte avlunun batısında bulunan kolu tasarlanmıştır. Daha sonra binayı kuzeyinde bulunan kütle ve avlunun batı tarafında bulunan kütle tasarıma dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Tekel Binası ile ilgili çizimler tezin "Ekler" kısmında yer almaktadır.

Mekân organizasyonu olarak incelediğimizde bütün bakım ve işleme eylemleri etrafında şekillenen işlevlerin katlara göre dağılımı ise şu şekildedir:

Bodrum katta teknik birimlerin yanı sıra avluya açılan kısmında transit ambarlar bulunmaktadır. Avlunun batısında bulunan kolda mutfak ve buna hizmet eden kısımlar yer almaktadır.

Şekil 4. Tekel Binası'nın işlevlerinin katlara göre dağılımı

Zemin katta, güneyde ana giriş bulunmaktadır. Bu girişin bulunduğu kısımda sağlık birimleri ve çocuk yuvası ile ilgili birimler bulunmaktadır. Arkada bulunan büyük kütlede çocuk yuvasının yanı sıra bay ve bayan işçilere ait soyunma, duş, wc gibi alanları bulunmaktadır. İşçilere ait yemekhane ve tütün bakım alanları bulunmaktadır.

Birinci katta, kuzeyde bulunan kütle idari amaçla kullanılmıştır. Arkada bulunan kütlede ise büyük bir bakım alanı bulunmaktadır.

İkinci katta da 3804 m² büyüklüğünde geniş bir bakım alanı mevcuttur. Ayrıca bu alana hizmet eden diğer birimler mevcuttur.

Üçüncü katın tamamı da işleme alanı ve ona hizmet eden birimler olarak tasarlanmıştır.

Şekil 5. Tekel Binası güney girişi ve yakın çevresi (Sümerkan, 1974)

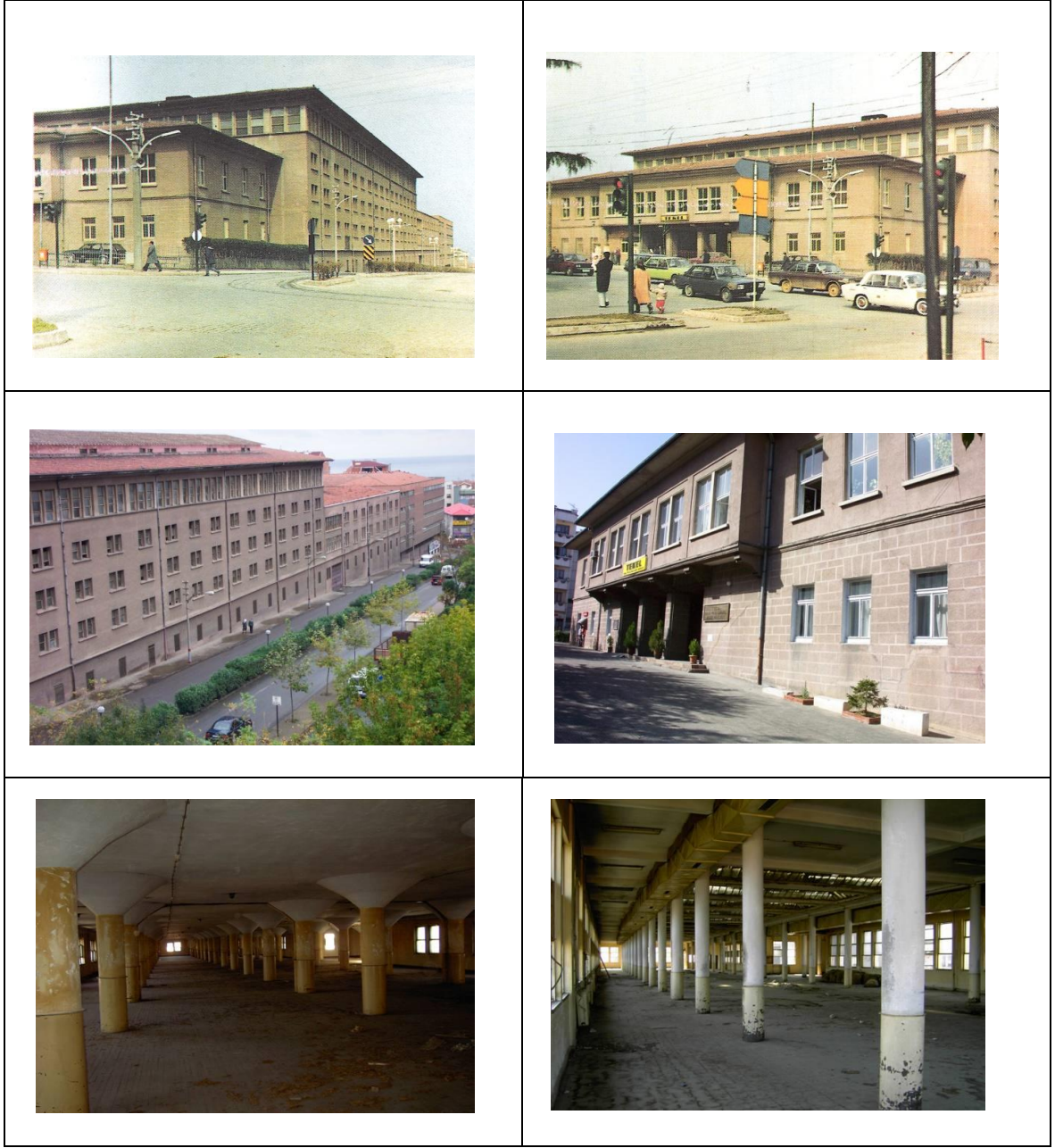

Şekil 6. Tekel Binası'nın doğu görünümü ve Reşadiye Caddesi (Sümerkan, 1974)

Bina betonarme yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Binada 25 cm yarıçaplı, daire kesitli, betonarme kolonlar bulunmaktadır. Zamanla artan yükler ve zemin emniyetinin düşük olması nedeni ile bazı bölümlerde kolon güçlendirmeleri yapılmıştır (Sert, 2004). Kat döşemeleri mantar döşeme olarak yapılmıştır. Bu da binanın karakteristik özelliklerinden birisidir.

Şekil 7. Tütün işleme salonu ve çalışan tütün işçileri (temsili fotoğraflar) (Tütün Ekspertleri Derneği Bülteni) (Doğruel, 2000).

Şekil 8. Tekel Binası iç ve dış mekânları (Anonim 3) (M.R. Sümerkan kişisel arşivi).

2.3.4. Varlıbaş Alışveriş Merkezi

Yapıldığı zaman kentin batı çeperinde, yer alan Tekel Binası arazisi üzerine tekrar inşa edilen Varlıbaş Alışveriş Merkezi, günümüzde kentin geometrik merkezinde bulunmaktadır. Varlıbaş Alışveriş Merkezi ve Tekel Binası'nın kent içindeki konumunu ifade eden anlatım Şekil 9'da yer almaktadır.

Şekil 9. Varlıbaş AVM ve Tekel Binası'nın kent içindeki konumu

Bölgede tütün ekiminin azalması, asıl yapılaş işlevini kaybetmesiyle birlikte Trabzon Tekel Binası'nın tekrar değerlendirilip işler hale gelmesi düşünülmüştür. Bu çerçevede; serbest, ulusal ve tek kademeli "Trabzon Eski Tekel Binası Yeniden Canlandırma Mimari Proje Yarışması" düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu karar neticesinde hazırlanan yarışma şartnamesinde "Yarışmanın Amacı" kısmında şu ifadeler yer almaktadır;

"Trabzon Kentinin gelişimi tarihsel süreç içinde irdelendiğinde; kısıtlı arazi imkânlarından dolayı tek merkezli bir gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Trabzon kenti tek merkezli oluşunun getirdiği merkezde işlevsel yoğunlaşma nedeniyle, gerek ulaşım gerekse altyapı açısından problemler yaşamaktadır. Yaşanan bu problemlerin, kentte farklı merkez alanları oluşturularak "kenti çok merkezli bir kente dönüştürerek", ana merkez üzerindeki baskının azaltılması hedeflenmektedir. Bu düşüncelerden hareketle hazırlanan ve 25.12.2002 Tarihli Belediye Meclis Kararıyla onaylanarak yürürlüğe giren Trabzon Revizyon İmar Planı'nda, eski Tekel Binası ve çevresi, Özel Planlama Alanı olarak planlanmıştır. Bu bölge, içinde barındırdığı Zağnos Vadisi, Atapark, tarihi surlarla çevrili Ortahisar Mahallesi çevresi, Hükümet Konağı -adliye -emniyet müdürlüğü ve vergi dairesi ile kentin "ikinci merkezi" olarak 1970 İmar planı ile öngörülmüş ve geliştirilmiştir. Daha sonra "Özel Planlama Alanı" olarak planlanan bölge içindeki Zağnos Vadisi, Toplu Konut İdaresi ve Trabzon Belediye Başkanlığı'nca ortaklaşa yürütülen Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında değerlendirilmektedir. Özel Planlama Alanı olarak planlanan bölge içindeki Zağnos Vadisi, Toplu Konut İdaresi ve Trabzon Belediye Başkanlığı'nca ortaklaşa

yürütülen Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında değerlendirilmektedir. Yarışmaya konu olan yapı kompleksine, çevresindeki idari, tarihi ve kültürel mekânlara ek olarak, Belediye Hizmet Binası ve Alışveriş Kompleksi işlevleri de yüklenerek, halen işlevini yerine getirmekte olan ikinci merkez, bu yarışma ile elde edilecek proje ile ikinci bir merkez olarak daha güçlenerek ve yakın çevresinin de canlandırılmasını sağlayacak bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda açılan yarışmada ekonomik, işlevsel ve yenilikçi çözümlerin ortaya konulması beklenmektedir,” (Anonim 4).

Şartnamenin genel açıklamalar kısmında ise yarışma süreci öncesi Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulunun almış olduğu kararlar ve beklentiler şu şekilde ifade edilmiştir;

“Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulunun 23.03.1998 tarih, 3065 sayılı kararı ile Tekel bina kompleksi tescil edilmiştir. Konu ile ilgili olarak kurulun 23.10.2005 tarih, 465 sayılı toplantısında aldığı ikinci karar, Trabzon Belediye Başkanlığına aşağıdaki şekli ile iletilmiştir.

“...Trabzon ili Merkez, Gülbaharhatun Mahallesi Kentsel sit alanında, 17 pafta, 61 ada, 26 nolu parseldeki tescilli taşınmaz için Belediyesince sunulan isteklerin parselin çevresi ve yakın çevresindeki eski dokuyu da içeren, koruma amaçlı imar planının ve bu doğrultuda hazırlanacak öneri projelerini kurulumuza sunulmasından sonra değerlendirileceğine karar verildi." Koruma yönünden farklı nitelikteki bölümlerden oluşan bina kompleksi için, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulunun bu kararlar doğrultusunda sağladığı esneklik, jüri tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Önerilecek olan proje bu esneklik içinde koruma amaçlı imar planına veri oluşturacak kararları içermelidir. Yarışmacıların, belirledikleri bu kararlar bağlamında proje önerilerini geliştirmeleri beklenmektedir. Yarışmacıların geliştirecekleri önerilerin, bu bina kompleksinin kentin tarihinde yüklendiği anlamlı işlevin, kentin geleceğinde ve belleğinde yaşamasına ve aynı zamanda kente yeni bir vizyon kazandırılmasına olanak sağlaması beklenmektedir. Tekel bina kompleksine getirilecek öneriler ve yapılacak müdahaleler, program, işlev ve mimari çözüm çeşitliliklerine olanak vermelidir.” (Anonim 4).

“Yarışma alanı olarak belirlenen bina kompleksinin, genel açıklamalarda belirtilen kriterler doğrultusunda, Belediye Hizmet Binası ve Bölgenin ticari olarak canlanmasında büyük katkı sağlayacağı düşünülen alışveriş kompleksi olarak tasarlanması beklenmektedir... Alışveriş Kompleksi için ise, 30.000 m2 lik alandan az düşünülmemek kaydıyla mekânsal büyüklükler ve dağılım tercihi ile açık ve yarı açık mekanların

(Meydan, Yaya aksları... v.b.) organizasyonları yarışmacıya bırakılmıştır. Ayrıca belirtilen işlevlerin yüklenmesiyle ortaya çıkacak otopark ihtiyacının karşılanmasına yönelik yaklaşık 1000 araçlık otopark düşünülmesi gerekmektedir... Alışveriş Kompleksi için yarışmacılar belirtilen kriterler dışında önerilerini ve mekânsal tercihlerini belirlemek ve kompleksin içinde işlevsel çeşitlilik barındırması anlamında serbesttirler,” (Anonim 4) şeklindedir.

Şekil 10. Varlıbaş Alışveriş Merkezi ve yakın çevresi

2.3.5. Yarışma Sonucunda Birinci Seçilen Proje ve Jüri Raporu

Trabzon Eski Tekel Binası Yeniden Canlandırma Mimari Proje Yarışması'na toplamda 14 proje katılmış olup, sonucunda 1.'lik, 2.'lik, 3.'lük ve üç adet mansiyon olmak üzere toplamda 6 adet ödüle layık görülmüş proje seçilmiştir. Jüri raporunda birinci olan projenin bu ödüle layık görülme nedenleri şu şekilde belirtilmiştir;

“Eski Tekel binasında, birinci bölümün kabuğunun korunarak alışveriş kompleksi olarak değerlendirilmesi, belediye binasının çağdaş bir anlayışla kuzey yönünde yeni kentsel mekânlar yaratarak konumlandırılmış olması, mevcut gabarilerin ve sur silüetinin gözetilmesi, alışveriş alanları ile belediye hizmet binası alanları arasındaki sürekliliğin sağlanmış olması, fonksiyonel çözümlerdeki dengeli tutumu olumlu bulunmuştur”(URL-2)

Yarışma sonucunda birinci ödülü kazanan proje müelliflerinin proje yaklaşımları ve kararları şu şekildedir.

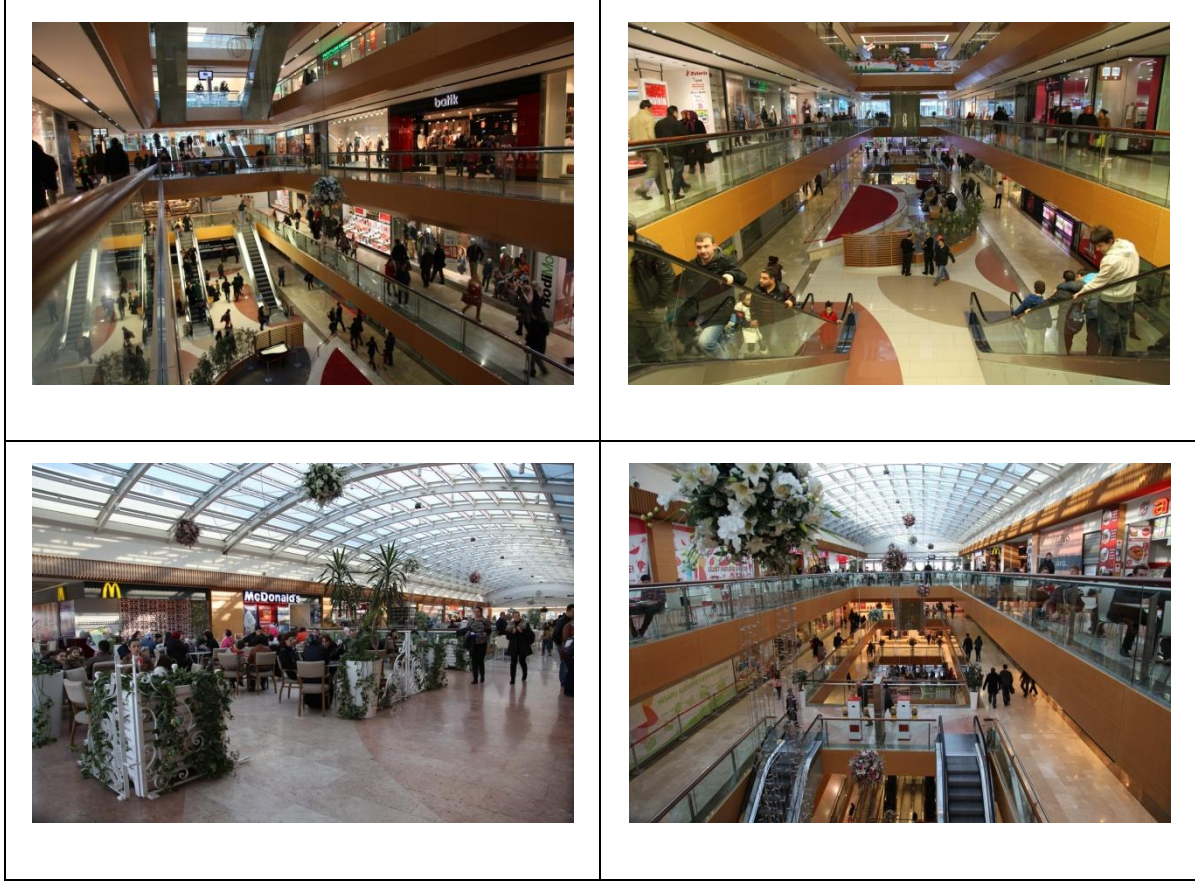
Eski Tekel Binası yaklaşık 50 yıllık mevcudiyeti ile kentsel hafızada yer edinmiş durumdadır. Günümüzde yerel halkın sadece görsel olarak ilişki halinde bulunduğu yapıyı gelecekte kullanılabilir bir duruma getirmek tasarımın ana prensibi olarak benimsenmiştir. Betonarme yapıların sağlıklı kullanım ömürlerinin ortalama 40 yıl olduğu varsayıldığında Tekel yapı kompleksinin hâlihazır strüktürel durumu ile yakın gelecekteki kullanımı önemli bir soru işareti oluşturmaktadır. Yapının kent belleğindeki yeri ile mevcut halinin kullanışsızlığı tasarımın filizlendiği dualizm olarak ele alınmıştır. (URL-3)

Şekil 11. Varlıbaş Alışveriş Merkezi dış görünümü (Akçay, 2013).

Kısıtlı arazi imkânlarından dolayı tek merkezli bir gelişim gösteren Trabzon Kenti'nde ana merkez üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla potansiyel ikinci merkez olarak ele alınan arazide Eski Tekel Binası'nın Alışveriş Merkezi olarak yeni tasarlanacak olan yapının da Belediye Hizmet Binası olarak işlevlendirilmesi düşünülmüştür. Eski Tekel Binası Kent ölçeğinde kendisini gösteren bir yapı olmasıyla birlikte dışa kapalı bir cephe düzenine sahiptir. Bu doğrultuda işlevi gereği Alışveriş Merkezi içe dönük planlaması ile daha kullanışlı bir çözüm getirecektir. Bununla birlikte Kente Tarihi surların

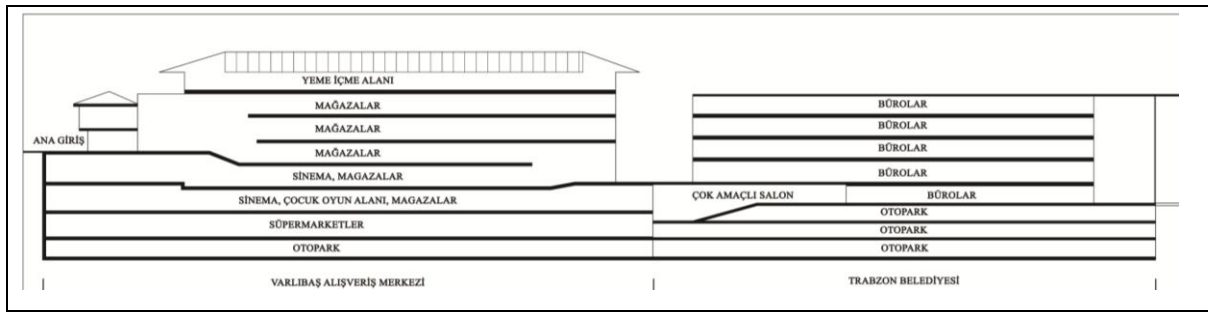
yanında Eski bina ile yarışacak AVM kullanımına karşılık gelen yeni bir kütleli yük getirmektense Trabzon'u temsil edecek ve kente yeni bir dinamik getirecek Belediye Binası'nın düşünülmesi daha doğru bulunmuştur (URL-3).

Şekil 12. Varlıbaş Alışveriş Merkezi iç görünümü (Akçay, 2013).

Varlıbaş Atapark Alışveriş ve Yaşam Merkezi kentsel konumu ve mekânsal ilişkileri bağlamında iki önemli kentsel aks arasında bulunması ile birlikte bir kesişim alanı, geçiş alanı ve toplanma alanı niteliğinde bir Kamusal Alanı tanımlar. Zağnos vadisi kentsel dönüşüm projesi, Belediye Hizmet Binası projesi, Şenol Güneş caddesi yayalaştırma projesi ve Atapark ile birlikte ele alınan Alışveriş Merkezi kentlinin bir araya geldiği bir ortak alana hizmet etmektedir. Mekân kullanımının deneyim ile yakın ilişkisi bağlamında eski Tekel Binası'nın canlandırılması talebinin iç – dış ilişkisinin kuvvetlendirilmesi yoluyla sağlanabileceği öngörülmüştür. İnsanın mekân ile yakın çevresi ilişkisinde kullanıcılara alternatifler sunmak ve onları özgür bırakmak amacıyla mevcut hali dışarıya kapalı bir kutu olarak hissedilen yapıya farklı kotlardan farklı giriş ve çıkışlar önerilmiştir.

Kent belleğinde önemli bir yer tutan Cumhuriyet Dönemi Ulusal Mimari örneği olan Tekel Binası'nın Alışveriş Merkezi olarak işlevlendirilerek yeniden yaşatılması amaçlanmıştır. Yeni bir işlev kazanan yapı sayesinde Trabzon'da yeni bir yaşam alanı yaratılır ve Trabzon renklenir. Bu fikirden yola çıkılarak gün ışığında cephenin özgün konumuna sadık kalınmasıyla birlikte gün batımına doğru opak kutulara yerleştirilen led aydınlatmalar ile farklı renk yansımaları yaratılır. Değişken cephe kabuğu sayesinde kentli ile yeni ve dinamik bir ilişki kuran mimari kentsel bir imge niteliği kazanır. Varlıbaş Atapark kentin mevcudiyetine enerji katan bir oluşum olarak da tanımlanabilir (URL-3).

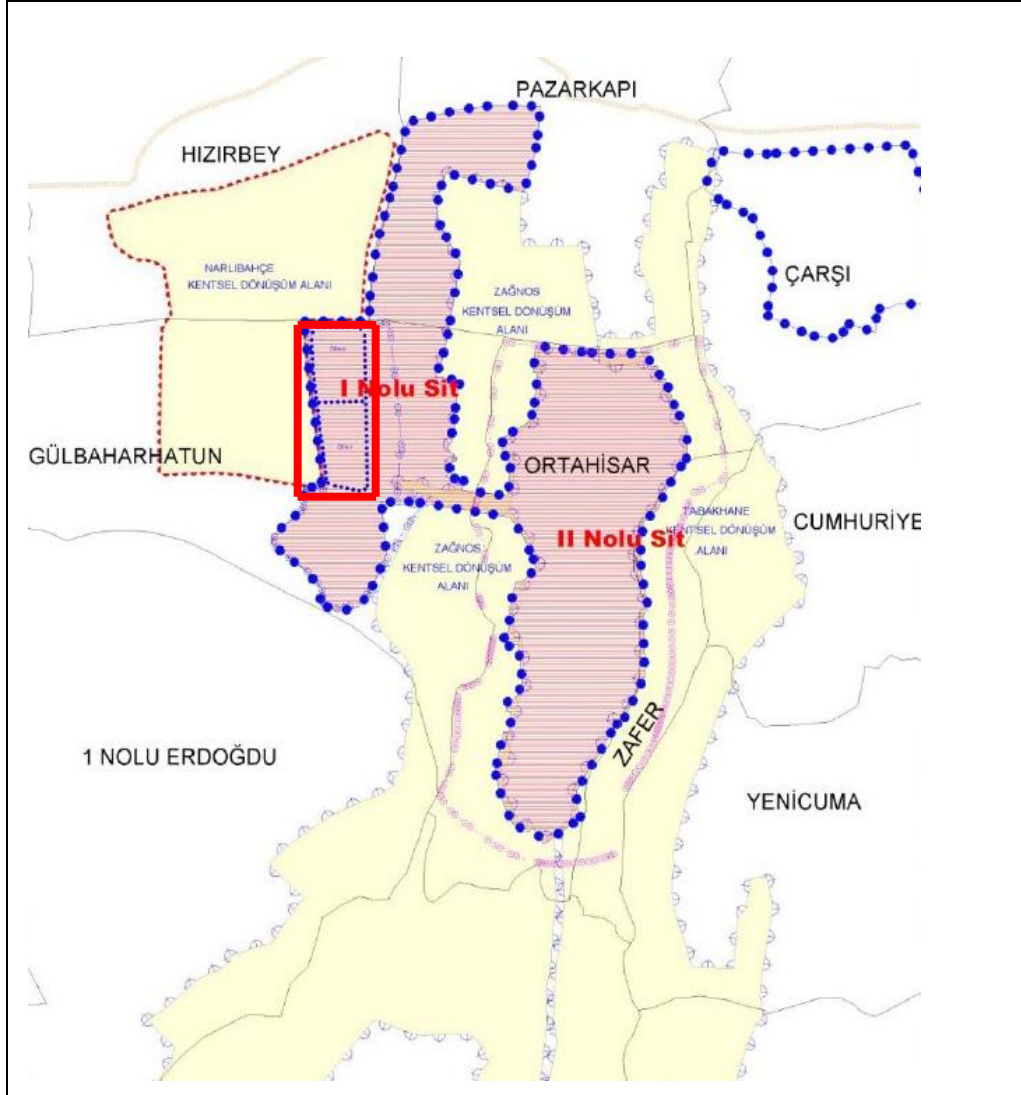
Şekil 13. Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin katlara göre işlev dağılımı (Akçay, 2013).

Toplamda 7 kattan oluşan binanın en altta bulunan bodrum katında otopark bulunmaktadır. Üst katında süpermarketlerin bulunduğu kat yer almaktadır. İkinci bodrum katta, birinci bodrum katla ilişkili sinema, çocuk oyun alanı ve mağazalar bulunmaktadır. Zemin kat ve üstünde bulunan 3 katta tamamen mağazalar bulunmaktadır. En üst katta ise ziyaretçilerin yeme ihtiyaçlarını karşılayacakları restaurant ve kafeler mevcuttur.

2.3.6. Varlıbaş Alışveriş Merkezi ile Değişen Çevre

Yarışma sürecinden önce çevresindeki kimi yollarda değişikliklere gidilerek Tekel Binası'nın doğusunda buluna Reşadiye Caddesi yer altına alınmış ve adı Şenol Güneş Caddesi olarak değiştirilmiştir. Eski Reşadiye Caddesi kotunda kalan alan İnönü Caddesi ve Kahramanmaraş Caddesini birbirine bağlayan bir park olarak tasarlanmıştır. Fakat yarışma sonrasında bu alanın büyük bir kısmı alışveriş merkezinin açık otoparkı olarak değiştirilmiştir.

Yapının etki alanında bulunan Zağnos Vadisi'nde kentsel dönüşüm projesi uygulanmış ve vadi tabanında yer alan konut yerleşimleri kaldırılarak park olarak düzenlenmiştir. Yakın gelecekte de başta Trabzon Valiliği ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi arasında bulunan Narlıbahçe bölgesinde bir kentsel tasarım uygulaması yapılması düşünülmektedir.

Şekil 14. Çalışma alanı çevresinde düşünülen kentsel dönüşüm alanları (Anonim, 5)

3. BULGULAR VE İRDELEME

3.1. Görüşme Temaları ve Görüşmeler

3.1.1 Trabzon Tarihi Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Tekel Binası'nın işlerliği dönemindeki Trabzon

Soru: Tekel Binası işlerliğinin devam ettiği dönemin Trabzon'unu bize anlatır mısınız?

Trabzon; kendi yaşama kültürünü, kendine özgün bir şekilde üretmiş bir kenttir tarihten beri. Yine, o dönemler zaten bunun hemen hemen son dönemleriydi. Nüfus daha az, kent belki biraz daha küçük ama hakikaten mekânları ile beraber ben hep inanmışımdır zaten; mekânlardır, yaşama kültürünü etkileyen ve kişiliği yetiştiren. Hatta çok güzel bir özdeyiştir; "Sağlıklı mekânlarda sağlıklı nesiller yetişir" özdeyişine bunu özetlediğimiz zaman hakikaten, Trabzon'da çok sağlıklı mekânlarda çok sağlıklı ve mutlu yaşayan insanlar vardı. Görev bölümünü bugünkünden daha sağlıklı, ekonomik gelir paylaşımını bugünkünden sağlıklı yaptıklarına da inanıyorum. Okullar, Fevzi Ocakları bugünkünden göre daha da yeterliydi nüfus az olduğu için. Mutlu insanları yaşadığı bir şehirdi Trabzon. Tarihten gelen birikimlerini çünkü çok önemli medeniyetlere beşiklik yapmış bir kent üst üste gelmiş birikimleri senteziyle yaşayanlarına sunabilen bir kent. (Bekir Gerçek-Mimar)

...1950'li yılların yaşantısı... Ne diyelim, Cumhuriyet etkileri devam ediyor. İletişim araçları yeni yeni ortaya çıkıyor. İnsanlar biraz daha hızlı bilgileniyorlar. Paralelinde giyimde kuşamda modalar başlıyor. Ama Trabzon merkezinde bir üretim tesisi olmamıştı. ... Tekel vardı, birde 1960'lı yılların başında Çimento Fabrikası açıldı. ...Onun dışında bir etkili insanların cebine para koyacak sanayi tesisi olamadı. Trabzon o yıllarda da şimdiki gibi kendi yağında kavruluyordu. Fındık başta geliyordu. Karınca kararınca yaşam süren orta halli bir kent... Ortalama geliri olan kentti diye düşünüyorum. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Hayri Güner-Gazeteci)

Bu bahsettiklerimiz 1960'li 70'li 80'li yıllar ki Trabzon o dönemde kültür kenti Trabzon denilebilecek dönemlerin olduğu yıllardır o dönemler. Bugüne baktığımız zaman bugünle o gün kent merkezinde yaşayan insanların kültür ile haşır neşir olması arasında, belki fazla olabilir ama oran olarak diyelim o gün bu şehirde yaşayanların %60-70-80'i bir kent kültürü taşıyorlardı. O kültür ile iç içeriği çok fazlaydı. Bugün ne kadar diye sorarsanız %15-20'yi geçmeyeceğini hepimiz biliyoruz. O Tekel binaları çalışma alanı olarak hem de orada yaşayan insanların kent kültürüne katkı anlamında çok büyük işlevi vardı. (Murat Taşkın-Gazeteci)

O dönemlerde tütün Trabzon için yani endüstriydi varlıktı. Düşünün o dönemlerde Tekel tütünü kavak meydanında yani şehrin içinde bile üretilirdi. Kavak meydanı denilen yer, stadın olduğu yerlerdi. Oralarda tütün yetiştirilirdi ve oraya kavak meydanı tütünü derlerdi. Düşünün o kadar insan bu tütünden geçinip gidiyordu. ...Müthiş bir gelirdi. Yani adam tütünü üreten kişi, onla ya düğün yapardı çocuğunu evlenirdi o tütünün bedelinde. Ya da evinin bir tarafını yapardı. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muammer Yazıcı-Tekel Memuru)

Trabzon hakkında, kentinde bir canlılık vardı. Böyle bankacılık yoktu o zaman. Şimdi ??? bankacılık. Paralar bankada. Yani şeyde yok esnafta para yok. Bankada paralar... Nedir? Kredi. Ben emekli olduğum halde, eşimde emekli, burayı çalıştırıyorum. Vallaha da billaha da bankadan yine kredi aldım.(** kent yaşantısı daha iyiydi o zaman) Tabi tabi bir canlılık vardı. Bir samimiyetlik var idi. Arkadaşlık var idi. Birbirine yardımlaşma var idi. (Muhammed Ofloğlu-Tekel İşçisi)

Trabzon kültürel anlamda daha kapalı bir yerdi. Üniversite geliştikçe bölümler arttıkça dışarıdan Trabzon'a akım oldukça daha hareketli bir şehir haline geldi. Yollar yapıldı. İnsanların ulaşimleri daha kolay bir hale geldi. Çok dar yolları vardı mesela... Daha tenhaydı... Daha kırsaldı Trabzon. Şimdi daha gelişti. O anlamda söyleyebilirim. Ama sade güzel bir şehirdi, daha yeşil bir şehirdi. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Çok kalabalık bir şehir değildi. Kendine yetebiliyordu insanlar olarak. Yolda rahatlıkla yürüyebiliyordunuz. Sosyal çevre olarak şimdiki kadar aktif değildir belki ama belki ben çok içinde değildim sosyal çevrenin o günlerde. Hani tiyatromuz vardı, sinemamız vardı ama çok yoğun değildi diye düşünüyorum o zaman için. ...Genelde hani insanların balıkçılıkla geçindiği bir şehir, köyle iletişim halinde olduklarına, hafta sonları köyelerine gidip geldiklerini, işte bağla bahçeyle uğraştıklarını biliyorum o dönemde ama

bu dönem o işler biraz daha azaldı. Şehirleşme çağdaşlaşma durumuyla beraber. Köye sadece yazlık bakma, şehrin gürültüsünden kaçıp dinlenme şeklinde bakıldığını düşünüyorum şu an için. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Daha yoğundu, daha yoğundu insanlar daha bir canlıydı daha bir coşkuluydu. Daha neşeliydi. Bayramları ayırıydı. Daha kutlanılırdı. 19 Mayıs'lar işte Atatürk'ün bayramları daha güzel heyecanla kutlanılırdı. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Trabzon kenti kendine has özellikleri olan geçmişinde çok kültürlü olan bir şehirdi. Trabzon'da 1900'lü yıllarda kürek yarışlarının yapıldığı, Ziya Bey Sitesi'nin olduğu yerde tenis maçlarının yapıldığı anlatılır, ağabeylerimiz, büyüklerimiz tarafından. Rumlardan kalma bir kent olduğu için Rum nüfusuyla birlikte sanat, kültür, bunlara çok önem vermiş bir şehir olarak öne çıkar Trabzon. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Şimdi Trabzon genellikle beraber, örf ve adetlerine milli değerlerine bağlı bir kenttir. O dönemde o değerlerin en faal yaşandığı bir ortamdı. Vallahi o dönemde insanlar arasındaki sevgi, saygı bugüne nazaran çok daha ilerdeydi. Hoşgörü vardı. Ekonomik sıkıntılar çoğaldıkça, insanlar arasındaki sıkıntılar sorunlarda çoğalıyordu. (İsmail Yılmaz-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

- Varlıbaş AVM İşleri Dönemindeki Trabzon

Soru: Yakın zaman Trabzon'u hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

...Trabzon diye özellemeyelim. Hepimiz görüyoruz Türkiye'de olup biteni. Gerekli midir? Değil midir? Ne kadar gereklidir? Hangi ölçülerde doğru yapılmaktadır? Hep beraber düşünelim. İşte, rezidanslar plazalar şunlar bunlar, İstanbul'un o canım tepelerinde yükselen çok katlılar. Çok katlı binaya karşı bir söylem değil bu söylediğim. Onun da kuralı vardır. Kuralınca yapılabilirse doğru olur, yapılmazsa doğru olmaz. Kent toprağı bir saldırı altındadır. Trabzon'un yakın zamandaki görüntüsü bunu vermektedir. Bu yapılırken de birçok uymamız gereken kural devre dışı bırakılmaktadır. Mevzuat dâhil, teamüllerde bunun parçasıdır. (Bekir Gerçek-Mimar)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Şimdi yakın zamandaki Trabzon hakkında düşüncelerim derken, Trabzon bir sanat, bir kültür kenti biliyorsun. Ama ne yazık ki, böyle geçiyor, ama ne yazık ki, bir kültür sarayı yok, bir sanat merkezi yok. Şimdi tabi bu insanların bakış açılarına göre çok

değişiyor. Ben istiyorum ki, Trabzon'da yıkılan bir sinema vardı, sanat merkezi vardı meydana. Opera binası vardı. Orayı daha sonra sinemaya dönüştürmüşlerdi. Ben öyle bir binanın özlemini çekiyorum Trabzon'da. Biz önce yıkıyoruz, sonradan fark ediyoruz. Sonradan da telafisine gidiyoruz. Hâlbuki zamanında onları korusak çok daha iyi olacak. (Hayri Güner-Gazeteci)

Özellikle 1985'de Turgut Özal ile başlayan serbest piyasa ekonomisi -yani her şeyin serbest olduğu süreci- çok iyi değerlendiremedi. Artı bunu değerlendiremedi derken... Bu Tekel'in olduğu dönemlerde 1960'lar, 70'ler arasını iyi değerlendiremedi diye düşünüyorum. 60-70'ler arasında Trabzon'da çok sayıya tarihi eser ve tarihi bina vardı. Gelişi güzel yapılaşma, kentleşme meydana çıktı. Bu kentleşme sonucu vadiler olmuştu: Ortahisar dediğimiz kentin merkezi taş ve betonlarla yığılmıştı. Son 4-5 yıldan beri artık ne kadar hatalı davranıldığı anlaşıldı diyelim. Fakat Trabzon'da bunun o geçmiştekine olabildiği kadar dönüşüm sergilenmeye çalışıyor. Fakat tabi bu sefer maliyeti oldukça yüksek oluyor. Bugün Varlıbaş denilen yerin etrafı da açılacak Ortahisar açılacak, Zağnos büyük ölçüde başarılı. Bir şekilde yapılıyor ama tabi atı alan Üsküdar'ı geçti geçtikten sonra demeyelim de, ona yakın bir şey oldu. Her şeyin paranın ucuna dayalı döneme gelindi. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muammer Yazıcı-Tekel Memuru)

Trabzon hakkında iyi bir işaret yok. Yani ekonomik durumda bir, bir de işsizlik. Gece saat 12-1 lere kadar gezerdik da şimdi gezemiyoruz. Azıcık yolda birine çarpsan tamam... Ya bir de ters bir adam düşerse kaldı başın belaya. Öyle bir duruma geldik yani. Akşamdan saat sekiz buçuğa kadar kalıyorum yalnız kaldığım günler var insan çekiniyor, korkuyor yani. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Eee tabi daha renkli hale geldi. Daha işlek hale geldi. Daha insanların sosyal anlamda bir şey yapabilecekleri bir şehir haline geldi. En azından AVM'ler açıldı. O civarda restoranlar açıldı falan gerçi bir zindan restoran vardı bir tek orda ama onun dışında bir etkinlik yoktu orada. Şimdi bir AVM olduğu için en azından insanların yapacakları bir şey var orada. (**Trabzon kenti ölçeğinde sosyal bir şehir olması daha da sosyalleşmesi.) Daha sosyalleşti evet. Bunun en büyük şeyi üniversitenin ilerlemesi çoğalması insanların... (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yakın zamandaki Trabzon hakkında şöyle düşünürsem şimdi hem deprem yaşanan depremden sonrasını hem de Fatih Üniversitesi'nin (Avrasya Üniversitesi) açılışıyla beraber Trabzon'un son derece değiştiğini, kalabalıklaştığını, geliştiğini, kültürel anlamda geliştiğini düşünüyorum. ...Ama benim gözlemlediğim kadarıyla Trabzon'un geçmişteki hayata bakışı, ikili ilişkilere bakışı çok daha farklılaştı. Daha olumlu yönde değiştiğini düşünüyorum. Kültürel anlamda tiyatroydu, işte ne bileyim sinemaydı, onun dışında konserlerdi, bu tür çalışmaların geliştiğini, depremlerden sonra dışarıda yaşayan Trabzonluların Trabzon'a geldiğini, dönüş yaptığını, bu anlamda Trabzon'un çok kalabalıklaştığını ama pahalılığına hiçbir olumlu etkisi olmadığını, hala pahalı bir şehir olduğunu düşünüyorum. ... Yapılaşmasının çok çirkin olduğunu düşünüyorum. Yani bu kadar çok binanın yapılmış olması dağlık bir bölgede çok kabul etmiyorum. Çünkü görsel anlamda bir kirlilik oluşturduğunu düşünüyorum. Planlı yapılmadığını düşünüyorum. Birçok bina yapılmasına rağmen hala insanların evsiz olduğunu ya da ev almakta zorluk yaşadığını, bazılarının iki tane, üç tane aldığını ama bazılarının hala bir taneyi alamadığını düşünüyorum. Daha çok bir tüketime yöneldiğimizi düşünüyorum. ...Bir tek yollarımızın yapılmış olması güzelleştirilmesi. Zamanı kısalttı diyelim, bazı yerlerde ulaşma konusunda zamanı kısalttı, düzeltti ama tabi bunun olumsuzluğu güzelim sahilimiz gitmiş oldu. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Trabzon'u ben tabii ki Bir şeylerin artık değişmesi gerektiğini hatta geç kalındığını biliyorum. Şu an hani sahil yolu bakımından yeni yapılan Ortahisar'ın yeniden yapılandırılması bazı eski binaların tekrar yıkılması, yıkım yemesi işte onların yerine TOKİ'nin yeni konutlar yapması... Tabi bunlar güzel şeyler Trabzon açısından. Çokta beğeniyorum. Hatta Mehmet Ali Birand ölmeden bir hafta önce Galatasaray maçına geliyor buraya. İşte Twitter'dan ben takip ettiğimde işte Trabzon 10 sene önce gelmişim oraya çok değişmişsin tekrar geri döneceğim. Trabzon'a hayran kalarak, hatta tekrar geri geleceğine söz vererek, İstanbul'a döndü. Fakat bir hafta sonra vefat etti kendisi dönemedi. Yani artık dışarıdan Trabzon'a gelenler de hayretler içinde kalıyor. Yani Trabzon bayağı bir değişti. Şehirleşme bakımından işte canlılık bakımından bayağı bir değişime uğradı. Yani umuyorum çok daha şeyler olacak tabi ki. Memnun olmadığım çok daha şeyler var tabii ki. Çok binaların yıkılması yerine sosyal tesislerle birlikte konutların yapılmasından yanayım. Yani sadece konut değil de sosyal tesisleriyle birlikte okuluyla işte her türlü işte faaliyetli olan yeni binaların yapılmasını istiyorum. Havuzlu, bahçeli, parklı... Yani geni kapsamda düşünülmeli. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Trabzon'un giderek bozulduğunu, geçmişteki kültürel faaliyetlerinden uzaklaştığını, insanların da bozulduğunu düşünüyorum. Gerçi bu bozulmanın sadece Trabzon'da değil, tüm Türkiye'de olduğunu düşünüyorum. Ekonomisinin kötü bir şehir olduğunu, iş bulmanın çok zor olduğunu, daha çok gençlerin özellikle eğitimsiz gençlerin çok kötü yetiştirildiğini düşünüyorum. Trabzon için çok iyi şeyler düşünmüyorum son dönemde. Geçmişte daha güzeldi, yani 40 yaşındayım çokta geçmişini bilmiyorum ama eski okuduğum kitaplarda hele bir dergi var onu hiç unutmam elime geçtiği zaman şöyle bir kapağı vardı. Çok ilgimi çekmişti, kültür sanat dergisiydi. Dergide ön kapağında şöyle bir şey vardı. "Amacımız Trabzon'u 100 sene geriye getirmek" Çok anlamlı bir başlık yani çünkü 100 sene önce Trabzon çok daha önde olan kültür sanatta çok daha önde olan opera binası vardı Trabzon'da. Şu anda günümüz Türkiye'sinde hangi illerde var ki? Bundan seneler önce hemde meydana sırf yol yapım nedeniyle yıkılmış inanılmaz bir binamız vardı. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Valla şöyle bir şey söylüyüm; Trabzon gerçekten Karadeniz Bölgesi'nin Türkiye Cumhuriyetleri'ne açılan bir kapısıdır. Eğer iyi değerlendirilirse. Hatta İpekyolu üzerinde bulunan bir kenttir. Tarihten beri bir kültürü var, bir geçmişi var, bir ticari bağlantısı var ve bana göre Trabzon o eski günlerine ulaşacağına ben inanıyorum. Hele Büyükşehir olmayla beraber, büyükşehirin tabii o ayrı bir konu. Avantajları olduğu gibi dezavantajları da var. Onu tartışabilirim. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.2. Bellekteki Tekel Binası Üzerine Yapılan Görüşmeler

• Kentsel Bellekteki Tekel Binası

Soru: Tekel Binası o dönemde Trabzon kenti için nasıl bir anlam ifade ediyordu?

Zaten sanayi yapılarının az olduğu bir bölge, endüstri yapılarının, sanayi yapılarının az olduğu bir bölge. O dönemde benim hatırladığım bir et balık kurumu vardı. Onu da balık yağı işleme atölyesi veya fabrikası neyse vardı. Çimento fabrikası falan yoktu. Yaprak Tütün İşleme Atölyesi olarak orası vardı. Belli bir oranda o dar gelirli ailelerin hanımlarına orda istihdam imkânı yaratıyordu. Trabzon için hakikaten çok önemli bir ekmek kapısıydı orası. Tütünden sadece onlar değil tabii ki tütünü üretenlerde faydalanıyordu. Demin söyledim, yine söylüyorum tütün satışına endeksliydi Trabzon'un

ekonomik hayatı. Tütün satışında para girerdi Trabzon'a. O paradan herkes nasibini alırdı. (Bekir Gerçek-Mimar)

Trabzon'un belki Numune Hastanesinden sonra, ya da Trabzon Lisesinden sonra yapılmış onlardan daha büyük en büyük binası idi. Hem hava fotoğraflarında hem bulunduğu sokaklarda caddelerde çok devasa bir şeydi. Ama dışarıya kapalıda bir binaydı. İçinde ne olup bitiyor o tütünler içeride hangi işlemlere tabi tutuluyor tahmin etmek, dışarıdan görmek son derece zor. Sadece tahmin yürütüyorsunuz, işte kapıda biriken tütün balyaları, atlarla katırlarla araçlarla getirilip kapıda bırakılan ya da kamyon ile içeriye giren tütün balyalarının işlendiğini tahmin ediyorsunuz o kadar. Reji İdaresi diye geçen ama biz onu "reci" diye bilirdik herkes ona "reci reci" diye derdi. Onun kökeninde bildiğim kadarıyla Fransızların kurduğu onların çalıştırdığı sahiplerinin Fransız olan bir şirketti. Sonradan İnhisarlar İdaresi'ne geçmiş oldu. Yani tuz, tütün, şeker bu üçünün yönetildiği Türkiye Cumhuriyeti idaresi işletmesiydi. Ama onun ötesinde bence Trabzon'un sosyal yaşamında büyük önemi vardı çünkü en çok çalışanı barındıran bir iş yeriydi. Akşam 5'de 6'da işçiler memurlar çıkış saatinde önü ana baba günü olurdu. Girişte de çıkışta da yoğunluk olurdu. Ben bunları 60'lı yıllarda hatırlıyorum doğduğum yıl itibariyle sanırım yeni kurulduğunda daha revaçtaydı diye düşünüyorum. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Bir varlıktı bana göre, bir varlıktı, bir yaşam biçimiydi. İnsanların, şuanda kaç kişi çalıştığını bilmiyorum orda ama baya insanların çalıştığı iş kapısıydı, ekmek kapısıydı Tekel. Öyle değerlendirebiliriz. Yani "Tekel'e girebilsem". Birisi diyor "bir adamını bulsam Tekel'e girebilsem", "Orda iyi maaş veriyorlar", "Orda bir çalışabilsem". Ekmek kapısıydı. Hem iş kapısı, hem ekmek kapısıydı. Önemli bir yerdi, çok önemliydi. (Hayri Güner-Gazeteci)

Tabi en azından mesela Atapark'ı hatırlatan, Trabzon'da her yol Meydan'a çıkar biliyorsunuz. Ama meydan'ın dışında Atapark'ın varlığını hatırlatan, insanların Atapark'a gitmesinin tek sebebi Tekel binasıydı. Kavak Meydan'a gitmelerinin tek nedeni Yavuz Selim, Avni Aker'di. Zaten o dönemlerde baktığınız zaman Kavakmeydan, Atapark, birde Meydan, belki bunların yanına Değirmendere, Moloz'u da ekleyebilirsiniz. ... Tekel binaları çalışma alanı olarak hem de orada yaşayan insanların kent kültürüne katkı anlamında çok büyük işlevi vardı. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Bu Trabzon demek, Tekel demek... Yani, Bu Trabzon demek, Tekel demek... Tekelde çalışanı, ben mesela her mahallesinden her köyünden insan çalışıyor. Her tarafta, aklına gelen köyden, işte... Een çok Akçaabat tarafından tütün olan bölgelerden aldılar

işçiyi. Trabzon demek Tekel... Tekel'i bilmeyen yoktu yani. Yani reji... Reji diye denilirdi. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Valla tekel ekmek fabrikasıydı. Trabzon'un ekmek fabrikasıydı. Bana göre öyleydi. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Çok iyiydi. Tabi tütün yapardılar getirirdiler. İcabında para görürdü cepleri insanların. Ha şimdi gençler yapabilir mi? ...çok iyi Allah razı olsun derdiler. Yani bizim işyerlerimiz var da bir canlılık vardı. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Zannedersen bir çalışma ortamı çalışma iş kapısı olarak değerlendiriliyordu. Çünkü birçok insan burada çalışıyordu. Bir de şöyle hani çok üniversite mezunuydu oydu buydu insanlar değil hani halktan insanlar, işte diyelim ilkokul mezunu veya ortaokul mezunu kişiler buralarda çalışıyordu. Onlar için de güzel bir çalışma kapısıydı. Çünkü Trabzon bölgesinde bu tür insanların şimdi biraz daha farklı eğitim seviyesi yükseldiği için şimdi üniversite mezunu insanlarımız var etrafta... Çalışma ortamı yoktu. O yüzden Tekel önemli bir kapıydı bu anlamda. "Tekele girdim", "Tekele gireceğim", "Tekele girmek istiyorum" gibi ifadeler konuşulabiliyordu yani. Yani iş kurumu olarak çalışabilme adına iyi bir yerdi. Bir kapıydı yani. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

...orda çalışanların orda çok anısı olmuştur. Mutlaka insanlar için de çok değerlidir yani her önünden geçenler orda mutlaka içinde bir burukluk bir veya o yılları anıyordurlar, düşünüyorurlar. Çünkü çoğu kadınıımız, insanımız orda geçim kaynağını sağladılar. Yani ben hep bir tarihi eser gözüyle baktığım için korunması gereken daha sonraya da taşınabilen bir yer olarak düşünüyorum. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Trabzon'un bana göre o dönemde tabusuydu. Mihenk taşlarından biriydi. Tabi, tabi, tabi, tabi... Ekonomik bakımdan. Şimdi ekonomik bakımdan şöyle söyledim. Çünkü o zamanlar tütün Karadeniz Bölgesi'nde bilhassa Trabzon'da çok yaygındı. Vatandaş üretmiş olduğu malı rahatlıkla Tekel'e satabiliyordu ve parasını da alabiliyordu. Herhangi bir sıkıntısı yoktu. Dolayısıyla ekonomik bir canlılık getiriyordu. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

- Kişisel Bellekteki Tekel Binası

Soru: Tekel Binası sizde ne his uyandırmaktaydı?

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Bekir Gerçek-Mimar)

Şimdi çok ilginçtir 3 yıl Liseye onun önünden geçerek gittik. Atapark'a bakan cephesi en işlek insanların en yoğun geçtikleri cephe. Son derece mütevazi, iki katlı ama tek katlı gibi girişinin altı kolanlar üzerinde arkaya araç bile girebiliyor, üstte büroların olduğu müdüriyetin olduğu, dışarıya doğrudan çıkmalı bir yapıydı. Çok mütevazi, yani onun arkasında kocaman bir fabrika, onda büyük bir deponun olduğunu tahmin edemezsiniz. Öyle bir yapı önünden geçerdik kimseyi de görmezdik. Bizden önce iş başlamış olurdu, bizden sonra dağılırlardı. Büyük bir işletme yapı etkisini hissetmezdik. Ama yan sokağa doğru girince, denize doğru inen Reşadiye caddesinde kocaman bir kesit görüyordum. Aşağıya doğru 4 kata 5 kata varan depo ve işletme katları. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Dediğim gibi, orda tarihi binaydı o. Ama böyle çok Osmanlıdan kalan bir bina değil. Ama benim gözümde Tekel binası, hakaten iş, eş, aş anlamında çok önemli. Yani oraya girene kız verebilirlerdi, evlenebilirdi eş anlamında, iş olabilirdi, aş olabilirdi. Bana göre yaşam biçimiydi, diye düşünüyorum ben. Yaşamış birisi olarak, o günleri yaşamış birisi olarak öyle değerlendiriyorum. (Hayri Güner-Gazeteci)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Tekel binası bize nasıl his? Bizim sanki evimiz gibi yaa. Evimiz sanki... Aile... Herkes birbirine kaynaşmış. Dostluklar... Hala devam ediyor mesala. Bizim bir arkadaşımız(**siz orada da kaldınız değil mi?)orada da 7 sene oturduk. Bir arkadaşımız vefat etse hemen haberimiz oluyor yine buluşuyoruz. Haber hemen yayılıyor. Müthiş bir aile bağıydı. Yani dostluklar vardı. Yardımlaşma vardı. Birbirimize yardım ederdik. Kim mağdursa ona hemen bir şey yapardık, para işte aylık. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Kendi evimiz gibi. Allah razı olsun derdik devlete. Kendi evimizdi. (**biraz açıklar mısınız? Nasıl bir his uyandırmaktaydı?) Yani hiç ayrılmak istemezdik ordan. --- arkadaş çevresi, bir toplum yeri idi. İnsanlık o biçim idi orda. Bir dayanışma var idi. Kan bağılılığı var idi. Şimdi o yok. Yok, kalmadı. (Muhammed Oflluoğlu-Tekel İşçisi)

Böyle kapalı, karanlık, ne olduğu belirsiz böyle kocaman bir binaydı yani. Başka böyle hiç zindan gibi bir bina görüntüsündeydi. Başka hiçbir şey yok yani oradan geçerken

kaleyi görüyorsun onu görüyorsun bunu görüyorsun ama o... Nedir bu yani. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yani soğuk bir yapı bina olarak algılıyordum ben orayı. Dışa kapalı bir bina olarak... Hani içerde neler yaşanıyor onu bilmiyordum. Yani onu düşünürdüm hep hani insanlar nasıl çalışıyorlar? Hangi ortamda çalışıyorlar? İletişimleri nedir birbiriyle ya da işte patronlarıyla iletişimleri nasıldır? Onlar böyle bir hayal ya da işte kendim düşünerek resmedebiliyordum. Onun dışında soğuk bir bina diyordum. Benimle alakası olan bir yakınımın çalıştığı bir yer de değildi. Çok böyle ilişkimin olduğu bir yer değil. ... çok sık orda olan bir tip değildim. Sadece işte yürüyerek geçerken veya arabayla geçtiğimde gördüğüm bir şey. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Tekel binası çok eskiydi. Artı benim için Tekel binasının şöyle bir önemi vardı. Benim rahmetli babam oranın yapımında çalışmış, demirci çırağı olarak orda çalışmış onu anlatırdı. Her önünden geçerken de babamın burada bir emeği var diye özel bir bakışla bakardım. Özel bir anlamı vardı benim için. (**Babanızdan kaynaklı bir sevginiz var?) Tabiki, babamdan kaynaklı özel bir sevgi vardı. Hatta oraların yıkılıp yerine alışveriş merkezi yapılacağını duyduğumda biraz da üzülmiştim. ... benim için devasa bir yapıydı. Çünkü içini göremiyorduk, dışı tamamıyla tek bir parça duvardan örülmüştü, kaplıydı göremiyorduk kocamandı. Çocukluk döneminizde bize korkutucu da geliyordu biraz. Hatta korktuğum zamanda olmuştur. Bir defa zaten içeri girme imkânım oldu oda ofis bölümüne. Girdiğimde de zaten tahmin ettiğim gibi bir yapıyla karşılaştım. Zaten yerler katranla hepsi kaplanmış gıcırıyor, yerler gıcırıyor, biraz ürkütücü bir hali vardı. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.3. Kimlik ve Kimlikleyici Oluş Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Tekel Binası'nın Kimliği ve Kimlikleyiciliği

Soru: Tekel Binası'nın bir karakteri olduğunu düşünüyor musunuz?

Tekel binası ulusal mimari döneminin, 2. Döneminin, 2. Ulusal Mimari Akım'ın Trabzon'daki önemli örneklerinden bir tanesi. Tabii ki yani ırası olan bir bina, kimlikli bir bina... Endüstri binası olmasına rağmen bölgesine barışık bir binaydı... Valla çok mütevazı bir binaydı, öyle şey değildi. Ama ben çocuk yaşlarımda önünde geçerken proporsiyonlarıyla, malzemesiyle devletin ciddiyetin sanki de hissediyordum. Özeti bu. (Bekir Gerçek-Mimar)

Atapark yönündeki cephesi lise çağlarını düşündüğümde çok mütevazı hoş bir cepheydi. Rengi İtibariyle de, yani büyükçe bir ev gibi hissederdik onu. Dolayısıyla en çok gördüğümüz o cepheler bizim gözümüzde Tekel'i biçimlendiriyordu kimliğini. Mütevaziydi yani, ama Boztepe'ye falan çıkınca koca bir yapı olduğunu görüyorduk. Bu kentin gururu idi o zamanlar. Böyle bir bina var Trabzon'da işletme var. ...Şimdi oradaki çalışan insanlar için ciddi bir müessese ve sanıyorum aileler için gururu kaynağıydı. Tekel'de çalışıyor diye. Güvenilir yerd sanırım maaşı da iyiydi. O açıdan binanın da işletmeninde şehirde önemi büyüktü. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

İş, ekmek kapısıydı ya. Yani orası bir varlığı var ya şeydir, sen söyle yani bir güvendir orası. Güven veren bir binadır orası. ...Oranın kendine has kokusu vardır. Has bir çalışma düzenleri vardır. Has bir arkadaşlık bağları vardır. Tekelde çalışanlar sanki böyle bir ekibin elemanları gibi paylaşımları, paslaşmaları, vs.leri, düşünleri vs.leri onların çok farklı olur. Bir Farez gibi yani kendine has bir kimliği vardı. (Hayri Güner-Gazeteci)

Benim gibi o dönemleri yaşayan insanların önünde o Tekel binasını görüntüsünü benim yaşımıda olan herkes tarif eder. Bir tarifte bugünkü binalar rağmen bir tarifini yapabiliyorsanız demek ki onun bir kimliği vardır. En azından üzeri kiremitti, etrafi baktığınız zaman tek renkti. ...kimlikli bir yapıydı. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Düşünüyorum Trabzon'un en büyük binası. Boztepe'den baktığımız zaman ilk defa gördüğün yer. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Var tabi. Her şeyi andırırdı yani tabi. Eski tarihi kokuları andırırdı. Şimdi nerde tarihi koku var mı? Şimdi ona benzettiler ama o eski taşlar nerde? Kale atsan, top atsan yıkılmaz. Şimdi atta bakayım ne oluyor... (Muhammed Oflluoğlu-Tekel İşçisi)

Hayır! Düşünmüyordum yani dediğim gibi belirsizlik vardı ne olduğu belli değildi. Buranın bir şey olması gerekiyor o zaman bir kimliği olacaktı. Öyle... (**Peki, belirsizlikten kaynaklı bir kimlik eksikliğimi vardı?) Bir kimlik eksikliği vardı evet! (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Bir iş kapısıydı diye düşünüyorum. Yapımı ne zamandı bilmiyorum ama yani bina olarak çok hani göze hoş bir bina olduğunu söyleyemeyeceğim. Öyle bir binaydı yani estetik bir bina değildi. İşte soğuk bir binaydı. Taş bir binaydı. Renk olarak hani sanırım tütün vari bir renk böyle gülkurusu gibiydi değil mi rengi? Gülkurusu renginde bir binaydı. Hani renk olarak çok olumsuz değildi diye düşünüyorum. Renk olarak olumsuz değildi. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Tabiî ki Trabzon için önemli. Gelir kapısı bence gelir kapısı. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Vallahi Tekel binası o zaman ki --- birlikte tarihi bir binaydı. Tarihi bir kişiliği vardı. Tarihi bir konumu vardı ve Atapark'a bir canlılık veriyordu. Çünkü Tekel Binası dağıldığı zaman bakıyorsun ki Tekel binasının kapısında o zaman ki durumda onlarca köylü üretmiş olduğu malı gelip binanın önünde çalışan işçilere satıyordu, pazarlıyordu. Dolayısıyla üretimle tüketim noktalarından biriydi o zaman. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

- Varlıbaş AVM'nin Kimliği ve Kimlikleyiciliği

Varlıbaş Alışveriş Merkezi, Trabzon kenti karakterine uygun mudur?

Yaprak Tütün İşleme Atölyesi'nde tescilli olan ilk binaydı. 1940 küsurlarının, 50 başlarının binasıydı o. Daha sonra 60'lı yılların ortalarından itibaren yapılan depo blokları tescilin bünyesinde değildi. Parsele tescil gelir ama. Bunların hepsi orda hıfzsını buluyordu. Moda mod korumak gibi bir sevdasına düştüler. Onların o kent dokusuna yabancı depo pencereleri daha iyine tekrar ettiler. Sonra onlara beyaz maskeler taktılar. Bir şeyler yaptılar. Fiberglaslar falan... Belki onlara gerek yoktu. Şu haliyle Trabzon kent

dokusunun yabancı... Varlıbaş'ın giriş cephesini bırakalım bir tarafa, geri tarafın 3 cepheyi dolanalım kent dokusunun yabancı ve tarihi Trabzon kentinin giriş kapısının eşiği orası. Zağnos köprüsünün eşiği. Giriş kapısının eşiğinde onla hiç ilgisi olmayan bir bina türettik. Altı kavak üstü şişhane gibi. Öyle bir dokusu var yani. Önde başka bir şey var, arkada korunan var. Depoları korumak şart mıydı korumak? O derece ürkek davranmak? O yarışma sürecinde, halen daha tescili devam ediyordu binanın. Oradaki yapılaşma koşullarını en azından koruma kurullarından edinip, neyi koruyacağız, neyi yıkacağız, neyi yapacağız... Sanmıyorum ki o detay çözülmüş olsun. (Bekir Gerçek-Mimar)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

İnsanlara yakın merkezde bir yer. Yani şöyle değerlendirelim: havaalanı yolunda bir şey var, alışveriş merkezi var. İnsanların oraya, insanları geçim sıkıntıları var, oraya 2 dolmuşla gidip gelmeleri bana göre sıkıntılı. Şehir merkezinde olması bana göre daha iyi. İnsanlar oradan belki alışverişini yapabilirler... Biraz çıkınca böyle bir rahat nefes alayım, belki orada çoluk çocuğunu getirince orda sinema ihtiyacını karşılayabilir, bir alışveriş, çok olmasa da en azından bir rahatlama olabilir diye düşünüyorum. (Hayri Güner-Gazeteci)

Varlıbaş AVM bana göre henüz bizim geçmişte olduğunu düşündüğümüz o Tekel işlevinin görüldüğü dönemdeki yerin çok çok uzağında. Sadece çalışanların ve orada işi olanların gittiği yer olmasına rağmen o dönemde daha az insanın gittiği yer olmasına rağmen o dönemdeki Trabzon'da kimliğindeki yeri çok daha fazlaydı. Çok uzun süre boş bırakıldı. Ondan sonra, bugünkü şekliyle bir işlev kazandırılmaya çalışıldı. Bir tarafında belediye yapıldı diğer tarafı alışveriş merkezi yapıldı. Kültür bunun neresinde kaldı. Yapılara hem belediye tarafında hem alışveriş merkezine bakıldığı zaman sadece insanların gidip gelmesi dışında kültürle ilgili çok değil yok denecek kadar az şeylerin yapıldığını görüyoruz. Bu da dolaylı olarak eski işlevinin yerine getirmiş olduğu hareketlilik veya kültürel katkıya bugün onun %10'unu bile yapamıyor. Ama zaman içerisinde belki oralardaki etraf açılır, kültürel etkinlikler şunlar bunlar yapılır, belki o zaman olabilir. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Uygun değil, çünkü katlı bir bina olduğu için, katlı binalar Trabzon'da iş yapmadı. Katlı bir bina olduğu için... Yürümeyi sevmez yani merdiven çıkmayı istemez vatandaş. Ondan yani büyük şehirlerdeki gibi değil yani. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

İyidir yani bana göre iyi. (**nasıl bir uygunluk vardır mesela) valla ya ne bileyim alışveriş merkezi olduğundan dolayı, uygunluğu şu yani işte az önce dediğim.(**Trabzon kent karakterine uyar mı?) Eh uyar. Uymadı desem olmaz. Uyar. Uyar. Niye uymasın. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Uymadı, uymadı, uymadı, uymadı orası başka bir işyeri olması lazımdı. Tarihi eser olan yer tarihi eser olan yer böyle olmaması lazımdı. İş yeri olması lazımdı. Niye bir çay paketleme yeri olmaz mıydı? Kaç kişi ekmek yedi. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Trabzon'da orası aklıma gelmiyor hayır. Yani Trabzon'u anlatırken Varlıbaş'ı saymam. Ama bir forumu sayarım mesela yani. Ama Varlıbaş'ı saymam. Varlıbaş hani özel bir anlam taşıyor Trabzon için. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Varlıbaş dendiğinde aklımda şöyle bir eski Tekel binasının yeri şeklinde bir bağ kurma şansım olur yani onun dışında başka bir şey yok. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yani hayır normal bir alışveriş merkezi gibi görüyorum ben orayı. (**biraz daha açar mısınız?) Yani ben Trabzon'la çok bağdaştığını düşünmüyorum. Yani hani o eski Tekel binasında bilmiyorum sadece dış duvarları bence kaldı. Diğerleri hep değişti. Yani çok bağdaştığını Trabzon'la düşünmüyorum. Normal, şu andaki firmaların konumlandığı yani yöresel hiçbir şeyin olmadığı bir yer. Yani yemek, kıyafet o tür bir yer. Trabzon'u yansıttığını düşünmüyorum. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Karakterine katkısı şudur: Bir defa her şeyden önce doğal bir güzellik veriyor. Bir defa bütün alışveriş merkezlerini, ihtiyaçlarını bir noktada birleştiriyor. Bu bir ihtiyaçtır. Adam geldiği zaman bütün ihtiyaçlarını alıp rahatlıkla gidebiliyor. Gelip rahatlıkla huzur içerisinde ailesiyle çoluk çocuğuyla oturabiliyor, yemeğini yiyebiliyor, alışveriş yapabiliyor. Bu çok güzel bir olaydır. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.4. İlişkili Oluşu Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Tekel Binası'nın İlişkili Oluşu

Tekel binasının yakın çevresi, Trabzon kenti ve onun yakın çevresiyle ilişkisi olduğunu düşünüyor musunuz?

Zağnos Meydanı'na ve Zağnos Meydanı'nın çevresindeki dokuya hiç ama hiç yabancı değildi. Depolar sonradan yapılmıştı deposuz dönemden bahsediyorum. Sadece idari binası ve onun üst katlarında yapılan tütün işleme atölyeleri olduğu zamandan bahsediyorum. Sempatik, arsasına yakışan, bir tarafında sur, bir tarafında park, arkasında Gülbahar hatun camii, türbe vs. O çevrenin yabancıysa değildi. Proporsiyonlarıyla, cephe hareketleriyle, saçaklarıyla falan şimdi gözümün önünde o bina. Oranın yerlisiydi, oranın sahibiydi... Bu bölgedeki geleneksel mimari çizgileriyle aykırı düşmeyen bir yapıydı. Saçaklarıyla, çatıdaki çatı hareketleriyle, malzemesiyle her şeysiyle hoş bir binaydı. Korunaklı girişiyse beraber, bu bölge için hoştu. Sonradan depolar 60'lı yıllarda 65-66'larda o depolar yapıldı. 64'te başladı benim hatırladığım. Onlar biraz kitleyi büyüttüler. Sempatisini zedelediler ama ilk idare binası ve ilk yaprak işleme atölyesiyle mütevazı hoş, tekrar söylüyorum parseline yakışan bir binaydı. (Bekir Gerçek-Mimar)

Yeni Cuma Camii'nin hemen bitişiğinden tütün tarlaları başlıyordu Boztepe'nin eteklerine kadar. Şehir içerisinde de tütün tarlaları vardı. Şehrin merkezinde kadar yayılmış bir ürünün alındığı bir yer onunda insanın şehrin içerisinde olmasını bekliyor. Üretilen şey şehrin içerisindeyse alım yerinin de şehrin içerisinde olmalı. O açıdan hiç yadırganmıyordu. Tütün orada alım yeri de orda. Kent yapı tarihinde bir iki yılda ortaya çıkmış çok büyük bir yapı olarak sanıyorum planlarda da yerini bulmuştur. Bir planlamanın sonucu ortaya çıkmıştır diye düşünüyorum. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

...çevresini özellikle Atapark'ta olan bakkal, market gibi küçük çapta -o zaman böyle büyük marketler yok- herkese oradan faydası var. Adam evine akşam giderken oradan alışveriş yapıp evine öyle gidiyordu. Pazara iniyordu aşağıdan halden gidip malzemesini alıp öyle gidiyordu. Gerçi oranın insanları büyük ölçüde oralara yakın yerlerinde oturuyordu. Çevresinin ekonomik anlamda yani oradaki bakkallara, ne diyelim fırına – çünkü çok fırın vardı orda-. (Hayri Güner-Gazeteci)

O, Atapark'a ve çevresine hayat veren bir şeydi. Az önce söyledik meydana şuydu... Ortahisar'da Valilik Binası, Atapark'a Tekel Binası, Kavakmeydan'a Stadyum, bir Beşirli, Ayasofya'ya geldiğiniz zaman nere... Ayasofya Müzesi gibi yani Trabzon'da hemen hemen her mahallesini yeniler hariç eski şeyleri hatırlatan bir simgeler vardır. Bunlardan bir tanesi de Atapark'taki Tekel Binasıydı. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Çalışanları yakın civardakiler, en çok çalışanlar yakın çevreden. Hemen hemen her evden bir fert orda çalışıyordu. Yakın olması... Yani ekonomi o zamanlar daha iyiydi yani.

Gelir kaynağıydı. Ticareti yapanlar, esnaflar çok mağdur oldular tekelin buradan gitmesine. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Çevresiyle şöyle düşünüyorum. Bakın; Artvin, Rize'nin Pazar, Artvin, Artvin'in kazaları; Borçka, Ardanuç, Yusufeli buralarda tütün yetiştirilirdi. Pazarda tütün yetiştirilirdi. Oralara burası gider alırdı şey ederdi. Akçaabat, o zamanki yıllarda merkez müdürlüğüne, buraya bağlıydı. Akçaabat'ın tütünü de burada alınırdı. Paraları maraları hep buradan ödenirdi Akçaabat'ın. Şebinkarahisar, buradan alımlar yapılırdı. Şebinkarahisar'ın da alımları da buradan yapılırdı. ---- Geniş imkânlar sağlardı. Bilmiyorum öyle bir iktisastik yapıyorsanız. (** bu çevresiyle ilişkili olduğunu gösterir... Yakın çevresine mesela... Mahalleyle yani?) Mahalleyle ilişkisi... Mahalleyle ne ilişkisi olsun yani. Trabzon'a bağlı merkez köyleri yapılan tütün ekiciliği ile ilişkisi vardı. Gayret güzel ilişkileri vardı. Nereye hitap ederdi? 64 köy Trabzon'da bu bina... Trabzon için 64 köye hizmet ederdi. Neydi? O tütün alımları. Tütün yapardı üreticiler, buraya gelir satar, paralarını alır giderlerdi. O paralarda Trabzon'da harcanırdı işte. O tütün paralar... Durum öyle yani... Trabzon'a katma değerde sağlardı. Ne yapardı mesela Trabzon'dan alışveriş yapardı günlük malzeme alır yemek malzemeleri alırdı. Tabi bu haliyle iyi para tutardı kasabına verirdi, tavukçusuna verir, sebzeçisine verir, pirinççisine verir, nohutçusuna verir. Gayet güzel. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Onun varlığını Trabzon'da hiç hissetmedim yani. Görmedim kimseyle de öyle bir konuşmam olmadı yani. Hayır. Ancak bir şey olması gerekiyordu ki o zaman belki bir bağlantısı olurdu Trabzon halkı ile. O zaman hiçbir anlam ifade etmiyordu bence kimse için. Hatta belki zararı da vardı yani bu kadar. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

...işlevi yönünden yakın çevreden işçi topluyordu. Baya yakın çevredeki çevreden gelen... O zamanlar köylerde üretilen hazırlanan tütün balyalarını şahıslar hani şimdi fındıkları götürdüğümüz gibi oraya getirilirdi. Şeylerden tutup. Eksperlere getirip gösteriyorlardı. Buraya getirip, işte kamyonlarla, işte kamyonetlerle getirip tütünlerini kolaylıkla diyelim birinci ele verebiliyorlardı. Böyle bir şey olabilir. Başka bir şehre gitmek durumunda kalmıyorlardı en azından. Ha ulaşım açısından bir kolaylık sağlamış olabilir. Ellerindeki malı daha kolay vermiş olabilirler. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yani oralar hep bir eski mahalleler eskiyi anımsatıyor. Şimdi tabi yeniden yapılandırılma yapıldı. İşte Zağnos yapıldı, eski o taraf şey oluyor Ortahisar. Ortahisar’da tabi yine bazı binalarımız var sanırım oralara dokunamıyorlar. Hani tarihi koruma kurumunda olduğu için çok dokunamıyorlar ama çokta değiştiğini görüyorum. Eski binalarla bağdaşıyordu yani. (**sadece eski binalarla mı ilişkiliydi? Halkıyla da bir ilişkisi var mıydı?) Tabii ki o çevredeki insanların çoğu zaten çoğu da orda çalışıyordu. Halkıyla da tamamen ilişkiliydi yani. Birbirine bağlıydı. (**çevresine ekonomik olarak katkıda bulunuyor muydu?) Bir ailenin orda çalışması demek çocuklarının işte katkıda bulunması çocuklarının okutması ailesini geçindirmesi, tabii ki toplum olarak bir katkısı oluyordu. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Trabzon’un özellikle Akçaabat taraflarında daha çok tütün yetiştirilir ve yapılır. Dediğim gibi bu o taraftaki ziraatla uğraşan çiftçilerimiz işte işledikleri tütünleri oraya getirip orda paraya çevirirlerdi, orda geçimlerini kazanırlardı. Dolayısıyla bölge için önemli bir yapı olduğunu düşünüyorum. (**Yani ilişkilidir?) İlişkilidir. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

...ekonomik olarak bir canlılık veriyordu. Bir hareket vardı. tamam mı? Bir hareket, bir sosyal dayanışma vardı. Bir sosyal aktivite vardı (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

- Varlıbaş AVM’nin İlişkili Oluşu

Varlıbaş Alışveriş Merkezi yakın çevresi ve Trabzon kenti ile ilişkisi olduğunu düşünüyor musunuz?

Valla bakın şimdi öteki şimdi şehrin Rize kapısında. Daha fazla sirkülasyonu var. Bu antik kentin hemen kenarında, eski kent sayılabilecek bir yerde, Zağnos meydanında. Çözülmüş bir otopark problemi yok. İstedikleri kadar bodrumu felan var desinler. Kimse şehirlerarası trafikten gelip alışveriş yapmıyor. Öteye gidiyor. Bir başka bir şey daha var. Trabzon’un eti budu belli... Trabzon bu kadar alışveriş merkezini kaldırır mı kaldırmaz mı? Bu hesabı çok iyi yapmak lazım... Çok fazla sirkülasyonu gözlemiyorum yani. Belediye geliş gidişlerimde içerisinde. İyi olur inşallah. (Bekir Gerçek-Mimar)

Orası öyle bir merkezdi Trabzon’un. Yani Geometrik merkezi gibi Trabzon’un çokta müsait geniş bir alan belediye orada valilik orda adliye orda şimdi başka birimleri de oraya getirip bir alternatif merkez oluşturmaya çalışıyorlar. Kentsel dönüşümde olacak Sotka

Mahallesi falan dönüştürülecek. Oranın eksiği burada Uzun Sokağın, Kunduracıların varlığı alışverişi ile burası. Orda başka alışveriş yerleri yapıldığında orası biraz daha kalabalıklaşacak. Yani insan yaşayanlar Erdoğan'dan Yenimahalle'den geldiğinde bu tarafa geçmeyecek. Daha az dolmuş parası verecek. Belki dolmuşlar oraya kadar gelecek burasıda bir merkez olacak. Şimdi AVM'nin varlığı belediyenin varlığı, valilik, adliye orada bankalar orada şube açmaya başladılar. Birkaç seneden beri oldu bu. Bu buraya yığılmayı gösteriyor. İşte insanlar buraya toplanınca lokantalar başka alışveriş yerleri hazır giyimciler oraya geldiğinde artık insanlar neden bu tarafa geçsinler ki . İnsanlar gününü zamanını değerlendirmeye çalışacaklardır Alışverişlerini yapacaklardır. AVM burada çok büyük bir katkısı var diye düşünüyorum. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Biraz önce bahsettiğim gibi orda da yakın çevrede oturan insanlar, büyük marketler var mesela -bende zaman zaman gidiyorum- Migros var. Alışveriş yapıyorum daha ucuz daha hesaplı daha sirkülasyonu fazla olduğu için ucuz, alışverişte yapma imkânı orda sağlayabilirler. Yine de dediğim gibi o çevre orası çünkü Trabzon'un bir yeridir. Merkezi bir yer olduğu için. Orda insanların buluşması, işte ne bilim ben oturup çay içmeleri, sinemaya gitmeleri, alışveriş şeyleri etrafa o şekilde bir şeyleri olabilir. Her kültürel anlamda mı diyelim ona, sanatsal bir şey yok. Bir bina yapılıyor ama orada bir sanat merkezi yok. Ama mescitleri koyuyorlar tabi peş peşe. Tabi bağlantısı öyle var. Merkezi bir yer olması nedeniyle gelen gidenlerin buluşma noktası olabilir. “Haydi, Varlıbaş'ta buluşalım.” “Oraya sen gel.” “Sinemaya oraya gidebilir miyiz?” Namaz kılacak olanlar der ki “Varlıbaş'ın oraya geldik, gidelim Ortahisar camisin de namaz kılalım” vs. gibi buluşma noktaları anlamında bir yer tespiti mekândan ziyade bir yer tespiti olarak değerlendirilebilir. (Hayri Güner-Gazeteci)

Varlıbaş merkezini insanlar artık belli mekânları belli kültürel... Yemek, içmek, giyinmek üzerinden, markalar üzerinden Varlıbaş'ta gidebilecek yerler olursa. Arkadaşlarımızın, gazetecilerin çok gitmesinden dolayı bir yeri yazıp çiziyorlar. Orası bir şekilde buluşma adresi, şu bu gibi oluşuyor. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Civarıyla ilişkisi, ne diyebilirim. Yok ki. Orda civarında gelmişler, vatandaş civarında dükkan, mekan açmış iş yapamadılar. Gidin bakın kapalı. Dükkânlar buraya Varyap geldi burada iş yapacak ümidiyle çok yatırım yapanlar oldu. Ama olmadı. Neden olmadı? Yani adam zaten orda gidiyor iyisini alıyor, sen niye yatırım yapıyorsun bi taraftan. Yanlış bir yatırım yapanlar kapattılar. (**içeri giren insan bütün ihtiyaçlarını karşılayıp gidiyor.) alıyor zaten. Orda bir hareket getirmedi çevreye yani. Orda işte, alan

firmalar var işte. Onlarda tanınmıştır. Pek şey getirmedi. Varyap'ın getirisi olmadı Trabzon'a. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Varlıbaş'la ilgili hiçbir diyeceğim yok. Orda alışveriş merkezinde ne yaparım. Ben şimdi emekli adamım söylüyorum sana. Gittim oraya bana bir çift ayakkabı ver. Efendim 275 milyon. Nerde 275 milyon. Nerden alacaksın. Gidersin bir gömlek alırsın aynı bir gömleği, bir ceket alırsın işte 250 lira. Gidersin oraya 500-600 lira verirsin. Alışveriş merkezi... Alışveriş merkezleri ne için kurulur? Ticaret için. Ticarete uygun olanlar gider alışverişini yapar herhalde. Çevresiyle ilişkisi öyle olur. Daha başka nasıl olsun. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Yok, Varlıbaş'ta olan, Varlıbaş'ta kalıyor. Zarardan başka bir şey yok. Seni sömürüyor. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Yani ihtiyaçları doğrultusunda kurabilirler. Varlıbaş var oraya gidelim. Şunu yiyelim içelim şunu alalım şeklinde. Ama tabi ki varlığı oradaki varlığı o çevrede oturan insanlar için aslında büyük bir şey. Yani sonuçta bir meydan inmekten veya başka bir alışveriş merkezine gitmekten çok daha iyi... Yani o anlamda ilişki kuruyorlardır. Bağları var tabi ki. Yani Varlıbaş'ın varlığı onlar için bir garanti orda. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Ekonomik alanda etkileri var diye düşünüyorum. Sosyal alanda var diye düşünüyorum. Çünkü çevresine değer kattığını düşünüyorum. Ekonomik anlamda da değer kattı. Değişik çevre düzenlemelerinin yapılmış olması görsel anlamda bir güzellik katmış oluyor. Yine burada biraz daha farklı ama gençlere iş imkânları sağladı diye düşünüyorum. ...Belediye otobüslerinin geçiş yoluydu şimdi orası yol dar olduğu için veya daha aktif olduğu için diyelim binaya giriş çıkışlar otobüs büyük otobüslerin güzergâhı olmuyor değil artık kaldırıldı. ...Çevresinde yine çeşitli şeyler dükkânlar açıldı işte ne diyelim. Beyaz eşya dükkânları, yiyecek lokantalar, pastaneler yani onların hepsinin birer iş imkânı sağladığını düşünüyorum. Gelir imkânı sağladığını düşünüyorum. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Tabi ki Varlıbaş'ın belediyenin özellikle işte belediyenin de oraya taşınmasıyla çevrede yeni düzenlemeler yapıldığını görüyorum. Bazı istimlâk çalışmaları da dikkat ettiğim gazetelerden okuduğum haberlerden duyduğum kadarıyla istimlâk çalışmaları da devam ediyor. Yani Varlıbaş'ın ve belediyenin oraya gelmesi büyük bir etken. (**ilişkili midir sizce?) yani çevreyi daha modern daha işte çağa uygun daha görünümü göze hitap

eden bir şekilde sokmaya çalışıyorlar. Kanaatim odur. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

...Varlıbaş'ın yanında genelde devlet daireleri var, genelde devlet dairelerinin olduğu alana yakın olduğu için devlet memurları genelde oraya gidiyor öğle tatillerinde. Özellikle yemek ve diğer alışveriş ihtiyaçları için onun için bir artı olduğunu düşünüyorum. Çevreye çok büyük bir katkısının olduğunu düşünmüyorum, ama mutlaka bir katkısı bir imzası vardır, ama beklentilerin uzağında kaldığını düşünüyorum kendimce. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yakın çevresiyle beraber olan ilişki... Bu civardaki ilişkisi iyidir. Bu civardaki insanlar genellikle dar gelirli insanlardır. İmkânları ölçüsünde olanakları ölçüsünde hep buraya gelirler. ...Çoğu emeklidir bu insanların. Emekli insanlar buraya ne verebilir? Ekonomi hakkında ne alabilir? Alacağı şeyler standarttır. Ha, ben isterdim ki ekonomik düzeyi çok daha yüksek olan insanların sürekli olarak yeri olsun. Ama maalesef çok az istisna. Çünkü onlar genellikle buraya gelmiyor. Forumu gidiyor. (**çevresindeki kiraların fazlalığı demiştiniz) Kiraları çok fazla bu yöreye göre çok fazla. (**bu varlıbaş alışveriş merkeziyle mi oldu, daha öncede böyle miydi?) Daha önceden bu kadar değildi. Varlıbaş olduktan sonra kiralar bire ikiye katlandı. Fiyatlar tamamen bire ikiye katlandı. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.5. Tarihsellik Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Tekel Binası'nın Tarih Hissi

Soru: Tekel Binası, Trabzon kenti ve halkının geçmişini yansıtmakta mıydı?

Soru: Tekel Binası Trabzon tarihine katkıda bulunmuş mudur?

...ulusal mimari akımı 1. Dönem ve 2. Dönem olarak ayırdığımızda. 1. Döneminde daha ziyade geçmişin izlerini taşıyan, en özel şekilde vurgulayan binalar gündeme gelmişti. Mimar Kemalettinlerin, Vedat Teklerin falan yaptığı binalar. Daha sonralar bizim ülkemizde Bauhaus ekolünün etkisi görülmeye başlandı. Bunda beklide Hitler'den kaçıp gelen mimarların, bilim adamlarının etkisi vardır. Öyle düşünüyorum ben. Holzmeisterler, Jansenler, Bruno Tautlar, vs... o etki 2. Ulusal Mimari Akımı Döneminde ağır ağır kendini göstermeye başladı. Binalar daha basitleşmiştir, daha sadeleşmiştir. Ama en azından Bauhaus'un bir takım çizgilerini, bir takım hatlarını o binalar yansıtır. Tekel

binası Bauhaus kadar katı değil, geleneksel çizgileri bünyesinde taşıyan bir binaydı. Bu “%100 Trabzon’daki yapı sanatının devamıdır” denile bilir mi bilmiyorum. Dememek lazım. Bauhaus’un etkisinde Trabzon’daki yapı sanatıyla barışık bir yapıdır. (Bekir Gerçek-Mimar)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Hayri Güner-Gazeteci)

En azından uğraş alanı olarak yansıtıyordu. Zaten kentte öyle fabrikalaşma diye fabrika diye baktığın zaman büyük ölçekli bir fabrika diye çimento fabrikasını sayabilirsiniz o dönemde. Bir de Tekel işletmeydi. Tekel daha eskiydi. Başka sayabileceğiniz bir şey yok. Belki limanı da sayarsınız. Etkisi var bulunduğu çevreye. Oradaki insanlarda çalışma kültürü oluşmasına da neden oldu. Bana göre siyasi bir tercih, siyasi bir kültür oluşmasına da katkısı var. Niye? Çalışan emeği veren insanlar geçmişte sol olarak algılandığına bakarsanız Trabzon Belediye Başkanlığı’nı da genel ağırlıklı olarak sol partililerin kazanmasının sebeplerinden birisi de bunlardı. (Murat Taşkın-Gazeteci)

İlk ismi Reji’ydi zaten. Tabii ki katkısı olmuştur. Tarihi eser mesela. Yıkamadılar onu. Yıktilar da aynısını yaptılar. Şu anda bina, Boztepe’den bakıldığında aynı eski binayı orda duruyormuş gibi geliyor. Bugün baktım mesela, babamla gezdim. Baba “Aha tekell binası” dedim ona. Demedim ona ki “Varyap”. Tekel binası aha bak baba dedim hiç değişmemiş. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Bulunmaz olur mu? Katma değer sağlardı işte. Nedir katma değer işte 5, 600, 700 kişinin, işçinin aldığı para, memurun aldığı para nerde? Harcamadıksan sonra ne fayda sağlar. Trabzon halkına şey sağlar katma değer. 600 tane işçi çalışan bir yer göster bana dağıldığı zaman Trabzon’a bir bakkala bir alışveriş merkezlerine gittiği zaman 1 er liralık alışveriş yapsa 600 lira, 5’er liralık yapsa etti sana 3000 lira, 10 milyonluk yapsa etti sana 6 milyar. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Tekel binası Trabzon’a ait bir yapıydı diye düşünüyorum. Yani Trabzon’un önde gelen yapılarından biriydi diye düşünüyorum. Büyük bir yapıydı büyük bir alana kurulmuş bir yapıydı. Yine hani işçi halka iş verme imkânından dolayı büyük bir işveren grubundaydı diyelim yani işveren bir binaydı diye düşünüyorum. ...Yani çünkü Trabzon

dendiğinde Tekel binası yok sayılabilecek bir durum söz konusu değil diye düşünüyorum. Çünkü geçmiş yaşantısında insanlar için değerli bir binaydı. Hem ürettiklerini satabilme, verebilme açısından en kısa zamanda ve birinci ele verebilme açısından hem de çalışma ortamı sağladığı için, iş imkânı sağladığı için. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Geçmişini tabî ki yansıtmaktaydı. Yani geçim kaynağı olarak bakarsan ki insanların ekmek kapısı olduğu için halka tek el iç içeydi artık yani Trabzon'un çoğu nüfusunun gelir kaynağı orasıydı. O yüzden tabî ki. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Bence yansıtmıyordu. Yani şöyle yansıtmıyordu, çünkü yüksek duvarlı, genelde de duvarları kirli oluyordu, temizlenmiyordu. Hantal bir yapı olarak... Oysa Trabzon öyle değildir, Trabzon hızlıdır. Bunu zaten yöremizin halk oyunlarından görebilirsiniz, anlayabilirsiniz. Yöre insanı tez canlıdır. Her şeyi çabuk yapmak ister, çabuk öfkelenir, çabuk sakinleşir. Yapımıza çok uygun bir yer değildi, yapı değildi. Ama yinede ben küçüklüğümden hatırlıyorum tabiki o devasa binanın yanında geçerken biraz ürkerdik. (**Tarihi bir şeyi yansıtmıyordu o zaman sizin için?) Tarihi bir yanı vardı tabiki eski bir yapı olmasından dolayı. Özellikle ön cephesinin bir albenisi vardı. Biraz önce anlattığım olaydan dolayı. (**Ön tarafı Atapark tarafı değil mi?) Evet şu anki Varlıbaş alışveriş merkezinin giriş tarafı, orası biraz daha farklıydı, kırmızı rengi, kırmızıya yakın rengi, güzel gözüküyordu. ...insanların ondan bir geçim kaynağı sağlaması ondan çalışanların artı bölgede ürün yetiştirip oraya götürülenlerin, canlı bir yapıydı, hantal büyük ama buna rağmen işlevi olan bir yapıydı. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

- Varlıbaş AVM'nin Tarih Hissi

Varlıbaş Alışveriş Merkezi size tarihsel hissi vermekte midir?

Tarihsel his şöyle vermekte; "Hey gidi Reji binası" diyorum baktığım zaman ona da hakkım var herhalde. "Hey gidi Reji binası" diyorum. (**size andırıyor) Andırmıyor, zoraki. ((Bekir Gerçek-Mimar)

Bir yapıyı tarihi bir yapıyı yıkıp yeniden yaparsan onun tarihle, marikle alakası kalmıyor. Onun imitasyonunu yapıyorsun. Al buraya Beyaz Saray'ı yap, Kremlin Sarayı'nı yap o mu oldu yani. Restorasyonda boyasını değiştirdiğin zaman bile işin tarihi kalmıyor. Anısı gidiyor. Tekel bu haliyle sağlam bir binaydı. Küçük onarımlarla bugüne

ulaştırılsaydı. Sağına soluna gidilseydi tütün kokusu gelebilirdi. Ne bileyim bir üretici elini dayamıştır hala orada teninden geneler bulabilirdin. Ama şimdi öyle bir şey yok. Orası Tekel'e baya benziyor denebilir ama Tekel'in yerini hiç tutmaz. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

...tarihi his bana vermiyor yani. Dün bir, bugün iki... Ama bir tarihi yani orda mesela Tekel binası her geçtiğim zaman tek el binasını bana anımsatıyor. Dışından ben onu görüyorum. ...Varlıbaş olsa da olur olmasa da. Benim için bir anlamı yok. (Hayri Güner-Gazeteci)

Bana verir de, ondan önceki binayı hatırlamayanlara, binayı yaşamayanlara diyelim, görenlere vermez. Oradakini sadece bir bina olarak önceki Tekel binasını, sadece Tekel binasını olarak görenler, biz nelerden bahsettik, tütün olayından bahsettik, çalışma olayından bahsettik, türkülere konusundan bahsettik, bu bana hatırlatır. Alt taraftaki yapı değilse bile, güney deki yapı, ona benzeyen, o biraz hatırlatıyor. Ben ona baktığım zaman onu hatırlıyorum. Arkasına geçtiğim zaman belediyeye geçtiğim zaman unutuyorum. (** içine girdiğiniz de...) İçi hatırlatmıyor. Gönlüm isterdi animasyonlarla bunu anlatmak zor değil, o eski tek el binasının nasıl çalıştığına dair orda 20-30 metre karelik bir yerde minyatürler beraber orada Tekel, şu bu binasının nasıl çalıştığını anlatan bir yapıt yapılabilirdi. Bunun ben hatırlıyorum ben öldükten sonra kimse hatırlamayacak zaten. (Murat Taşkın-Gazeteci)

...yok, hiç tarihi... Tekel olarak biliniyor. Hala tek el... Hala benim alkımda tek el diyorum yani. Bugün bile söyledim yani. Yukardan aşağı baktığımda tek el binası diyorum. Başka bir his uyandırmadı bizde. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Yok yok. İçi tarihi değil ki, ne tarihi ya. Tekel hissi veriyor. Yani ey gidi günler diyorum. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Hayır vermiyor. (**Açalım bunu biraz daha.) Yani eskiden buralar şöyleydi diyorsun. Yoksa alışveriş merkezi olarak öyle bir... Yapı olarak öyle bir görüntüsü yok. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yok, yani kendi yapısı olarak vermiyor. Ama tarihsel his dediğimizde oraya gittiğimizde diyelim ki ben hatırlayabiliyorum eski Tekel Binası'nı. Sadece onu söyleyebiliyorum yani. (** yani bir AVM olarak vermemekte) Tarihsel anlamda vermiyor. Yok, vermiyor yani. Farkında değilim. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Hayır, vermiyor. Kesinlikle vermiyor. Şu anki durumuyla vermiyor. Yani tarihe uygun yapıldığını sanmıyorum. Yani tarihi doku kayboldu. Yani dediğim gibi sadece dış cephe, dış cephe de değil artık yani duvarlar kalmış artık. Yani içinde o tarihi yansıtan hiçbir şeyin kalmadığını görüyorum. Tamamen değişti yani o tarihi doku kalmadı. Tamamen değiştirmişler bence mimarisini. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Eski hali veriyor, Varlıbaş vermiyor maalesef. Hayır.(**Yani nasıl eski haliyle kıyaslırsanız?) Tabi, eski hali dediğimiz gibi büyük bir binaydı. Biraz hantal görümlü kirli ve pis bir binaydı. Ama ön tarafındaki o girişinde bence güzel bir ustalık vardı. Hatta burada babamın orda çalışmış olmasının verdiği bir artıda benim için bir artı bir görüşte var. Ama şu anda o hissi alamıyorum maalesef.. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.6. Sokak Alışveriş Kültürü Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Sokak Alışveriş Kültürünün Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde Yansıması

Soru: Geçmişten günümüze gelmiş sokak alışveriş kültürünü burada bulabiliyor musunuz?

...sokak alışverişi derken şu bizim eski kentler için konuşuyorum. Trabzon için konuşuyorum. Trabzon madem eski bir kenttir. Eski kentlerde sokak isimlerine bakarız. Semerciler caddesi, kunduracılar caddesi, soğan pazarı, sıralayalım mı? Terziler sokak, aktarlar sokak, sarraflar sokak. Trabzon'daki Sokak isimlerini söylüyorum. Sıçrayalım İstanbul'a. Önemli kentlere, tarihi kentlere. Mutfaçılar, İstanbul'da Perşembe pazarı falan. Yani loncanın izini taşıyan arasta... Lütfen arasta... Arastalardır bu işi çözen. Herhangi bir alışveriş arasta değildir. Çünkü arasta da aynı işi yapan esnaf bir arada olurlar, aynı işi bir arada yapan esnafın bir arada olması, anlatılmaz bir oto kontrol sistemidir. İktisatçılar bunu bizden daha iyi bilir ama nedense yad etmeyi uygun gördüm. Müthiş bir oto kontrol sistemidir. Kalite kontrolü, fiyat kontrolü hepsi birlikte gelir. O neyi taşır peşinde biliyor musunuz? O zanaatkârların, o meslek erbabının ahlaklı olmasını da peşinden getirir. Birbirlerini kontrol ediyorlar. Satamazsın ki pahalı, öteki vitrinde daha ucuz. Ha kalite; yapamazsın ki kalitesiz, öteki vitrinde daha kaliteli gibi. Alışveriş merkezlerinde bu yok. Zaten alışveriş merkezlerinde satılan çoğunlukla bizim değil ki. Globalleşen dünyada

yabancı mallarının pazar yerleri maalesef AVM'ler çoğu kez, çoğunlukla. O zaman da ben nasıl sokak kültürümü, sokaktaki alışveriş kültürümü oralarda bulurum, hatırlarım. O Sokak değil ki. Onun ismi zaten ismi de bizden değil. Dikkat edin bizden olsa ismi bizden olur. Bizden değil ismi. Onların isimleri hipermarket, süpermarket vs. Hâlbuki çarşı diyelim ne olur ya. Çarşı diyelim. Zor! Forum çarşısı değil dikkat edin bakın. Veya ne oranın adı? Varlıbaş çarşısı değil. Nedense çok seviyoruz kompleksle isim takmayı. Bizim geçmişimizde iktisat sistemimizde lonca düzeninin çok önemli etkileri vardır. Aynı işi yapan esnaf birbirini kontrol ediyor. Başka bir şey daha var, bu belki romantik gelecek size ama o esnaf birbirini yetiştiriyor da. Sadece bitirdiği işte ara verdiği zaman bir sigara, bir şey içmek için uğradığı arastanın çay ocağındaki aynı işi konuşuyorlar çünkü. Bilgi alışverişleri, iletişimleri birbirlerine meslek açısından eğitiyor fayda sağlıyor. Zanaatkârlar, sanatkârlar, hep birlikte üretiyorlar gelişıyorlar hep birlikte rızık pay ediyorlar. Çok önemli bir şey... Kimse kimsenin gözünü oymuyor. (Bekir Gerçek-Mimar)

Uzun Sokak'taki kadar dolaşmıyorum ben. Arada bir başka sokak bir başka yere götürüyor beni. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Çok az, her geçen gün, her geçen gün azalıyor. Bir de buna şunu ekleyebiliriz. Sokak alışverişinde tanıdık bildik komşuların, ekonomik sıkıntılar nedeni ile aybaşında ödeme koşulu ile bakkaldan manavdan alabilecekleri bir şey diye düşünüyorum. Başka gidip de yüz kızartamaz. Yani kredi kartı ile onu da yapamaz. En azından veriyim sana da sen al. (Hayri Güner-Gazeteci)

Bu tür alışveriş merkezinde girdiğiniz zaman geleneksellikten tamamen uzak olduğunu zaten biliyoruz. Onun uzaktan yakından ilgisi yok. Uzun Sokak'ta veya Kahramanmaraş Caddesinde, bir Kunduracılar Caddesindeki geçmişteki Trabzon ticaret, alışveriş merkezleri ile kıyaslayayım dersiniz; asla bir olması mümkün değil. (Murat Taşkın-Gazeteci)

O geçmişten gidiyor, bağıyor esnaf aynı şey gibi, Mahmutpaşa gibi. Öyle birley yok. Biz hala o tadı onu bekliyoruz ama yok. (**o size daha mı sıcak geliyordu?) daha sıcak, daha samimi geliyordu. Yani dam şimdi yazıyor 3 lira 99 kuruş diyor. Aldatmaca yani. 4 lira desen ne olur? Ha 3 lira 99 olunca sanki yanıltmaca. Yani Eskiden öyle 4 lira 4 lira... Ya 3 lira, ya 4 lira. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Yok, bulamazsın o zamanda alışverişe falan gidince bir koku vardı. Şimdi o da yok. Şimdi parfüm kokusundan başka bir şey yok. Mesela eski dükkânlara girerdik da anılar vardı mesela bir tarihi eser şeyler vardı. Şimdi yok onlar yok. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

...geze geze, göre göre her türlü yere giriyorduk ama orda belli yerler var yani sana dayatılmış yerler var. Belli markalar var ve gidip onlardan almak zorundasın. Çok fazlada aslında seçeneğinde yok. Belli bir şeyin içine hapsoluyorsun ve çok alternatifin yok. Markalar doğrultusunda alışveriş yapıyorsun. O anlamda. Geçmişte öyle bir şey yok yani her türlü seçeneği değerlendirme şansımız vardı. Şimdi öyle bir... Varlıbaş ve diğer AVM'ler içinde öyle bir şansımız yok. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Mağaza olarak bir AVM olarak görüyorum. Mağaza alışverişi. (**mağaza alışverişi olarak görüyorsunuz)Yani bir uzun sokakta nasıl bir mağaza varsa orda da hani biraz daha ne olabilir biraz daha bir sıcaklık olmuş olabilir. Biraz daha iletişimde biraz daha bir yakınlık olmuş olabilir. ...Eskiden daha çok hani illa alışveriş yapacaksınız, alışveriş yapmayacaksanız niye soruyorsun fiyatını almayacaksın da niye soruyorsun özelliklerini gibi bir iletişimle karşılaşabiliyorduk. Ama şu anda onla çok karşılaştığımı düşünmüyorum. Rahatlıkla girip dolaşip dokunabilip veya deneyebilip kıyafeti de o şekilde çıkabiliyorum. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yani genelde sokak alışveriş kültürünü bulamıyorum, hayır. Kapalı çarşıda belki... O da sokaktır. Orası da çarşı yani... (**ne gibi farklılıklar vardır) Mesela eskiden balığımızı hemen sokağa indiğimizde hemen yanı başında köşe başında alabiliyorduk. Şu an o mümkün değil tabi. Artık Avrupa Birliği yasalarına göre --- bundan da memnunum. Yani daha sağlıklı daha güvenilir yerlerden satın almak zorunda kalıyoruz. (**sokak alışveriş kültürü ile ilişkili mi?) Hayır kesinlikle değil. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

...sokak alışverişi dediğimiz zaman istediğimiz her şeyi bulabileceğimiz, rahatlıkla alışveriş yapabileceğimiz insanların daha sıcak daha güler yüzlü olduğu daha yakından ilgilendiği ve birde Trabzon'un küçüklüğünden dolayı herkesin de herkesi tanıdığı bir hava beklenmekte. Ama bunlar sağlanamamış. ...Sokak alışveriş kültürü dediğimiz zaman günümüzde Kunduracılar Caddesinde bunun bir benzeri yine hayal ettiğimizizin bir altını görebiliriz. Semerciler ve Taşbaşı pardon Kemeraltı tarafında gerçi Taşbaşı'nı da sayabiliriz. Burada hep belirli esnaflar işlerini iyi yapmaya çalışan güler yüzlü ve para kazanmaktan ziyade hizmet vermeyi amaçlayan insanlar iyi malı satmaya çalışan insanlar

çünkü biraz önce de bahsettiğim gibi Trabzon küçük bir yer, herkes herkesi tanıyor. Bir ayıplı mal aldığımız zaman o adamla karşı karşıya kalıyorsunuz. O sizden bu defa bir mal almaya çalışıyor. Dolayısı ile daha gerçekçi daha samimi bir havada olabiliyordu. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yok, maalesef bulamıyoruz.(**eskisi ile yenisini kıyaslarsak)şimdi eskiden geldiğimiz zaman sokak alışverişinde hatta insanlar arasında böyle bir daha samimiyet vardı. Sonra burası o zaman nüfus daha azdı. Herkes birbirini tanırdı. Şimdi nüfus çoğalınca insanların birbirini tanıma şeyi maalesef kayboldu. Kozmopolit bir yer oldu. Bakıyorsun ki her tür insanlar gelip gidebiliyor. Ha o zaman düşün ki gelirken cebinde para yok. İşte tereddütsüz giderdin bir şey alırdın. İşte derdin ki sonra verirdin. Hiç önemli değildi. Ama şimdi aynısını yapamıyorsun. Cebinde paran varsa, kredi kartın varsa gelip alışveriş yapabiliyorsun. Eğer yoksa gelip bir çay dahi içemiyorsun. (İsmail Yılmaz-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.7. Diğer Alışveriş Merkezleri İle Olan Benzerlik Üzerine Yapılan Görüşmeler

•Diğer AVM'ler İle Olan Benzerlik

Soru: Varlıbaş Alışveriş Merkezi'ni kullanım alanları olarak diğer alışveriş merkezi'lerinden farklı görmekte misiniz?

...bizim geçmişteki Trabzon'da var olan küçük çaplı pasaj tabir edilen iş hanlarının bir parça daha hormonlusu, bir parça daha büyüğü diyebiliriz ona. Pazarlık şansınız yok müşteri satıcı sıcaklığı kurulamıyor. Toplu iğne alsan, yazarkasanın başında bekleyeceksin sıranın gelmesini. (Bekir Gerçek-Mimar)

Bunlar birbirine hep benziyorlar. Alışveriş merkezlerinin yaklaşımı, karakteristiğinde olan şey orada da tekrarlandı. Orada kullanıcıyı sıkın, kullanıcının eleştirdiği bende eleştiriyorum aşağıya alt katlara inebilmek için bir cephe boyunca ta öbür uçtaki merdivene yürümen lazım. Niye beni bir oraya bir buyana götürüyor ki vitrinlerden beğenip bir şeyler alayım. Ben direk aşağıya ineceğim, o insanlar o kadar yol dolaşmak istemiyor. Özellikle yaşlı kesim ki gençlerde zaman kaybı. Sen neden beni aşağıya direkt indirmiyorsun bir merdiven yap hemen ineyim. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Hepsi birbirine benziyor. Bizde aslında şöyle bir şey var. Yani dünya nereye gidiyorsa bizde oraya gidiyoruz. Ama alt yapımız var mı yok mu? Bir şey düşünmeden etmeden maalesef hat böyle şey, çabuk adapte oluyor gibi oluyoruz. Ama alt yapı oluyor mu, olmuyor mu bilmiyorum. (Hayri Güner-Gazeteci)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Aynı hepsi. Tabi markalar değişik değişik markalar. Ben bu ceketi Boyner'den aldım 225 liraya. Gittim aşağıdan hasır giyimden aldım bir takım elbise 550 lira. Kimi yerde 650. Bu işler böyle. (**mekânsal olarak aynıdır...) Aynıdır. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Çok fazla yok. O anlamda yok. Yani sonuçta. Markanın açtığı bir dükkân ona göre dayatılmış zaten. Aynı şeyi diğer bir alışveriş merkezinde görebiliyorsun. O bakımdan aynı şeyi görüyorum... (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yapısal olarak bir fark yok esasında. Yapısal anlamda bir fark yok. Dizayn aynı yani... Forum'a da baktığımda hani burası daha katlı ama oradaki mekân daha geniş olduğu için daha fazla mekâna yayılmış ve dükkân sayısı o şekilde belirlenmiş. Ama burası biraz daha katlı bir bina daha küçük bir bina tabii ki. Yani tek fark olarak bu olabilir. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Diğer alışveriş merkezleriyle aynı... (**bunu söyleme sebebiniz nedir?) Yani ben oraya gidip geldiğimde aklıma başka bir şey gelmiyor. Hani tarihi bir doku olarak görmüyorum. Alışveriş merkezi olarak görüyorum. (**anı biriktirmiyorsunuz, sadece alışveriş odaklı) önünden geçerken de aynı duyguları hissediyorum: Burası bir alışveriş merkezi. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.8. Dönüşüm Sonrası Tekel Binası - Varlıbaş AVM Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Dönüşüm sonrası Tekel Binası - Varlıbaş AVM değerlendirmesi

Soru: Dönüşüm sonrası tek el binasından izler buluyor musunuz?

...hiçbir iz bulamıyorum. Kitle eski binanın, kitle benzemesi dışında kitlesini benzetmişler. Sadece eski binanın. Ona şöyle diyeyim; güney cephesi orası, güney cephesinin benzerliği dışında hiçbir benzerliği yok. Kapısında da seyyar satıcılar birikip, oradan çıkacak fakir fukaraya rızık dağıtmıyorlar. Aksine nasıl elinden alırsın diye gayret ediyorlar. Dikkat edin bakın globalleşme adı altında yabancı malların cirit attığı alana dönüşmüş durumda. (Bekir Gerçek-Mimar)

Yani ön cephede biçim benzerliği yan cephede renk benzerliği oldu ama, biçim benzerliği varda anı ve hatıra benzerliği yok. Yani oraya bakıp ta “ey gidi Tekel” diyemiyorum. Belediye o tarafta olsaydı. Tekel bir kurumdu. Şimdiki Belediye başka bir kurum. Bir konutu aynen koruyup kreş yaptığında bile yok oraya konut diye bakamıyorsun. Penceresine bakıyorsun süsler var üzerine bir şey resim edilmiş pinokyolar, çizgi kahramanlar ev yaklaşımı bir an da zihninden uçup gidiyor. O izlenim önemli. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Ya şimdi ben orada bir şeyler görüyorum. Ama şimdi ben yaşım 50... ama bir 30 yaşındaki adam ne görür orda bilmiyorum. Ya da 20 yaşındaki. Ya da diyelim ki 10 sene sonra, 20 yaşında olan birisi ne görecektir bilmiyorum. Ama ben bir şey yaşadığım için ben görüyorum. O heybeti görüyorum. Gene kenardan bakınca bana sanki eski Tekel binası gibi gözüküyor. Var bende şeysi. Ne diyelim? O görüntünü izleri bende hala var. O 20 yaşında çocuk derken -ne kadar süre oldu tam kesin bilmiyorum da- diyelim ki 10 yaşında ilkokuldaki bir çocuk 10 sene sonra oraya baktığı zaman ne görecektir bilmiyorum. (Hayri Güner-Gazeteci)

Ben hatırladığımda için güneyinden geçersen, o dışı ona benziyor diye düşünüyorum. O kadar. Oranın önünden geçerken... Dış kapısını hatırlardım. Dış kapısı da o da öyle değil zaten. Başka bir şey yok. Sadece dış, güney tarafındaki bloğun dış görüntüsü... İçine girdiğiniz zaman, dışını da unutuyorsunuz zaten. (Murat Taşkın-Gazeteci)

İşleme salonu yani yukarı kata çıktığınızda işleme salonu aklına geliyor. İşte aşağıya sığınaklar vardı. Sığınaklar inince o Kiler'in olduğu yerlere indiğin zaman sığınak aklıma geliyor. ...Gülbahar Hatun tarafı andırıyor. Tekeli bizzat andırıyor. Yani gittim Tekel. Çünkü mimarisi aynı... (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Bina olarak hepsi aynı... Yapılış itibari ile mimari olarak söyleyeyim size. Mimari olarak aynı mimarlığı yapmışlar. Zaten o şartlarda yapıldı. Dışı korundu zaten. Aynı şekli verdiler. Şekli aynı kat, aynı yükseklik, aynı şeyi verdiler. O korundu.... Binaya baktığım zaman ben Tekel'i anımsıyorum. Gidiyorum parkta oturuyorum, bahçeye bakıyorum benim odaya. İkinci oda benimdi. Müdürünki birinci oda, benimki ikinci oda... Hala bakıyorum aynı şeyi koruyor. Çerçevesi dahi aynı, boyası dahi aynı... Yani onu çok güzel şey etmişler. En büyük özelliği o zaten. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

...hiçbir şey kalmadı. Daire yok. Yemekhanemiz yok. Ondan sonra bir o çalıştığımız tütün olan yerler yok. Eskiden mesela Tekel'de çalıştığımız yerde işçilerin resimleri vardı. Oralara asılması lazımdı. Onlar yok. Hani tarihi yer. En altta katta vardı. Onları da kaldırdılar. Bitti o işler. İçerden ha ön taraf andırıyor. Öteki taraflar hiç andırmıyor. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Valla hiç göremiyorum. ...Yani şimdi oradan Varlıbaş'a giderken arabayla tam olarak burada mıydı? Nerdeydi bu Tekel Binası dediğim oluyor aslında. Eski hali çok gözümün önünde ama Varlıbaş'ı görünce burası mıydı? Burada mıydı oluyorum çünkü yollarda biraz değiştiği için sanki başka bir yer gibi geliyor bana şuanda Varlıbaş'ı gördüğümde. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Tekel binasından izler bulabilir miyim? Bulabiliyor muyum? Nasıl diyim onu çok net değil ama sanki böyle biraz yükseklik adına binada kuruluş mekân adına sanki bağlı kalınmış gibi geliyor bana. Hani çok fazla abes görünmesin yapılan bina hem şeyden Tekel binasından daha farklı görünmesin insanların olumsuz yönü dikkatini çekmesin şeklinde bir düşünce tarzıyla yapılmış olduğunu düşünüyorum. Pencereler galiba dış görünüşe uygun. Zannedersen dış görünüşe uygun evet bence giriş kapısının aynı şekilde aynı yerde olmuş olması. Dış görünüş olarak evet... Ben daha çok üst taraftan gördüğüm için üst tarafını değerlendiriyorum. Yani Atapark tarafını değerlendiriyorum. Alt tarafı çok net hatırlamıyorum. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Hayır, bulmadığımı söyledim zaten. Çünkü mimarisi eski dokuyu yansıtmamışlar yani tamamen mimarisini değiştirmiş bana göre, ben öyle görüyorum. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yok bulamıyorum. (**Yani biraz daha açıklıyalım ne bekliyordunuz,ne bulamadınız?) Yani Trabzonun tarihi yapısı bu özellikle Rumlar'dan kalma mimarinin de dış tarafında özellikle etkili olmasına biraz daha farklı çevresinin olmasını bekliyordum. Ama olmadı. ...Dediğim gibi yörenin mimarisinden küçük örnekler sergilenebilirdi, girişi biraz daha farklı yapılabilirdi, insanlara daha albenili bir giriş sunulabilirdi. İçindeki alanlarda böyle şeyler yapılabilirdi. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Dışarıdan baktığımız zaman şöyle söylüyüm: Andırıyor. Çünkü aynı kısım vardı. Andırıyor. Ama tam değilse bile ona yakın bir izlenim veriyor insana. (İsmail Yılmaz-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.1.9. Anı Biriktirme Üzerine Yapılan Görüşmeler

- Tekel Binası'nın Anı Biriktirmesi

Tekel Binası ile ilgili önemli gördüğünüz bir konu ve anınızı paylaşabilir misiniz?

O bina ile anımız neydi biliyor musun? Biz ortaokul çocukları olarak, 10-11 yaşında çocuklar, Trabzon Lisesinde ortaokulu okumuştuk. Trabzon Lisesi 6 yıld, ortaokul ve lise olarak. Okuldan çıkışımızda annesi Tekel'de çalışan arkadaşlarımızın Tekel'in kapısında bekleyen annesiyle buluşmalarını... O akşam sofralarına koyacakları rızkı edinmelerini ve evlerine koşmalarını ben hatırlıyorum. Bizim analarımız evde sıcak sofranın başında bizi beklerken, o çocuklar gidecekler anneleriyle hazırlık yapacaklar. Şükürler olsun buldukları bir rızkı paylaşacaklardı. O çocukları anneleriyle o kapıda buluşmaları hakikaten hep hoşuma giderdi. Vardı arkadaşlarımız aralarında. Tekelin kapısına kadar geldik mi biz devam ederdik, onlar koşa koşa annelerine sarılırlardı. Oradan bir alabalık, bir parça herhangi bir şey alıp evlerine koştururlardı. Tekelin bende bıraktığı en önemli imaj o. Bir rızık kapısıydı Trabzon'un çalışan kadınları için. (Bekir Gerçek-Mimar)

...Kimisi sigara daha pahalı olduğu için daha ucuz olan sarılmamış torba halindeki kıyılmış tütün yaprak tütün kendi kıyacak daha da ucuza getirecek. Ucuz tütün almak için bunu arıyordu. Nerden alacak bu işin kaçak yollardan satışını yapanlardan el altından yayılırdı o. 100 gr, 200 gr satış. Tütün üreticisi bu yerlerden tütün üretilmeyen yerlere doğru katırlar ile kaçak tütün nakli yapılırdı. Tekel'in eski döneminde Fransızlar döneminde kolluk kuvveti vardı. Kolcu denirdi. Onlar katırların taşıdığı bütün taşımacılığı ve insanların üzerinde kaçak tütün içiyor mu? sarma tütün içiyor mu? Cebinde taşıyor mu?

Sivil kıyafetle resmi kıyafetle izlerlerdi. Onlar bir yerden haber alır, birisi ihbar ederlerdi bir evde içiyor diye, haber alınca gider, yetkileri var demek ki polisle filan değil kendileri gidiyordu baskın düzenliyordu. Polis baskını gibi ona da karşı koyamıyordunuz. Onlara yapacağınız karşı koyuş Polis'e yapacağınız karşı koyma gibi cezalandırılıyordu. Derler ki bir evde buluşup ta muhabbet yapıp, tütün içenler kapıya gözlemci koyarlarmış. Eğer kolcuların geldiğini fark ettiğinde “biz tütün filan içmiyoruz” hemen havalandırılıp toplandık, “burada kağıt oynuyorduk, içki içiyorduk” falan gibi konuyu değiştirmek için başlarmış oyun bilsin ya da bilmesin çifte telli gibi oyunlar oynamaya. Öbürleri alkış tutuyor, birkaç kişi oynuyor ama çok garip bir oyun. Kolcu bastı anlamında kolbastı adı buradan geliyor. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

İçersine girdim, daha önce girdim. Büyük böyle alanları vardı. Çok büyük görkemli bir bina olarak aklımda kaldı. Girişte müdürün odası vardı. Zaman zaman konuyla ilgili bir şey olunca, babam beni gönderiri müdürle ilgili herhangi bir şeyi gider konuşurdum. Ama içerdeki o depolama alanlarını vs. bilmiyorum ama. Trabzon'a göre, Trabzon'un o dönemine göre çok büyük, devasa bir bina olarak gözüme hatta gerçekten hayranlıkla izlediğim bir bina olarak hala daha akıllarımda kaldığını söyleyebilirim. (Hayri Güner-Gazeteci)

Şimdi tam hatırlamıyorum o şarkıyı, Edip Akbayram mı? Yoksa Zülfü Livaneli mi söylerdi? Bir türkü vardı hep onu hatırlardım. 70'li, 80'li yıllar Türkiye'de siyasi hareketlerin çok yoğun olduğu bir süreçti. O süreçte belki ben işin sol tarafında bulunmadım ki maalesef sağ ve sol diye nitelendirilen saçmalık vardı. Ne olduğunu farkına varmadan onu içindeydi insanlar. Onun sol tarafında değil de, sağ tarafında yer almış birisi olarak. Genellikle devrimciler, solcular türkü vardı. Edip Akbayram mı söylüyor? Düşünsem bulurum onu ama. Böyle bir türküyü bile, oradan geçerken... Hatırladığım şu; işçiler de söylerlerdi. O zamanlar sendikalar vardı. Sendikalaşma hareketin olması için, işçi sınıfının bilincinin oluşması lazım, işçi sınıfının bilinci oluşması için; çok yoğun emek, işçinin çalışması olması lazım bu da onlardan birisiydi. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Tekel binasında yeni daha genç memurum geldiğimde. Bir heyecan yaşadım. Mutfak bacasında bir yangın hadisesi oldu. Gençtim daha 30 yaşında memurdum. O yangına müdahale ettik. Böyle fedakâr çıktım. Kendim bile çatıya çıktım yani. O anımı hiç unutamam. Orda o tütünü içmediğim halde... Ben sigara içmediğim halde, o tütünün kokusu bana mis gibi gelirdi. Lojmanda otururduk. Depo yanım. Bizim lojman diyelim,

lojmanın yanı depoydu. Tütün kokusu... Ama mis gibi gelirdi bize, alıştık ona herhalde. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Tekel'de anılarım şöyle ben eşimi orda tanıdım. Ablam rahmetli babam hep ordan ekmek yemişiz. Rahmetli ablam da aynı babamda aynı teyzemde aynı... Eşimi orda tanıdım. Eşimle orda tanıştık. Yani büyük sevdalık yaşadık orda yani. O dostluk o arkadaşlık o samimiyetlik hepsi birbirine yardımlaşma. Birinin düğünü olurdu ayağa kaldırırdık onu. Şimdi kapı komşumuzla birbirimize girip çıkmıyoruz. Öyle bir duruma geldik yani. O anıları hiç unutmam yani. Giderdik bir yere oturmaya hep beraber. Piknik yapardık. Bayan, erkek aynıydık yani. Tabi ayrılmıyorduk hiç yani samimiyetlik vardı. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Yok, sadece işte dediğim gibi önünden geçerken yani oranın varlığını biliyorsun ve oradan geçerken sürekli şu düşünce oluyordu. Burası da ne olacak yani acaba ne olacak burası. Yani hep o söylentiler doğrultusunda ben hep burası kapalı otopark olacak düşüncesindeydim başka hiçbir şey düşünmüyordum yani o tarafa baktığımda zaten bir karamsarlık uyanıyor insanda uyanıyordu yani. Bir renk yok bir şey yok. Bomboş işe yaramaz bir bina olarak düşünüyoruz. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Önünden geçerken işte demin onu az önce hatırladım biraz kurcalayınca bayanların zannedersem ayrı ayrı çıkıyorlardı. Bayanlar erkekler ayrı ayrı şeye hava almaya çıkıyorlardı. Mavi önlüklü kadınlar, başları bağlı diyelim bir ortamda bir araya gelip sohbet etme şeklinde onu bahçelerinde görmüşümdür. Üst bahçede, Atapark'ın karşısı olan bölümde. Onu hatırlıyorum. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yengemler amcamın eşleri orda çalışıyordu. Amcamın eşinin çocukları çok sık oldu. Yani hatta işte her sene bir çocuk doğum yapıyormuş. Hatta yani bazen işte bakıcıya işte birine bırakmadığı zaman oraya gidip odalarda sakladığını işte arkadaşlarının idare ettiğini, gizleterek orda çalıştığını bilirim. Yani o sürekli anlatır. Böyle çalışırdık, şöyle çalışırdık. Sürekli anlatır.---- Oradaki çalışma şartlarının da ağır olduğunu da anlatır. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yani tek el binasının önünde bir defa çok korkmuştum, yani binayla alakalı değil bambaşka bir olay. Bilmiyorum konumuzla alakalı mı? Yinede anlatayım. Zamanında işte Süleyman Demirel'in başında olduğu bir parti vardı, ismini şimdi hatırlamıyorum. Onun seçim şarkısı "haydi" diye bir anonsu vardı Tekel binasından yukarıya gidiyorum tek

başımayım o caddede hiç kimse yok. Seçim otobüsü tam yanıma geldi yaklaştı, birden hoparlörü açarak haydi dedi. Dedim herhalde Allah'ım sana geliyorum, kavuşuyorum, böyle bir korkmuşluğum vardır Trabzonda. Zaten binanın kendisi ürkütücü birde orda öyle bir şey yaşanmış olmasından dolayı çok korkmuştum. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Valla Tekel binasıyla anımız şöyleydi. Biz ordan ben o zaman şeydeydim Sotka'da oturuyordum tekel binası dağıldığı zaman köyde kadınlar ürettikleri malı pazarlamaya gelirdi ve orda çok ucuz mal alırdık. Her geldiğimiz zaman ihtiyacımız olduğu zaman. Biz pazar ihtiyacımızı ordan giderirdik. Ordan kaynaklanırdı. Tekel kapatıldıktan sonra bizim o kapı kapandı. Tabi tabi çok da ucuz alırdık o zaman. Hem de doğal alırdık yani. Çünkü vatandaş üretmiş olduğu, bağından bahçesinden şeyi direk orda satardı ve pazarlardı. Bugün o gün yediğimiz gıdaları bugün biz özlüyoruz. Tabi tabi özlüyoruz. (İsmail Yılmaz-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

- Varlıbaş AVM'nin Anı Biriktirmesi

Soru: Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde bina ile yaşamış olduğunuz bir olay var mıdır?

Hepsi iki defa girdim. Anı dene bilecek hiç bir şey de yaşamadım iki defasında. Yok. (Bekir Gerçek-Mimar)

Görüşülen kişi bu soruda konu dışı cevap vermiştir. (M. Reşat Sümerkan-Mimar)

Herhalde bir şey yaşamadık. Biraz bana şey gibi geliyor nasıl anlatayım sana. Bir yerden gidiyorsun aşağı inecen, biraz çarpık gibi. Böyle var ya beni yoruyor beni orası. Böyle bir şey diyebilirim. Forumda öyle bir şey yaşadım da. Hanımı kaybettim torunla, anons ettirdim onları. Ama burada öyle bir şey olmadı burası küçük olduğundan. (Hayri Güner-Gazeteci)

Çok fazla alışveriş işine iştigal eden birisi değilim. Çok fazla şeyim olmuyor. Alacak olduğum şeyleride pek seçmem. Karar verip çıktığım için ama. Mesela, Varlıbaş alışveriş merkezi ve belediyenin aşağı tarafındaki girişinde, kokteyl gibi bir şeye gittim bir zaman. Sergi mi vardı öyle bir şey. Kokteyli vardı. Oraya gittiğim zaman tamamen betonlarla, tamamen çeliklerle modern malzemelerle kullanılmış bir salon vardı. Oraya giderken aklımda şey vardı, geçmişteki Tekel Binası şekli... En azından onun gibi taş duvarlardan yapılabilirdi. O kokteyle ilk gittiğim zaman yine aynı, yerde görebileceğim

bir salon olduğunu görünce hayal kırıklığına uğramıştım. Yapılması lazım en azından benzetilebilirdi. (Murat Taşkın-Gazeteci)

Bu alışveriş merkezinde bi yaşadığım bir olay yok desem. Ürün veriyorum sadece. Kültür mantarı üretim ve pazarlama işini yaptım ben. ... Alttaki teslimatı yapıyordum veya bu pizzacılar kendi elimizle götürüp teslim ediyorduk. İşte dinlence işte bazen çay kahve içmeye gidiyorum. O kadar. (Kerim Özdemir-Tekel Memuru)

Alışveriş yapmadım ki, Giriyorum çıkıyorum. Oradan geçiyorum belediye işlerime. (Muammer Yazıcı-Tekel Memur)

Yok öyle bişey yok yok hiçbir şey yok. Giriyorum öyle bakıyorum ey gidi tekeli diyorum. Eskiden içten bakardık dışarı, şimdi dıştan içeri bakıyoruz. (Muhammed Ofluoğlu-Tekel İşçisi)

Ben Varlıbaş deyince Soho'yu düşünüyorum orda bir yeme içme mekanı. (**Nerde bu mekân?) Orası Soho Varlıbaş'ın hemen altında bahçesi de olan bir yer dışarıyla ilişkili olan bir yer. Varlıbaş'tan daha ayrı tutuyorum orayı yani. Çok güzel bir mekân iç mekân çok güzel ben çok beğeniyorum. Dolayısı ile oraya gitmekten çok zevk alıyorum. Arkadaşlarımla oturup kalkmaktan çok zevk alıyorum. Böyle yani bahçesi çok hoşuma gidiyor. Varlıbaş deyince aklıma Soho geliyor yani. (Ahu Ünver-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Varlıbaş AVM de yaşamış olduğumuz bir anımız sıradan şeyler var ama neler var işte bir Çanakkale Zaferinin döneminde bir Çanakkale sergisi açılmıştı. O güzeldi yani Çanakkale'yi gidip gördüğümüz için de bazı çocuklarımızı da götürmüştük kendi çocuğumla ailece de gittik. Ordaki havayı yaşatmış olduk fon müziğiyle beraber seyredilen şeylerle beraber. Yani ne var başka çok özel bir şey yok yani özel derken şu anda aklıma da gelmedi başka bir şey. Yani sergiler var. Onlara gidiyoruz. Çocuklarımızı götürüyoruz. Şey mesela kitap D&R mesela özellik ifade ediyor. Her gittiğimizde çocuğum orayı gidip gezmeyi kitapları takip etmeyi bir alışveriş yapmayı mesela gelenek haline getirdik yani. Sinemasını çok fazla kullanmadık ama ayağımızın altında her zaman gidebiliriz. (Azem Erdem-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Geçen, hatta yakın bir zaman, bir ay içinde kızımın alışveriş yaparken, o merdivenlerden işte bir anda elimden çıktı. Merdivenlerin arasına kafasını sıkıştırdı. Bir başka aile yardım etti, kurtardı. Yani büyük bir korku yaşadım. Ondaki başka bir anım yok. Çok zaman geçirmiyorum. Daha çok Forum'a gitmeyi tercih ediyorum. (Selma Altun-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Yeni bina alışveriş merkezinde yeni olduğu için çok fazla bir anımız yok. Otopark bize ilk başlarda karışık geliyordu. Yönlendirme de yoktu. Otoparka girip biraz kaybolduğum aynı yerde birkaç tur atığım oldu. Zemin kata inmiştim daha doğrusu eksi kaç oluyor üç beş oluyordur muhtemelen. Oto yıkamacıya girdim, arabamı yıkattırdım ama bir türlü çıkışı bulamadım. Uyarı levhası da yok. İki üç turdan sonra zar zor çıkabildim. Bir bunu söyleyebilirim, onun dışında çok fazla enteresan bir anım yoktu. (Hüseyin Al-Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

Mesela burada benim güzel anılarım olmuş. Güzel dostlarım olmuş. Dostlarım şöyle yani gelen insanlarla burada tanışma fırsatı buldum. Sohbet etme fırsatı buldum. Bizde de şöyle bir şey var, kim gelirse gelsin yabancıya karşı bizde bir misafirperverlik örneği var. Bir sıcakkanlılık var. Bize bir adım gelene biz on adım geliriz. Ama ne olursa olsun ırk dil din ayrımı hiç kesinlikle gözetmeyiz. Yeter ki insan olsun. Hani bir söz var, Yunus'un dediği gibi; "yaratılanı severiz yaratandan ötürü." (**siz burada sosyalleşiyorsunuz, kaynaşiyorsunuz)Kaynaşıyoruz oturuyoruz sohbet ediyoruz. Bazen işte ben çok kitap okumaya hastayım. Bazıları geliyor diyor ki işte "hocam ne okuyorsunuz?" filan. O kitapları bazı eşe dosta arkadaşlara dağıtıyorum. Bazı öğrencilerim geliyor burada. Bizi herhalde tanımışlar filan. Ödevi oldukları zaman ben onlara ödevde falan, hem de yardımcı oluyoruz. Ben ondan çok mutlu oluyorum. Hatta çok enteresan bir şey, bir gün yine burada bir öğrenciye bir ödev hazırlarken normal bir öğrenci geldi. Dikkatini çekti filan Trabzon Lisesi mezunuydu filan. Oturduk çay içtik. Biraz sohbet ettik. Dedik işte ne yapalım bir öğrenciye böyle böyle yapıyoruz. Tesadüfen Avrupa'ya gittik. Bremen'e karşılaştık bunla beraber. Benim tanımam mümkün değil. Tabi çok insanlarla karşılaşıyoruz. Baktım ki yanıma biri geldi. Beni tanıdınız mı? Dedi. Yok, tanımadım dedim. Hani siz Varlıbaş'ta ödev yaparken bana Nescafe ısmarlayan kişi değil misiniz? Evet, ve beni evine davet eti. Bende çok memnun oldum. Tabi gidemedim. Israrını kıramadık. Gittik bir restoranda bir yemeğini yedik. Onlar güzel hatıralardır. (İsmail Yılmaz- Varlıbaş AVM Kullanıcısı)

3.2. Görüşme Temaları Üzerine Bulgular

3.2.1. Trabzon Tarihi Üzerine Bulgular

- Tekel Binası'nın İşlerliği Dönemindeki Trabzon

Tekel Binası'nın işlerliğinin devam ettiği yıllar için görüşme yapılan kişilerin çoğu, Trabzon'un o dönemde bir kültür ve sanat şehri olduğunu dile getirmişlerdir. Çok kültürlü toplumsal yapıyı özümsemiş bir kent yaşantısının olduğundan bahsedilmektedir. Birçok kültürün bir arada sorunsuz yaşıyor olması, görüşmecilerin de dile getirdiği gibi samimi ve mutlu insanların yaşadığını belirtmektedirler.

Ekonomik anlamda, Tekel Binası'ndan önce Trabzon'da herhangi bir sanayi yapısı bulunmamaktadır. Başlıca geçim kaynaklarının arasında tütünün yanında fındık ve balıkçılık yer almaktadır.

Örf adet, gelenek ve milli değerlere bağlı bir toplumsal yaşantı devam ettiği dile getirilmiştir. Bütün bunların yanında, dönemin Trabzon'u hakkında olumsuz düşünen görüşmeciler de bulunmaktadır. Bu kişiler, Trabzon'un içine kapanık ve kültürel aktivitelerin az olduğu bir kent olarak tarif etmektedirler.

- Varlıbaş Alışveriş Merkezi İşlerliği Dönemindeki Trabzon

Hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci geçiren Trabzon için, kimi görüşmecilere göre kent toprakları saldırı altındadır, kimi görüşmeciler ise bu süreci olumlu olarak karşılamakta ve kentin daha modern bir hal aldığını dile getirmektedir.

Geçmişte kültür ve sanat kenti olarak anılan kentin, günümüzde kültür ve sanatla bağlarını kopartmış hatta kültür aktivitelerinin yerine getirecekleri mekânların eksikliklerinden bahsedilmektedir. Bu görüşün tam tersi bir şekilde, Tekel zamanına göre kültürel ve sanatsal aktivitelerin yoğunlaştığı dile getirilmiştir.

Ekonomi alanında işsizliğin olduğu, gençlerin kötü yetiştiği belirtilmiştir. Bu gelişimde kentte bulunan üniversitelerin getirmiş olduğu imkânlara dikkat çekilmektedir. Ayrıca, kentteki güvenlik eksikliği dile getirilmektedir.

Tablo 2. Trabzon tarihi üzerine anahtar kelimeler

Tekel Dönemindeki Trabzon	Varlıbaş AVM Dönemindeki Trabzon
<ul style="list-style-type: none"> • Tarihi Kent • Nüfusu Az • Mutlu İnsanlar • Kendine Özgü • Orta Halli Kent • Kendine Yetebilen Kent • Kültür Kenti • Sanat Kenti • Bir Varlık olan Tütün Tarımı • Samimiyet • Canlılık • Yeşil-Kırsal • Rum Nüfusla Yaşam • Örf-Adet Ve Milli Değerlere Bağlı 	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Toprağı Saldırı Altında • Sanat Merkezi Eksikliği • Dönüşüm • İşsizlik • Emniyet Eksikliği • Daha Renkli-Daha İşlek • Üniversitenin Katkısı • Kültürel Gelişim • Pahalı Şehir • Plansız-Gelişigüzel Yapılaşma • Eşit Olmayan Gelir Dağılımı • Sahil Yolunun Olumlu ve Olumsuzluğu • Geçmişe Özlem

3.2.2. Bellekteki Tekel Binası Üzerine Bulgular

•Kentsel Bellekteki Tekel Binası

O dönemlerde “Reji” diye anılan Tekel Binası, çoğu görüşmeci için oranın bir “ekmek kapısı”, “iş kapısı” olması yönündedir. Tekel’de mesainin bitmesi ile çıkışta yoğunluk yaşandığı belirtilmektedir. Tekel Binası bir varlık olarak görülmektedir. Trabzon’un ekonomisi büyük oranda Tekel’e bağlıdır. Kadınlar, Tekel’in işleme atölyesinde çalışarak aile bütçelerine katkıda bulunmaktadır. Tekel Binası’nda çalışmanın çok önemli olduğu ve herkesin burada çalışmak istediği dile getirilmiştir. Tekel çalışanlarının yanı sıra, tütün üreticileri için de, tüm yıl boyunca harcadıkları emeğin karşılığını aldıkları yer olarak görülmektedir. Örneğin; tütün satışından elde edilen gelirle düğünler yapıldığı, ihtiyaçları giderildiği belirtilmiştir.

•Kişisel Bellekteki Tekel Binası

Güney cephesinde bulunan idari kısım oranları ile mütevazı, fakat Reşadiye Caddesi üzerindeki cepheleriyle gösterişli bir yapısına dikkat çekilmiştir. Bu özelliğinden dolayı bina dışı kapalı, karanlık ve soğuk bir bina olarak hatırlanmaktadır. Devasa yapısı ve içerisindeki işlevin dışarıdan algılanmayışından kaynaklı gizemi nedeniyle ürkütücü olarak nitelendirilmektedir. Tekel Binası’nın kişilere ve kente sağladığı iş, aş, eş değerlerler

oldukça önemli görülmektedir. Kişilerin zamanında kendileri ile birebir kurdukları anılarından ziyade aile fertlerinden birisinin dahi orası ile ilişkisi nedeniyle bellekte yer tuttuğu dile getirilmiştir. Görüşme yapılan Tekel çalışanları, binayı kendi evleri gibi görmekte, oradan ayrılmak istemeyecek kadar bağlı olduklarını dile getirmektedirler.

Tablo 3. Bellekteki Tekel Binası üzerine anahtar kelimeler

Kentsel Bellekteki Tekel Binası	Kişisel Bellekteki Tekel Binası
<ul style="list-style-type: none"> • İş Kapısı • Ekmek Kapısı • İlk Sanayi Yapısı • Kentin En Büyük Binası • Dışa Kapalı • Reji Adı • Bir Varlık Oluşu • Yaşam Biçimi • Arzu Edilen Bir Çalışma Ortamı • Atapark'ı Hatırlatan Yer • Kent Kültürüne Katkısı • “Trabzon Demek, Tekel Demek” • Ekonomik Canlılık Katması • Kadınlar İçin İş Kapısı 	<ul style="list-style-type: none"> • Mütevazı • İş-Aş-Eş Anlamında Önemli • “Evimiz Gibi” • Aile • Dayanışma • Karanlık • Zindan Gibi Bir Yapı • Dışa Kapalı • Soğuk • Duygusal Bağ • Korkutucu-Ürkütücü • Devasa- Büyük Bir Yapı

3.2.3. Kimlik ve Kimlikleyici Oluş Üzerine Bulgular

• Tekel Binası'nın Kimliği ve Kimlikleyiciliği

Tekel Binası, 2. Ulusal Mimari Dönemi'nin Trabzon'daki eseri olarak görülmektedir. Kent içinde dönemin en büyük yapısı olmasına karşın, mütevazı bir bina olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik anlamda katkısı, kişilerde kimlik algısını etkilemiştir. Kişileştirme yapılarak Tekel Binası'nın güven veren bir bina olduğu, bu güveni de oradaki dostluk, arkadaşlık duygularıyla sağladığı dile getirilmektedir. Tekel Binası kendine has kokusu ile tarif edilebilmektedir.

Tarihi doku içerisindeki konumu nedeni ile Tekel Binası'nın tarihi bir kimliği bulunduğu dile getirilmiştir. Bazı kullanıcılar için Tekel Binası'nın soğuk bir yapı olması ve uzun süre atıl kalması nedeni ile kimlik kaybına uğramasından dolayı binanın bir kimliği olmadığı görüşü vardır.

• Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin Kimliği ve Kimlikleyiciliği

Görüşmeciler Varlıbaş AVM'nin kimliğinden bahsedilirken kimlikli oluşu veya olmayışını iki grupta tarif etmektedirler.

Birinci tarifte, alışveriş merkezinin daha önce yerinde bulunan Tekel Binası üzerinden kimlik tariflerini yapmaktadırlar. Bu noktada, dönüşüm ile birlikte var olan bir kimliğin, kokunun yok olarak, kent dokusunun yabancı bir bina meydana geldiğinden bahsedilmektedir. Kültür ve sanata önemli katkısı bulunan Tekel'den sonra, kültürel ve sanatsal aktivitelerin azalmasından kaynaklı kültürel kimliğin yok olduğundan bahsedilmektedir. Varlıbaş denilince zihinde sadece "Tekel Binası'nın yeri" olarak canlandığı, yerel hiçbir unsurla bağlantı kurulmadığı dile getirilmiştir.

İkinci tarifte ise alışveriş merkezi işlevinden bahsedilmektedir. Kullanıcılarının rahat nefes alabileceği, alışveriş yaparak ve yemek yiyerek rahatlayacağı bir mekân olarak bahsedilmektedir. Bu anlamda bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bunların yanında, diğer kişilerden kendilerini ayırt edebileceği bir durum yaşamadıkları dile getirilmiştir.

Tablo 4. Kimlik ve kimlikleyici oluş üzerine anahtar kelimeler

Tekel Binası'nın Kimliği ve Kimlikleyici	Varlıbaş AVM Kimliği ve Kimlikleyici
<ul style="list-style-type: none"> • Bölgesiyle Barışık • Mütevazı • Kimlikli Bina • Kentin Gururu • Güvenilir • Ciddi Bir Müessese • Ekmek-İş Kapısı • Bugün Dahi Tarifinin Yapılabilmesi • Kentin En Büyük Binası • Kendine Has Kokusu • Belirsiz Oluşu • Tarihi Bir Kişilik • Üretim Tüketim Noktası 	<ul style="list-style-type: none"> • Kent Dokusunun Yabancı • Rahatlama Mekânı • Kültürel Eksiklik • Üretim Mekânı Olmalı • Trabzon ile Bağdaşmıyor • İhtiyaçları Bir Nuktada Birleştirmekte

3.2.4. İlişkili Oluş Üzerine Bulgular

• Tekel Binası'nın İlişkili Oluşu

Tekel Binası çevresinde bulunan ve Trabzon tarihinde önemli yer tutan kentsel imgelerle fiziki bir ilişki içerisinde olduğu dile getirilmiştir. Yöresel mimarinin özelliklerini de içinde bulundurması nedeni ile de ilişkili olduğundan bahsedilmiştir. Bu nedenle bir kullanıcı tarafından “oranın yerlisi” olarak nitelendirilmiştir. Görüşmecilere göre, Tekel Binası fiziksel ilişkisinin yanı sıra işlevsel olarak da Trabzon kenti ve yakın çevresi ile ilişki içerisindedir. Civar kentler, hatta mahallelerde üretilen tütünün değer kazandığı yerdir. Sahip olduğu işçi sayısı nedeniyle yakın çevresinin şekillenmesinde, ekonomik anlamda gelişimine katkı sağladığı belirtilmektedir. Öyle ki, Atapark ve çevresine hayat veren bir yapı olarak değer görmektedir.

• Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin İlişkili Oluşu

Varlıbaş Alışveriş Merkezi, bulunduğu konum itibari ile şehrin geometrik merkezinde bulunmaktadır. Civarında bulunan idari merkez ile burası alternatif kent merkezi olarak düşünülmektedir. Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin yanında Belediye Binası'nın burada yer alması artı bir değer olarak çevresini şekillendirmede katkı sağladığı dile getirilmiştir. Örneğin bir görüşmeciye göre; belediye otobüslerinin güzergâhları değişerek yakın çevresinde farklılıklara neden olmuş ve olumlu karşılanmıştır. Bu şekillendirmeyi yaparken ekonomik anlamda yeni iş yerlerinin açılması çevresine katkı sağlamıştır. Bu duruma farklı bir açıdan bakıldığında, çevresindeki dükkân kiralalarının artması ve açılan işletmelerin sürekliliğini sağlanamaması olumsuz bir yönü olarak dile getirilmektedir. Bunun sebebi olarak da Varlıbaş Alışveriş Merkezi içerisinde bulunan mekânların gelen talebi karşıladığı, dışarıda aynı iş kolundaki işletmelerin kepenk kapattığına dikkat çekilmiştir. Biraz daha ileri götürüldüğünde, Trabzon kentinin bu alışveriş merkezini kaldırıp kaldıramayacağı konusunda sorular sorulmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında, Trabzon halkı ve kent için bir buluşma noktası niteliği taşıdığı belirtilmiştir. Alışveriş Merkezi aracılığıyla çevresinde bulunan insanların daha kolay sosyal aktivitelere katılım sağlaması önemli görülmektedir.

Tablo 5. İlişkili oluş üzerine anahtar kelimeler

Tekel Binası'nın İlişkili Oluşu	Varlıbaş AVM'nin İlişkili Oluşu
<ul style="list-style-type: none"> • Dokuya Yabancı Değil • Yerlisi- Sahibi • Tütünün Üretildiği Yerde Olması • Çalışanları Çevresinde Oturması • Çevresine Hayat Veren • Çevresini Hatırlatan Simge • Esnafa Katkı Sağlayan • Civar İllerle İlişkili • Civar Köylerle İlişkili • Tütün Satımında Kolaylık Sağlaması • Ekonomik Canlılık Sağlaması 	<ul style="list-style-type: none"> • Bir Merkez Oluşturması • Yer Tespiti Oluşturması • Çevresindeki Sakinler İçin Olumlu • “Varlıbaş'ta Olan, Varlıbaş'ta Kalıyor” • İş İmkânı Sağlaması • Belediye Otobüs Güzergâhı Değişimi • Devlet Memurları İçin Olumlu • Kiraların Artmasına Sebep • Çevredeki Esnafa Olumsuz Etkisi

3.2.5. Tarihsellik Üzerine Bulgular

• Tekel Binası'nın Tarih Hissi

Tekel Binası, 2. Ulusal mimarlık akımının bir eseri olarak nitelendirilmektedir. Bu döneme katkı sağlayan mimarların yurtdışından gelerek Bauhaus mimarlık anlayışının uyguladığı dönem olarak belirtilmektedir. Fakat Tekel Binası Bauhaus kadar katı olmayan geleneksel çizgileri de içerisinde barındıran, Trabzon'daki yapı sanatı ile barışık bir bina olarak görülmektedir. Trabzon'a ait bir yapı olarak nitelendirilmektedir.

Ekonomik olarak, üretilen ürünün paraya dönüşümü ve çalışma ortamı sağlaması nedeniyle kente katma değer katması, Trabzon tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Dönemin en büyük yapısı olması ve kütleli oranlarının korunmasıyla bugün hala Tekel Binası olarak hatırlanmaktadır. Hantal ve büyük bir yapı olmasına rağmen işlevi nedeniyle canlı bir yapı olarak Trabzon tarihine katkıda bulunduğundan söz edilmiştir. Tekel'in tütün kokusu ve önünden geçerken içeriden gelen türküler, tarihi his uyandırmakta etkili faktörler olarak belirtilmektedir.

• Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin Tarih Hissi

Mevcut durumdaki alışveriş merkezi, hiçbir kullanıcı için tarihi bir his vermemektedir. Tarihsellik ile ilgili tüm bağlantılarını Tekel Binası üzerinden kurmaktadır. Görsel veya fiziksel olarak kurdukları tüm ilişkilerde Tekel Binası'nı anımsadıklarını dile getirmektedirler. Yeni yapılan herhangi bir şeyin eskisinin yerini tutmayacağı, tarihi

yansıtan hiçbir şeyin kalmadığı dile getirilmiştir. Ayrıca, tarihi hissini oluşmamasında, yapımı üzerinden henüz yeterince zaman geçmediği de belirtilmiştir.

Tablo 6. Tarihsel oluş üzerine anahtar kelimeler

Tekel Binasının Tarih Hissi	Varlıbaş AVM'nin Tarih Hissi
<ul style="list-style-type: none"> • Bauhaus Etkisi • Çalışma Kültürü Oluşturma • Siyasi Kültür Oluşturma • Tarihi Eser • Katma Değer Sağlaması • Değerli Bir Bina • Ekmek Kapısı 	<ul style="list-style-type: none"> • Zoraki Tekeli Andırması • “Hey Gidi Tekel” • Tekele Benziyor Ama Yerini Tutmaz • Tarihi His Yok • Tekeli Hatırlatıyor • Tarihi Doku Kalmadı

3.2.6. Sokak Alışveriş Kültürü Üzerine Bulgular

Trabzon tarihi bir kent olması nedeniyle, geleneksel alışveriş kültürünü sokaklarında yaşamıştır. Aynı işi yapan esnafların bir arada bulunduğu ve iş kolunun ismini taşıyan sokaklarda ticaretin yapıldığı yer arastalardır. Esnafın birbiri üzerinde oluşturmuş oldukları oto kontrol sistemiyle, kalite seviyesini yakalama konusunda başarılıdır.

Globalleşen dünyanın yabancı mallarının sunulmuş olduğu alışveriş merkezlerinde geleneksel sokak alışveriş kültürü bulunamamaktadır. Sokak alışverişindeki tanıdık bildik kişilerle kurulan sıcak iletişim imkânının bu gibi alışveriş merkezlerinde kurulamadığı belirtilmektedir. Ayrıca görüşmeciler, alışveriş merkezlerini dayatılmış mekânlar olarak görmektedirler. Önceleri paranız olmasa dahi kurulan iletişim sayesinde alışveriş yapabilirken, günümüz alışveriş mekânlarında bu durumun olmadığı, satın alma gücü ölçüsünde harcama yapılabileceği dile getirilmiştir. Genel olarak günümüz alışveriş kültürü ile sokak alışveriş kültürünün arasında büyük farklar olduğundan bahsedilmiştir. Kimi görüşmeciler için modern alışveriş mekânları rahat hissedebildikleri ve güvenilir, sağlıklı alışveriş yapabilecekleri alanlar olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 7. Sokak alışveriş kültürünün Varlıbaş Alışveriş Merkezin’nde yansıması üzerine anahtar kelimeler

Tekel Binası	Varlıbaş AVM
<ul style="list-style-type: none"> • Eski Sokak İsimleri • Arastalar • Otokontrol • Kalite Ahlak • Lonca Düzeni • Tanıdık-Bildik İlişkisi • Samimiyet • Alışveriş Kokusu • Anılar 	<ul style="list-style-type: none"> • Dayatılmış Yerler • Zorlamasız • Rahatlık • Parfüm Kokusu • Gülyüz- Sıcaklık • Yabancı Mallar • Sağlıklı-Güvenilir • Cebinde para varsa...

3.2.7. Diğer Alışveriş Merkezleri İle Olan Benzerlik Üzerine Bulgular

Alışveriş merkezleri, öncesinde var olan pasaj diye tabir edilen iş hanlarının biraz büyüğü olarak görülmektedir. Görüşülen kişilerin hem fikir olduğu şekliyle Varlıbaş Alışveriş Merkezi’nin diğer alışveriş merkezlerinden bir farkı bulunmadığı dile getirilmiştir.

Düşey sirkülasyon elemanlarına ulaşım konusunda diğerlerinde olduğu gibi tamamen ticari amaçlarla kullanıcılarının tüm vitrinleri görebilmesi amacı fark edilmiştir. Markaların açtığı dayatma mekânlar olarak diğer alışveriş merkezlerinden bir farkının olmadığı belirtilmektedir. Şehrin diğer alışveriş merkezi olan Forum Alışveriş Merkezi’den fiziksel olarak farkları olsa da, amaç yönünden aynı mekân kurgusunun var olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Diğer alışveriş merkezleri ile olan benzerlik üzerine anahtar kelimeler

Diğer Alışveriş Merkezleri İle Olan Benzerlik
<ul style="list-style-type: none"> • Pasajın Hormonlusu • AVM Karakteristiği Tekrarı • Hepsi Aynı • Birbirine Benziyor • Dayatılmış Mekânlar

3.2.8. Dönüşüm Sonrası Tekel Binası – Varlıbaş Alışveriş Merkezi Üzerine Bulgular

Geçirmiş olduğu dönüşüm sonrasında Tekel Binası'nın mimari açıdan en özellikli yönü olan güney cephesi, Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin ana kapılarından birisi olmasına rağmen, kişilerin hemen hemen hepsinde Tekel imgesini oluşturmaktadır. Biçim benzerliğinin var olduğunu fakat anı benzerliğinin olmadığını dile getirmektedirler. Kendileri adına bu benzerliği fark edebildiklerini ve Tekel hissini yaşadıklarını fakat genç kuşak için bu hissini gelecekte aynı etkiyi verebileceğini sorgulamaktadırlar. Dıştan Tekel Binası'nı anımsamalarına rağmen, içine girdiklerinde her şeyin tamamen değiştiğini, dışını dahi unuttuklarını belirtmektedirler. Tekel çalışanları ise Tekel'deki mekânlarla kurdukları ilişkileri anımsayarak günümüzde bunların hepsinin kaybolduğunu dile getirmektedir.

Tablo 9. Dönüşüm sonrası Tekel Binası-Varlıbaş Alışveriş Merkezi değerlendirme anahtar kelimeler

Dönüşüm Sonrası Tekel Binası-Varlıbaş Alışveriş Merkezi Değerlendirmesi
<ul style="list-style-type: none"> • Kütle Benzemesi • Rızık Dağıtmıyor Olması • Globalleşme • Hatıra Benzerliği Olmayışı • “Hey Gidi Tekel” • Sanki Tekel'i Andırması • “İçine Girdiğinde Dışını Unutuyorsun” • Mimari Olarak Aynı Olması

3.2.9. Anı Biriktirme Üzerine Bulgular

- Tekel Binası'nın Anı Biriktirmesi

Çalışmada, Tekel Binasını görüşülen kişilerin belleklerinde yer etmiş olup olmadığını anlamak adına, bu bina ile anıları sorulmuştur. Görüşmecilerin hemen hemen hepsi Tekel Binası ile anısı olduğunu belirtmiş ve anılarını paylaşmışlardır. Bu anılarda, binanın özelliklerinden, çalışan işçilerden, çalışan kadınlardan, kolculardan, siyasi görüşler gibi konulardan bahsedilmiştir.

- Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin Anı Biriktirmesi

Tekel Binası kadar başarılı olmasa dahi Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde de anı biriktiren görüşmeciler olmuştur. Bu kişiler buluşma noktaları olan kafeterya veya restoranlarda, belirli zamanlarda yapılan sergi gibi etkinliklerde anı biriktirdiklerinden bahsetmiştir. Bazı kullanıcılar için ise alışveriş merkezi sadece içinden gelip geçilen, sadece alışveriş odaklı işlevler için kullanılmaktadır. Bu durumda anı birikimi konusunda olumsuz yanıtlar alınmıştır.

Tablo 10. Anı biriktirme üzerine anahtar kelimeler

Tekel Binası'nın Anı Biriktirmesi	Varlıbaş AVM'nin Anı Biriktirmesi
<ul style="list-style-type: none"> • Buluşmalar • Eve Koşuşturmalar • Kolcular • Kolbastı Hikayesi • İşçi Türküleri • Mis Gibi Tütün Kokusu • Sevdalık Yaşama • Mavi Önlüklü Kadınlar • Ucuz Mal • Özlem 	<ul style="list-style-type: none"> • Alıp çıkmak • Çarpık • Belediyeye geçiş • Eskiden içten dışarı bakış, şimdi dıştan içeri bakış • Arkadaşlarla buluşma yeri • Ayağımızın altında • Karışık otopark • Dostluklar kurma

3.3. Birey-Mekân İlişkisinin Antropolojik Yer ve Bellek Kavramı Üzerinden İrdelenmesi

Tez kapsamında sözlü tarih yöntemi ile elde edilen veriler ışığında ulaşılan bulgular, mekân ve birey arasındaki ilişki, alışılmış birey mekân ilişkisi kavramının dışında, farklı bir bakış açısı ele alınarak açıklanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu bakış açısında, birey-mekân arasındaki ilişki, antropolojik yer ve bellek kavramlarının birbiri ile olan etkileşimi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Elde edilen bulguların daha iyi anlaşılabilmesi için kavramalar ve bunların alt başlıkları tablolaştırılmıştır. Birey-mekân arasındaki ilişkinin ele alındığı bu tabloda; birey ve mekân iki kutup noktasını oluşturmaktadır. Bu iki kutup noktası arasında ilişki, temel olarak “antropolojik yer” ve “bellek” kavramları üzerinden irdelenmiştir. Literatür çalışmalarında açıklandığı üzere; mekânın “antropolojik yer” olarak ifade edilebilmesi için

gerekli olan “ilişkili oluş”, “kimlikleyici oluş” ve “tarihsel oluş” özellikleri antropolojik yerin alt başlıklarını oluşturmaktadır. Diğer temel kavram olan “bellek” ise “bireysel bellek” ve “toplumsal bellek” olarak alt başlıklara ayrılmıştır.

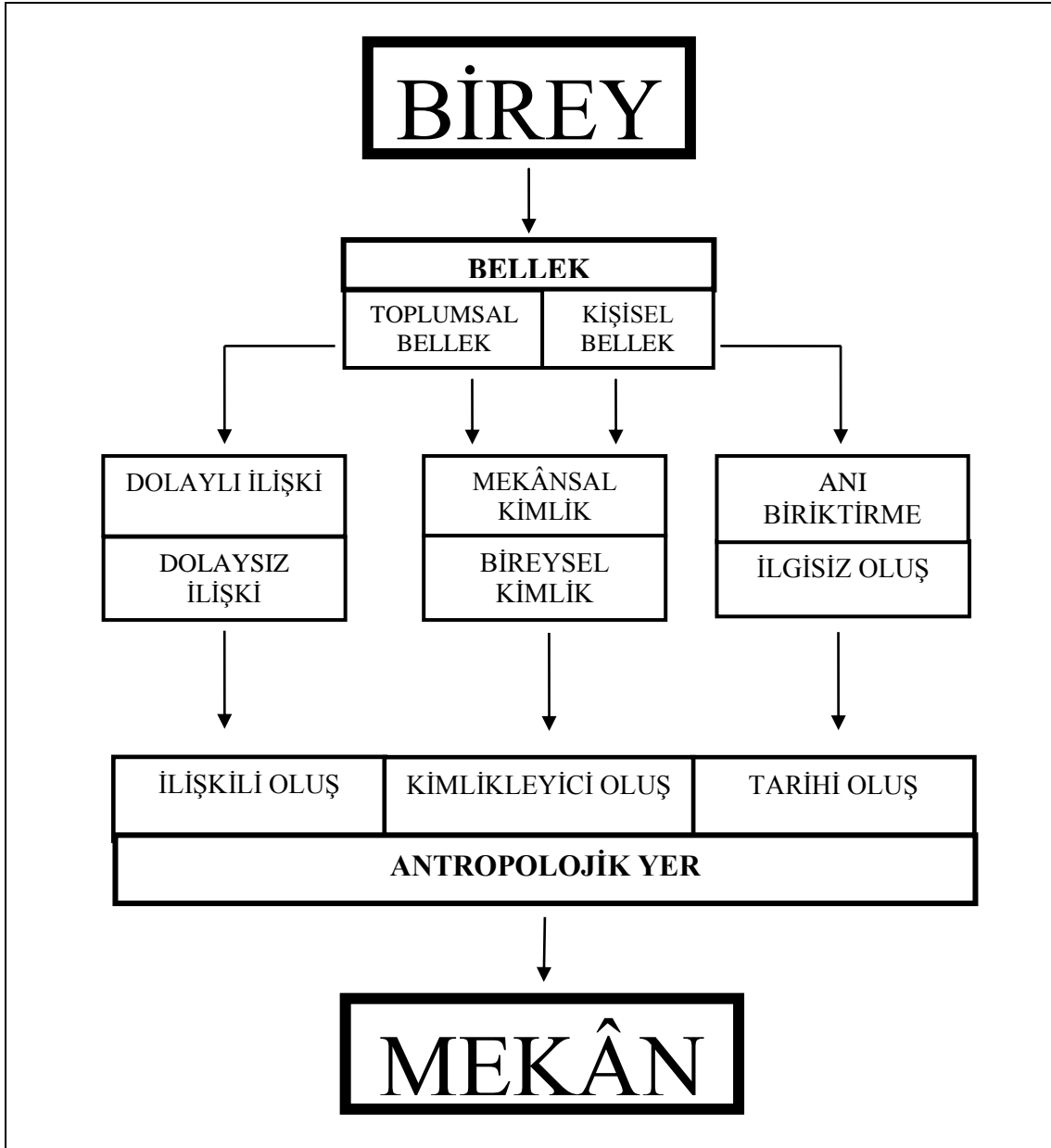
İki ayrı kavramın alt başlıkların karşılıklı olarak irdelendiğinde ise;

“İlişkili oluş” ve “toplumsal bellek” arasındaki bağ “dolaylı ilişki” ve “dolaysız ilişki” ile sağlanmıştır. Çalışmada bu durum; Tekel Binası’nda çalışan kişilerin Tekel Binası’nı adeta evleri gibi hissetmeleri “dolaysız ilişki” oluştururken, tekel çalışanı olmayanlar için ise Tekel Binası ile kurmuş oldukları sınırlı ve yüzeysel ilişki “dolaylı ilişki” oluşturmaktadır.

“Kimlikleyici oluş” ile hem “toplumsal bellek” hem de “bireysel bellek” arasında bağ kurulmuştur. Bu bağ “bireysel kimlik” ve “mekânsal kimlik” ile sağlanmaktadır. Çalışmada bu durum; Tekel Binası, Trabzon halkı için güven veren, ekonomik olarak halkı destekleyen bir binadır. Tekel Binası için oluşan bu durum toplumsal bellek oluşmasını sağlamış ve binaya bir karakter kazandırmıştır. “Bireysel kimlik” kavramı, ters bir bakış açısı ile birey diğer alışveriş merkezlerinde olduğu gibi Varlıbaş Alışveriş Merkezi’nde de birey kimliğini kaybederek, diğer insanlar ile arasında bulunan farkı ortadan kalkmaktadır. Bu iki durum, “kimlikleyici oluş” ve “bellek” arasındaki bağı ortaya koymaktadır.

“Tarihsel oluş” ve “kişisel bellek” arasındaki bağ, bireyin mekân içerisinde “anı biriktirmesi” veya tamamen “ilgisiz oluş” ile sağlanmıştır. Anı biriktirerek “bellek” oluşumu sağlanması “tarihsel oluş” ile doğrudan ilişki taşımaktadır. Tam zıttı olarak; mekâna karşı ilgisiz oluş, anı biriktirmeyi ortadan kaldırmakta ve mekân hakkında “bellek” oluşturmamaktadır. Çalışmada bu durum: Varlıbaş Alışveriş Merkezi’nde sadece ihtiyaca yönelik eylemlerin gerçekleştirilmesi ve daha sonrasında anı biriktirmeden mekândan ayrılması olarak gösterilebilir.

Tablo 11. Birey-mekân ilişkisinin antropolojik yer ve bellek kavramı üzerinden irdelenmesi

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Yok-mekânlar, Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkmış; günümüze kadar farklı biçimlere bürünerek gelmiştir.

Yok-mekânların içinde yaşarız, fakat algısal olarak aslında yok-mekânlar “yaşayamadığımız” yapılar veya mekân parçacıklarıdır. Bu mekânlar kullanıcıları için tamamen mekânın işlevine yönelik, sadece mekâna yüklenmiş olanı aktarırlar. Bu mekânlar, kimi zaman bir terminal binası, kimi zaman ise tüketim alanı olan alışveriş merkezleri olabilmektedir. Günümüzde kent nüfusunun kullanımına sunulmuş ve kentin hızlı yaşamında, onu algılamadan içinden gelip geçtiğimiz, çevresiyle bağlamsal olarak kopmuş, kendi dünyasını kurmuş, kullanıcıların kimlikleri arasında fark gözetmeyen ve anı biriktirilmeyen vazgeçilmez haline gelmiş mekânlardır.

Bu çalışmada, Trabzon kenti için önemli yeri olduğu düşünülen Tekel Binası'nın Varlıbaş Alışveriş Merkezi'ne dönüşümü incelenmiştir. Bu kapsamda araştırma yöntemi olarak sözlü tarih yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle, Tekel Binası ve bu binanın kent belleği üzerindeki yeri tespit edilmiştir. Daha sonra ise belirlenen temalar üzerinden sonuçlara gidilmeye çalışılmıştır. Sonuçlara ulaşılırken, objektif bir yaklaşım sergilemek adına, iki yapının farklı zamanlarda kullanılması, farklı zaman dilimlerinde değişen algılar ve çevresel verilerin olması, günümüz şartlarının gereklilikleri veya dayatmaları, gelişen bilgi birikimi gibi unsurlar dikkate alınmalıdır.

Çalışmanın sonuçlarını iki farklı açıdan ele alınabilir. İlk olarak; belirlenen temalar üzerinden alınan cevaplardan elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlar. İkinci olarak; konuşmacıların cevaplarının yanında, günümüzün şartlarının da ele alınması ile ulaşılan yerel ve genel ölçekte değerlendirilmiş sonuçlardır.

Belirlenen temalar üzerinden ulaşılan sonuçlar;

- Trabzon'un Tarihi Gelişimi

Tekel dönemi Trabzon'u üzerine yapılan irdelemeler sonucunda; ekonomisi tütün, fındık ve balıkçılığa dayanmaktadır. Sanayi aktivitesi olarak kısıtlı imkânlarla sahip bir kenttir. Kendi yaşama kültürünü oluşturmuş, kendi kendine yetebilen, bir kültür ve sanat şehri olarak anıldığı tespit edilmiştir.

Günümüzde ise Trabzon'un kent toprakları saldırıya uğramış ve plansız yapılaşma ile eski özlemle aranır olmuştur. İnsanlar niteliksiz mekânlarda yaşamaya zorlanmıştır.

İşsizlik, Trabzon kenti için büyük sorun teşkil etmektedir. Kültür ve sanat aktiviteleri sayı olarak artmasına rağmen topluma yayılımı konusunda sorun olduğu tespit edilmiştir.

- Bellekteki Tekel Binası

Tekel Binası, ekonomik olarak başlıca denebilecek düzeyde bir geçim kaynağı oluşturması, gerekse yapının kütsel büyüklüğü ile kentsel bir simge oluşturmaktadır. Döneminde “reji” olarak adlandırılan Tekel kurumunun Trabzon kenti merkezinde bulunan Tekel Binası, bulunduğu alanın hatırlanmasını sağlamaktadır ve kent belleğinde önemli bir yere sahiptir.

Kişisel bellekte ise Tekel Binası, devasa yapıya sahip olmasına karşı halk ile kurmuş olduğu bağdan dolayı belleklerde yer etmiştir. Tekel Binası’nda çalışan kişiler için bir iş yeri olmaktan çıkmış, tam anlamıyla kurmuş oldukları aile bağları nedeni ile evleri olmuştur.

- Kimlik ve Kimlikleyici Oluş

Tekel binası, İkinci Ulusal Mimari Dönem’in Trabzon’daki en önemli eseri olarak görülmektedir. toplumsal ve kişisel bellek oluşturması ve kente olan ekonomik katkısı kimlik algısını etkilemiştir. Bir “varlık”, “güven veren” bir bina olarak görülmektedir. İşlevinden kaynaklı olarak içe kapanık ve soğuk bir bina olarak uzun süre atıl kalması kimlik kaybına yol açsa da, kişiler burada birey olduklarını hissetmektedirler. Bir ürün üretmek ve ondan gelir sağlamak bir gurur niteliği taşımaktadır. Kişilere kimlik kazanma fırsatı sağlamıştır. Bu bakımdan yer niteliği taşımaktadır.

Varlıbaş ile ilgili kimlik tarifi yapılırken kendisi üzerinden değil de, Tekel Binası üzerinden kimlik tarifi yapılmaktadır. Buna neden olarak da Tekel Binası’nın kabuğu korunarak inşa edilmesi ve kişilerde hala Tekel algısının devam etmesi sebep olduğu düşünülmektedir. Kullanıcılarının kendi kimliğini kazanma konusunda diğer alışveriş merkezlerinde olduğu gibi, diğer insanlardan bir farkın olmadığı ve kişilerde kendini özel hissedeceği bağların oluşmadığı bir yapı olarak algılanmaktadır.

- İlişkili Oluşu

Tekel Binası, bulunduğu alan ile özdeşleşen, görüşmecilerde organik bir bağ kurabilmiş bir bina olarak tanımlanmaktadır. Çevresi ile olan ilişkisinden dolayı “oranın yerlisi” olarak anılmıştır. Atapark ve çevresine hayat verdiğinden bahsedilmektedir. Antropolojik yer kavramına bu özellikleri nedeniyle uyduğu söylenebilir.

Varlıbaş Alışveriş Merkezi, bugün kentin geometrik merkezinde yer almakta ve kentin mevcut merkezine çevresindeki yapılarla beraber alternatif bir merkez

oluşturabilecek bir noktada yer almaktadır. Dışa kapalı yapısı nedeniyle kullanıcıları ile ilişkisini sadece içerisinde yaşayan, çevresi ile bağları zayıf bir bina olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan yer özelliği taşımamaktadır. Fakat çevresine getirmiş olduğu hareketlilik ve ekonomik canlılıktan dolayı aksi durum sergilemektedir. Ayrıca, günümüz kentlisinin vazgeçilmezler arasındaki Alışveriş Merkezleri bir buluşma noktası, bir rahatlama ve eğlenme alanı haline gelmiştir. Bu durum Varlıbaş Alışveriş Merkezi için de geçerlidir. Bu özelliği ile yer özelliği taşıdığı söylenebilir.

- Tarihsel Oluş

Tekel Binası, Trabzon'a ait bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Kentin ekonomisine, kültürüne, siyasetine katkı sağlamış bir yapı olarak, kent belleğinde yer etmiş bir yapıdır.

Varlıbaş Alışveriş Merkezi için tarihsel oluş konusunda Tekel kadar başarılı geri dönüşler alınmamıştır. Bunun nedeni, sahip olduğu işlev ve Tekel Binası'nın kent belleği üzerinde bıraktığı etkinin daha baskın olmuş olması olarak düşünülebilir.

- Sokak Alışveriş Kültürünün Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde Yansıması

Trabzon kenti tarihi bir kent olması ve bölgesinin merkezi niteliğini taşıması nedeniyle, geçmişte ekonomik canlılık anlamında önemli bir konumu bulunmaktadır. Geçmişte arastalarda yapılan ticaret, Tekel Binası'nın işlerliği döneminde etkisini devam etmiştir. Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde görüşülen kişilerin kimi, küreselleşmiş markaların dayatma mekânlarının bulunduğu bir alan olarak belirtilmiştir. Geçmişte olan sokak alışveriş kültüründen kesinlikle izler bulunmadığını, samimiyetten uzak, tüketim odaklı mekânların var olduğunu dile getirmişlerdir. Bu anlamda Varlıbaş Alışveriş Merkezi, yok-mekan özelliği taşımaktadır.

- Diğer Alışveriş Merkezleri ile Olan Benzerlik

Görüşülen kişiler tarafından, Varlıbaş Alışveriş Merkezi ile diğer alışveriş merkezlerinin mekânsal kurgusu arasında fark görülmemiştir. Diğer alışveriş merkezlerinde olduğu gibi burada da yazılı bir kullanım talimatnamesi olmasa dahi, mekânsal kurgu ile kullanıcılar yönlendirilmektedir. Bu sebeple diğer yok-mekân örnekleri gibi Varlıbaş Alışveriş Merkezi'de diğer alışveriş merkezleri gibi algılanmaktadır.

- Dönüşüm Sonrası Tekel Binası

Mevcut yapı, dönüşüm sonrasında dahi kişilerin ve toplumun belleğinde hala Tekel Binası olarak canlandığı tespit edilmiştir. Dış duvarları korunarak içinin dönüşüme

uğraması ve çevresinde daha önce ilişki kurduğu yapı ve alanların varlığını devam ettirmeleri nedeni ile böyle bir algı meydana geldiği düşünülmektedir.

Her ne kadar Tekel Binası olarak anılsa bile içine girdiklerinde bambaşka bir dünya ile karşılaşarak belleklerindeki Tekel Binası yıkıma uğramaktadır. Alışveriş merkezinde geçmişten hiçbir anı, koku veya görsel imge bulamadıklarını dile getirmişlerdir.

- Anı Biriktirme

Görüşülen kişilerin Tekel Binası hakkında bilgi sahibi olabilmesi için görüşmeciler 65 ile 34 yaş arasından seçilmiştir. Bu kişilerin hemen hemen hepsi Tekel ile ilgili dolaylı veya dolaysız bir anısının var olduğu tespit edilmiştir. Çocukluğunda, gençliğinde halk arasında “Reji” olarak adlandırılan Tekel Binası ile ilgili anılarını paylaşan görüşmeciler, Trabzon tarihi hakkında bilgiler vermişlerdir. Anlaşılacağı gibi Tekel Binası anı biriktiren bir yerdir.

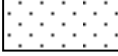
Varlıbaş Alışveriş Merkezi, anı biriktirme konusunda Tekel Binası kadar başarılı değildir. Çoğu kişi için alışveriş merkezi içerisinden gelip geçtiği, fazla vakit geçirmeden alışverişini yaparak çıktığı, bağ kurmadığı transit bir mekândır. Fakat görüşülen birkaç kişi tarafından anı biriktirildiği tespit edilmiştir. Bu kişiler genel olarak alışveriş merkezinin buluşma noktaları olan, kişilerin birbiri ile ilişkilerini daha iyi dile getirdiği kafeterya veya dönem dönem kurulan sergi mekanları olarak tespit edilmiştir.

Tüm bu temalar ışığında araştırmanın sonuçlarının daha kolay anlaşılması için belirlenen temaların varlığı, Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi karşılaştırması yapılarak Tablo10’da sonuçlandırılmıştır.

Değerlendirme ölçüsü olarak, bulgular kısmında her tema için ayrı ayrı belirlenen anahtar kelime tablolarından yararlanılmıştır. Temalar hakkında ipucu veren kelimelerin çokluğu ve görüşmeciler tarafından özellikle vurgulanması dikkate alınmıştır. Böylece, belirlenen temalarla yapılar arasındaki ilişki düzeyi “var”, “kısmen var”, “yok” şeklinde kodlanarak Tablo 12 üzerinde tarama yapılmıştır.

Tablo 12. Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi için belirlenen temaların varlık ölçüsü

Temalar	Tekel Binası	Varlıbaş Alışveriş Merkezi
Kişisel bellek oluşumu	var	yok
Toplumsal bellek oluşumu	var	yok
Kimlikleyici oluş	var	yok
İlişkisel oluş	var	kısmen var
Tarihsel oluş	var	yok
Anı biriktirme	var	kısmen var

var kısmen var yok

Yerel ölçekte, Tekel Binası'nın inşasından günümüze kadar geçen süreç içinde Trabzon kenti şüphesiz büyük değişimlere uğramıştır. Ekonomi, mekânsal algı, kentin fiziksel büyüklüğü, kentli psikolojisi gibi daha da çoğaltabileceğimiz alanlarda değişimler meydana gelmiştir. Tekel Binası ve Varlıbaş Alışveriş Merkezi bu yerel değişimler üzerinden karşılaştırılacak olursa farklı türden sonuçlara ulaşılabilir.

- Ekonomik açıdan bakıldığında; Tekel Binası, Trabzon ve yakın çevresinin ağırlıklı geçim kaynağını oluşturmaktadır. Üretilen ürünlerin paraya dönüştüğü yer, günümüzde halk için tüketim noktası haline gelerek paranın elden gittiği yer haline gelmiştir. Bu bakımdan gerek mekânsal gerek toplumsal algı olarak değişimi, yer özelliğinden uzaklaşmasına nenden olan bir unsurdur.

- Mekânsal algı bağlamında iki türden farklı sonuca ulaşabiliriz. Öncelikle işlev farklılığından kaynaklı, üretim mekânından tüketim mekânına geçiş iç mekândaki algıyı büyük bir değişime sokmuştur. Diğer yandan cephenin korunması gayreti dış mekânda algısal olarak Tekel Binası'nı andırmaktadır. İç ve dış mekândaki algısal farklılıkların mekânın sağlıklı bir şekilde algılanmasını olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

- Kentli psikolojisine bakıldığında; Tekel Binası Trabzon kent belleğinde büyük yer tutmaktadır. Psikolojik olarak deneyimlenen Tekel Binası'nın dolaylı veya dolaysız ilişkilerinde varlığı hissedilmektedir; duygusal bir bağ kurabilmektedir. Bireylerin psikolojik altyapılarında Tekel Binası'nın konumunun Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nin psikolojik algısının önüne geçtiği söylenebilir.

Duygusal bağ kurulumunda geçen zamanın Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde henüz oluşmaması göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sürecin devam etmesi ile psikolojik olarak duygusal bağ kurulumu gerçekleşebileceği göz ardı edilmemelidir.

- Tekel Binası inşa edildiği dönemde kentin doğu çeperinde yer alırken, Varlıbaş Alışveriş Merkezi günümüzde kentin geometrik merkezinde yer almaktadır. Bu durumda kent ve kentli ile daha yakın ilişki kurulmaktadır. Bu durum Varlıbaş Alışveriş merkezini fiziksel olarak kent ve kentli ile olan ilişkisini etkilemiştir.

Genel ölçekte baktığımız zaman ise; günümüz toplumlarında tehlikeli olarak nitelendirebileceğimiz noktada olan “üretmeden tüketim rüzgârı” eğer önlem alınmazsa telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilecektir. Mekânlar bu sonuçların doğmasında büyük bir öneme sahiptir. Çünkü toplumun genelinde mekânlar, artık üretim üssü olmaktan çıkmış ve tüketim üssü olmuşlardır. Mekânlarımız tüketilmiş ve içleri boşatılmıştır. Mekânlara ait kimlik ve kimlikleyicilik yok edilmiştir. Çevresiyle kurduğu bağ zayıflatılmıştır. Mekân acımasız bir dönüşüme uğratılmıştır. Tüm bu yok oluş sürecinde global politikalar etkin olmuş ve kent aktörleri hiçe sayılmıştır. Buna karşılık olarak, atılacak olan adımlara dikkat edilmeli ve sağlıklı belirlenmiş politikalarla mekânlarımız geri kazanılmalıdır. Dönüşüm, var olanı tamamen yok etmek anlamında olmamalı, bellekte var olan değerlere sahip çıkılarak yapılmalıdır.

Bu çalışma ile hangi araştırmalara zemin hazırlanabilir ve neler önerilebilir konusu Tekel Binası özelinde ve genel anlamda sunulan öneriler olarak gruplandırılmıştır.

- Çalışma kapsamında kullanılan sözlü tarih yöntemi Tekel Binası özelinde genişletilerek belirlenecek aynı veya farklı konuşmacılarla çalışmalar yapılabilir.

- Antropolojik yer kavramı çerçevesinde “ilişkisel oluş”, “kimlikleyici oluş” ve “tarihsel oluş” temaları tek tek ele alınarak, konu olan çalışma alanı üzerinde incelemeler yapılabilir.

- İşlerliğini yitirmiş ve dönüşüme uğramış endüstri yapıları özelinde, çalışmada kullanılan yöntemle, farklı yapılar ele alınıp, karşılaştırmalı analizler elde edilebilir.

Genel anlamda sunulan öneriler;

- Bu çalışma ile toplumsal ve kişisel belleğin oluşumu, dönüşümü ve yıkımı hakkında kent ölçeğinde yapılacak çalışmalar için altlık oluşturulabilir.

- Kent belleği için önemli değerler taşıyan yapılar veya yapı grupları için düşünülen yeniden kullanım amacı taşıyan dönüşümlerin kararları alınırken ve yapılar tasarlanırken elde edilen sonuçlar yol gösterici olabilir.

- Mimari araştırmalarda çalışmada kullanılan sözlü tarih yöntemi daha etkin bir Şekilde kullanılarak, bireylerin düşünce ve duygularına daha net bir Şekilde ulaşılabilir.
- Sözlü tarih yönteminin uygulama biçimi yönü dikkate alınarak, farklı çalışmalarda kullanılabilir.
- Birey-mekân ilişkisi üzerine oluşturulmuş tablo, bu konuda yapılacak çalışmalar için referans olabilir.

5. KAYNAKLAR

- Akçay, D.B., 2013. Demir Berk Akçay Kişisel Fotoğraf Arşivi.
- Akpınar, M., 1998. Reji İdaresi (1908-1925), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Al, M., 2011. Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası-Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme, Mekan ve Kültür, Kültür Araştırmaları Derneği Cem Veb Ofset, 17-22, Ankara.
- Anonim 1, Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- Anonim 2, Sözlü Tarih Kılavuzu, Tarih Vakfı, 2007
- Anonim 3, Yaprak Tütün İşletmeleri ve Ticareti Müessesesi Müdürlüğü Birimleri, sayı:398, Tekel Eğitim Şubesi Müdürlüğü, Ankara, 1989
- Anonim 4, Trabzon Eski Tekel Binası Yeniden Canlandırma Mimari Proje Yarışması Şartnamesi, Trabzon Belediyesi APK Müdürlüğü, Trabzon, 2006
- Anonim 5, Trabzon Yenileme Alanı Dahilinde I Ve II No'lu Sit Alanının İrdelenmesi, Mevcut Halihazır Haritanın Güncellenmesi, Yenileme Alanı Bütününde Kentsel Tasarım Avan Projelerin Hazırlanması, 3-Boyutlu Mevcut Durum Ve Tasarıma Yönelik Kent Modelinin Üretimi, Bir (1) Adet Kültür Varlığı Yapı İle Cumhuriyet Dönemi Eski Valilik Binasının Rölöve, Restitüsyon Ve Restorasyon Projelerinin Yapımı Hizmet Alımı İşi III.Safha III. I Çalışma Alanının (Sit) İrdelene Çalışmaları III. II Kentsel Tasarım Yenileme Avan Projesi Etüd Ve Araştırmaları, Cilt 1, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Ankara, 2013
- Aslanoğlu, R.A., 2000. Kent Kimlik ve Küreselleşme, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Augé, M., 1997. Yer-Olmayanlar Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş, (çev. Ilgaz T.), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Aydınlı, S., 2008. Zaman - Mekan, YEM Yayınları, 150-161, İstanbul.
- Aydınlı, S., 2003. Mimarlığı Anlama-Kaynağa Ulaşma ve Özü Yakalama, TOL, Kayseri Mimarlar Odası, sayı:3, 54-85, Kayseri.
- Barber, B., 1995. Jihad vs. McWorld, New York: Random House
- Berman, M., 2010. Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, (çev. Kuşdil, E.), İletişim Yayıncılık, İstanbul.

- Bilgin, N., 2003, Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Kavramlar, Yaklaşımlar, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Botton, A., 2007. Mutluluğun Mimarisi, (çev. Altuğ, B.T.), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Cauce, S., 2001. Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Cevizci, A., 2000. Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ching, F.D.K., 2004. Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen (çev. Lökçe, S.), YEM Yayınları, İstanbul.
- Cullen, G., 1961. *The Concise Townscape*, The Architectural Press, London
- Danacıoğlu, E., 2008. Geçmişin İzleri Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Diğiroğlu, F., 2007. Trabzon Reji İdaresi 1883-1914, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Doğruel, F., Doğruel, A.S., 2000. Osmanlı'dan Günümüze Tekel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Düzenli, E., 2009. Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1960) Modernite Düşüncesinin Mekansal Kuruluşu: Merkez-Periferi Dinamikleri Bağlamında Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997. Cilt 2, YEM Yayınları, İstanbul.
- Fabian, J., 1999. Zaman ve Öteki, (Çev. S. Budak), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Florov, I., 1997. Felsefe Sözlüğü, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Giddens, A., 2000. Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, (çev. Ü. Tatlıcan), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A., 2010. Modernliğin Sonuçları, (çev. Altuğ, Ü., Peker, B.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gür, Ş.Ö., 1996. Mekan Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.
- Gür, Ş.Ö., 1996. Palimpsest: örselenmiş Parşömen yada Tablet-1, Yapı Dergisi, sayı: 245, syf:60-65, İstanbul.
- Gürkaş, E., T., 2011. "Bellekteki Yer Neresidir?" Samatya'da Zihinsel ve Toplumsal Pratikler, Mekân ve Kültür, , Kültür Araştırmaları Derneği Cem Veb Ofset, 39-48 Ankara.

- Hançerlioglu, O., 1976. Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D., 1993. Postmodernizme Bir Bakış, Birikim Dergisi, sayı:49, İstanbul.
- Harvey, D., 2006. Postmodernliğin Durumu, (çev. Sayran, S.) Metis yayınları, İstanbul.
- Hasol, D., 2008. http://www.doganhasol.net/Articles/kentsel-mek%C3%A2n-ve-kentlilik-bilinci_10820.html,
- Hasol, D., 2005. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M., 2004. Varlık ve Zaman, (Çev. A. Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul.
- Işık, O., 1994. Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekanlaşması, Toplum ve Bilim, Birikim Yayınları, 64-65 Güz/Kış, 7-38, Ankara.
- İnceoğlu, M ve Aytuğ, A., 2009. Kentsel Mekânda Kalite Kavramı, Megaron, YTÜ Mimarlık Fakültesi, Cilt:4, Sayı:3, 131-146, İstanbul.
- Kahvecioğlu, H, 2008. Mekânın Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman, Zaman-Mekân, YEM Yayınları, 142-149, İstanbul.
- Karaduman, S., 2010. Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, Journal of Yaşar University, 17(5), 2886-2889, İstanbul.
- Koçyiğit, R.G., 2007. Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin Yeniden Üretimi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuban, D., 2002. Mimarlık Kavramları, YEM Yayınları, İstanbul.
- Kumar K., 2004. Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, (çev. Mehmet Küçük), Dost Kitabevi, Ankara.
- Sert, A., 2004. Endüstri Binalarının Yeniden İşlevlendirilmesi: Karadeniz Bölgesi Tekel Binalarının Analizi ve Yeni İşlev Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Soygeniş, S., 2006. Mimarlık Düşünmek Düşlemek, YEM Yayınları, İstanbul.
- Sözen M. ve Tanyeli U., 1996. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Sümerkan, M.R., 1974. Mustafa Reşat Sümerkan Kişisel Fotoğraf Arşivi
- Tanyeli, U., 1996. Akdeniz’de Mimarlık Platformu, Tasarım Dergisi, 67, 93-96
- Tanyeli, U., 2000. 90’lar Türkiye’inde Mimarlık: Metropolleşme ve Metropole Direnme, Mimarlık Yıllığı, 1, 16-23

Tanyeli, U., 2004. Kitle Turizmi ve “Yok-Mekân” Mimarlığı, Arredamento Mimarlık, 7-8, 74-77

Thompson, P., 1999. Geçmişin Sesi, Tarih Vakfı, İstanbul.

Tosh, J., 2005. Tarihin Peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular, Tarih Vakfı, İstanbul.

Touraine, A., 2000. Modernliğin Eleştirisi, (çev. H. Tufan), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

URL-1 <http://www.tta.gov.tr/default.asp?islem=tarihce>

URL2<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=50&RecID=1211>

URL-3<http://arkiv.arkitera.com/proje/varlibas-atapark-alisveris-ve-yasam-merkezi/1556>

URL-4 <http://v2.arkiv.com.tr/p10703>, 21.09.2011a

URL-5 <http://v2.arkiv.com.tr/p10702>, 19.09.2011b

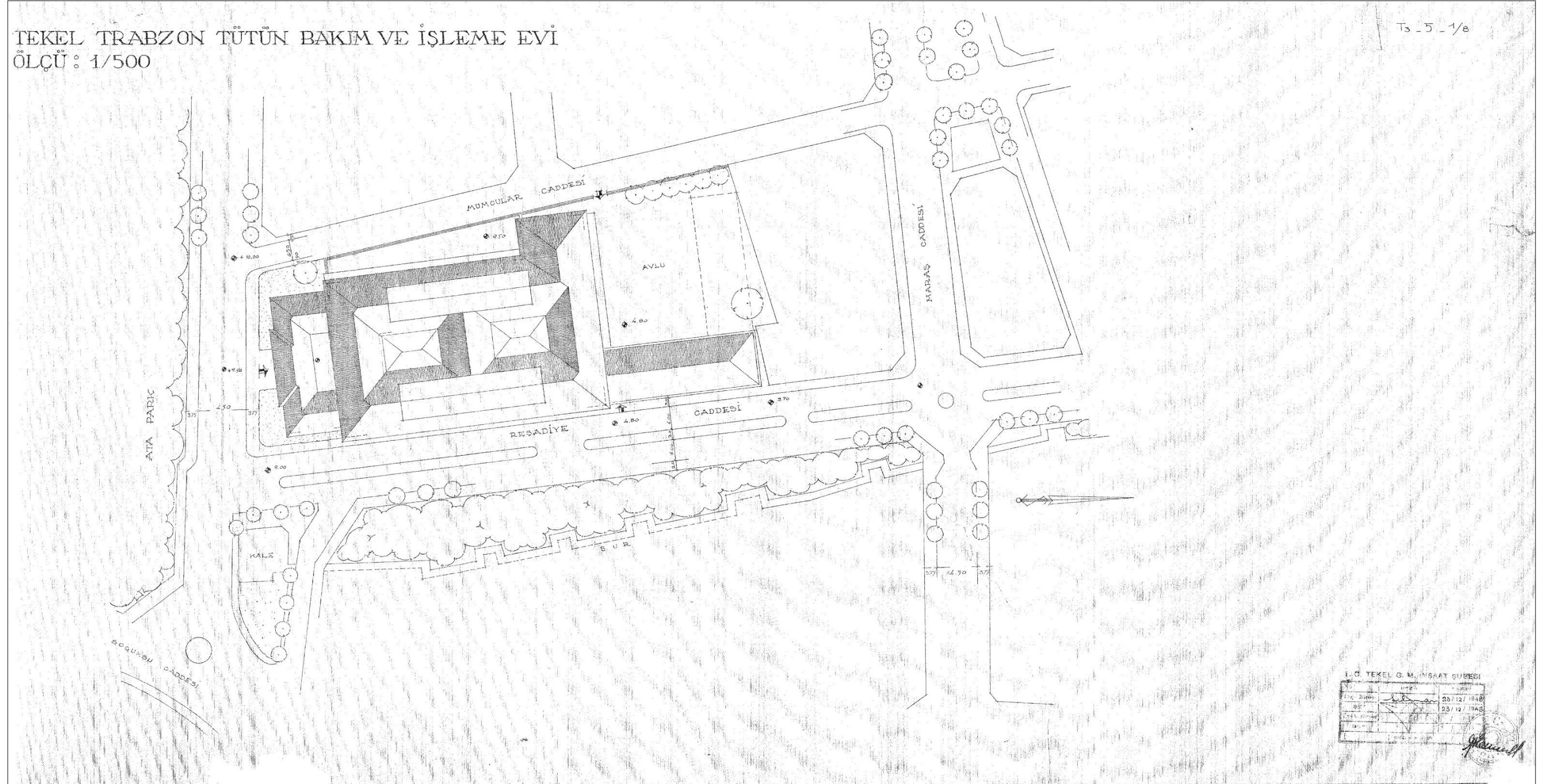
Urry, J., 1999. Mekanları Tüketmek, (çev. R. G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Yırtıcı, H., 2005. Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

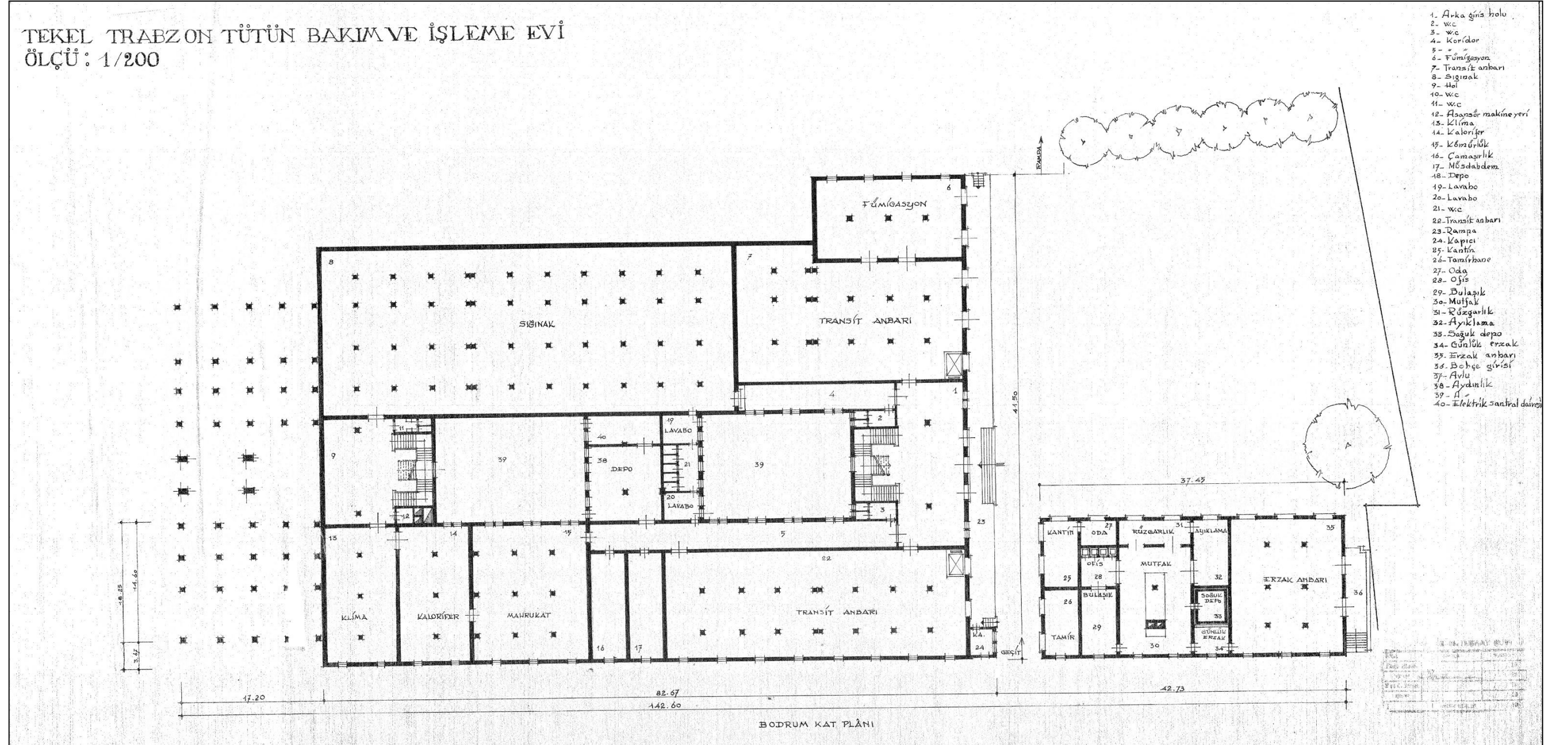
Zevi, B., 1968. Mimariyi Görmeyi Öğrenmek (çev. D. Divanlıoğlu), Birsen Yayınevi, İstanbul.

6.EKLER

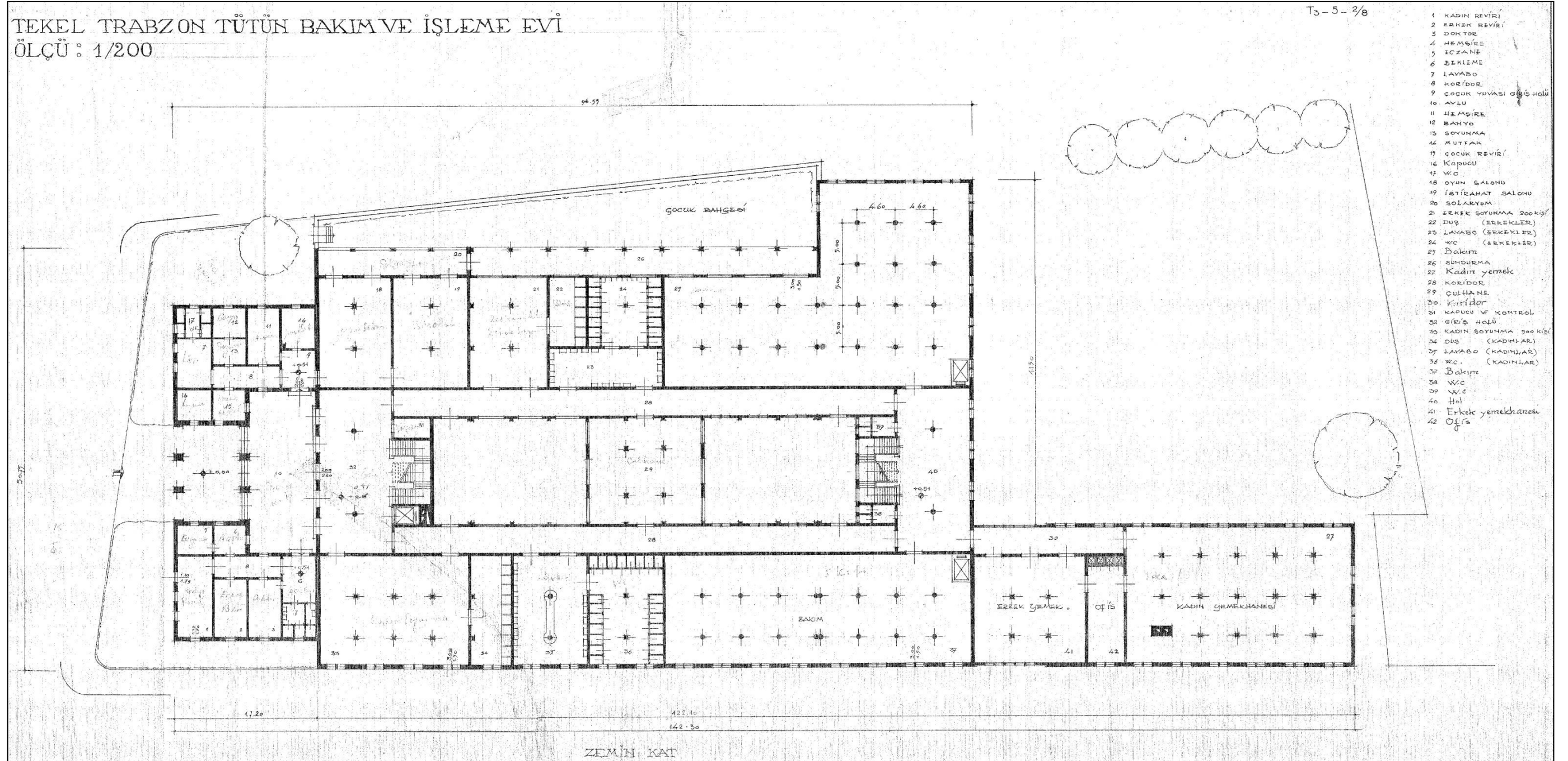
Ek Şekil 1. Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-vaziyet planı (URL-4, 2011).

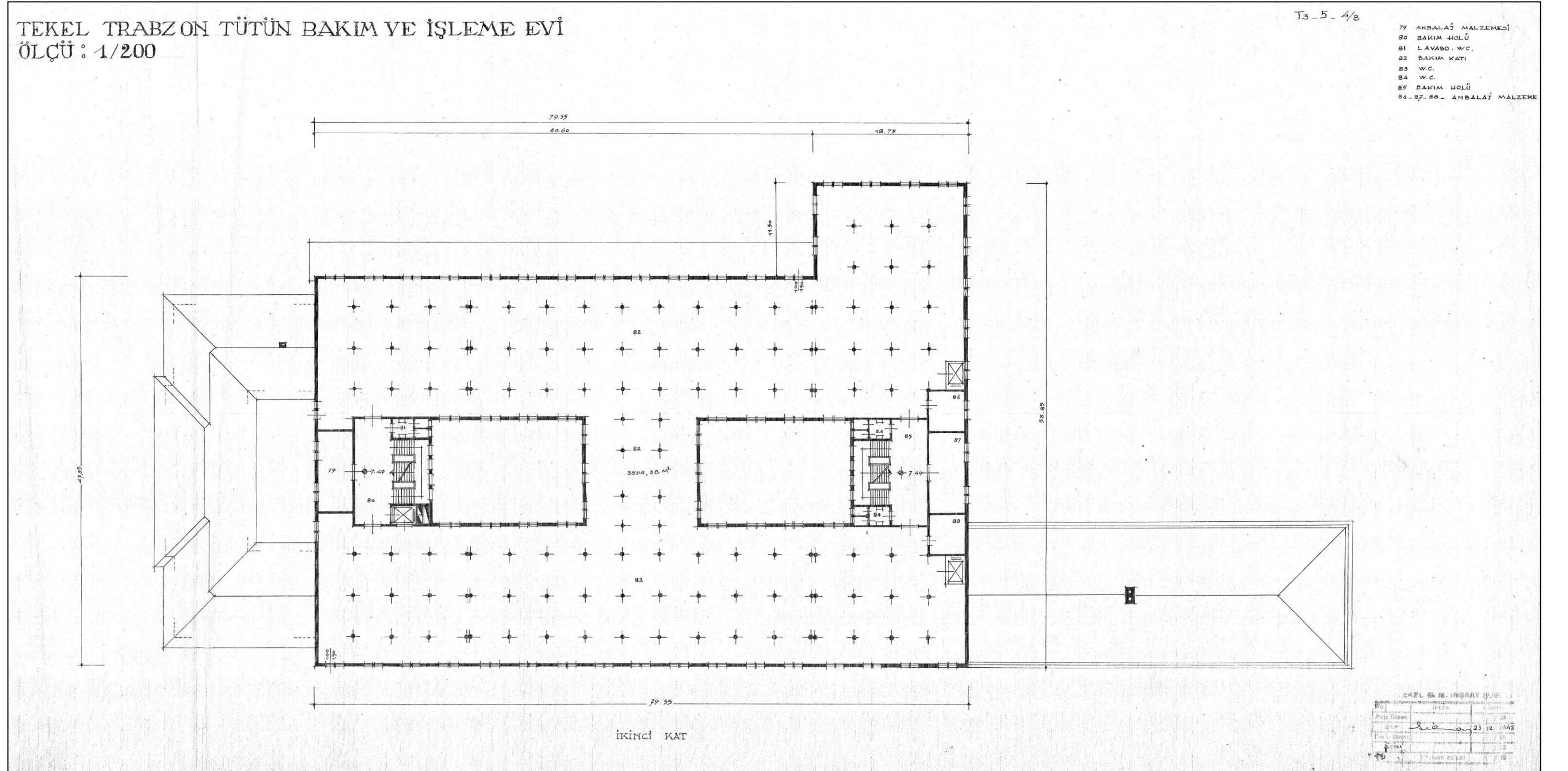
Ek Şekil 2. Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-bodrum kat planı (URL-4, 2011).

Ek Şekil 3. Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-zemin kat planı (URL-4, 2011).

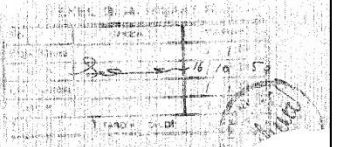
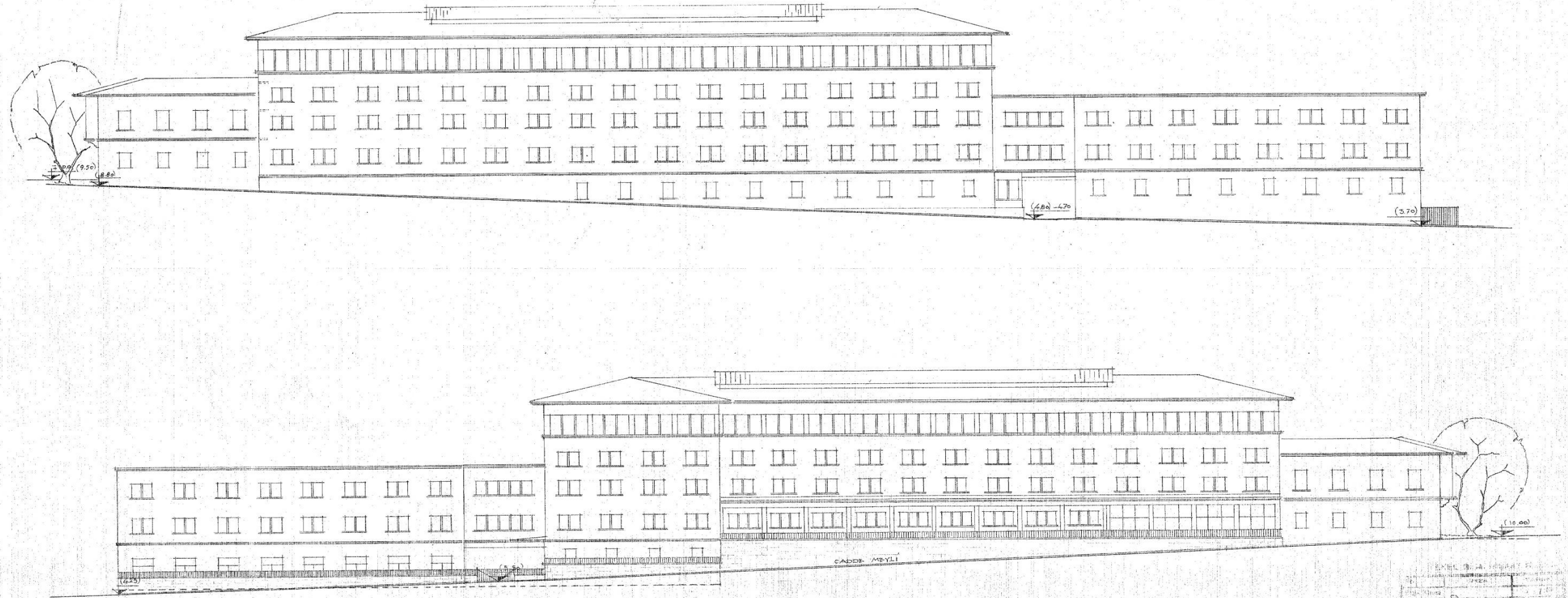

Ek Şekil 5. Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-ikinci kat planı (URL-4, 2011).

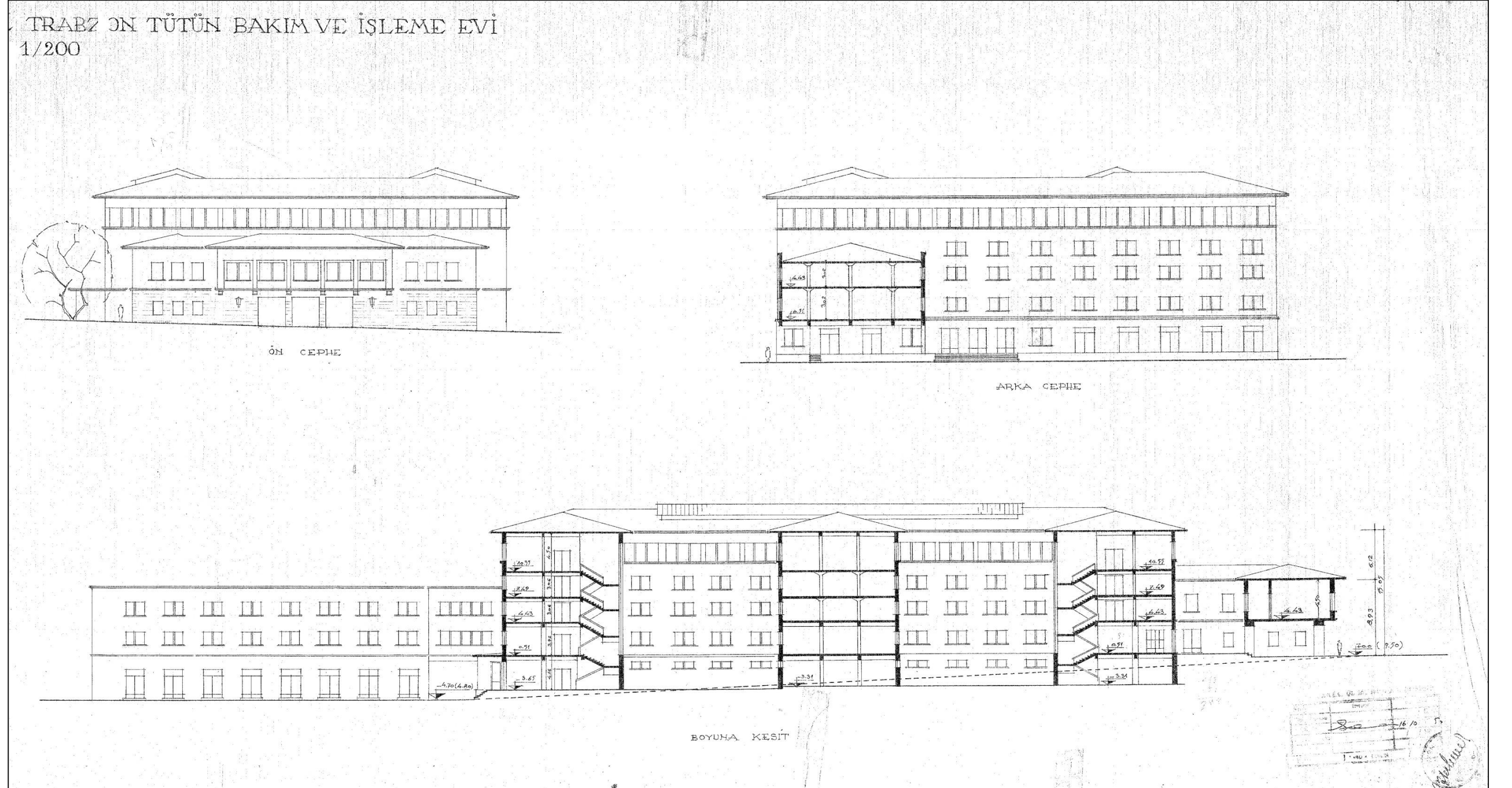

Ek Şekil 7. Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-görünüşler (URL-4, 2011).

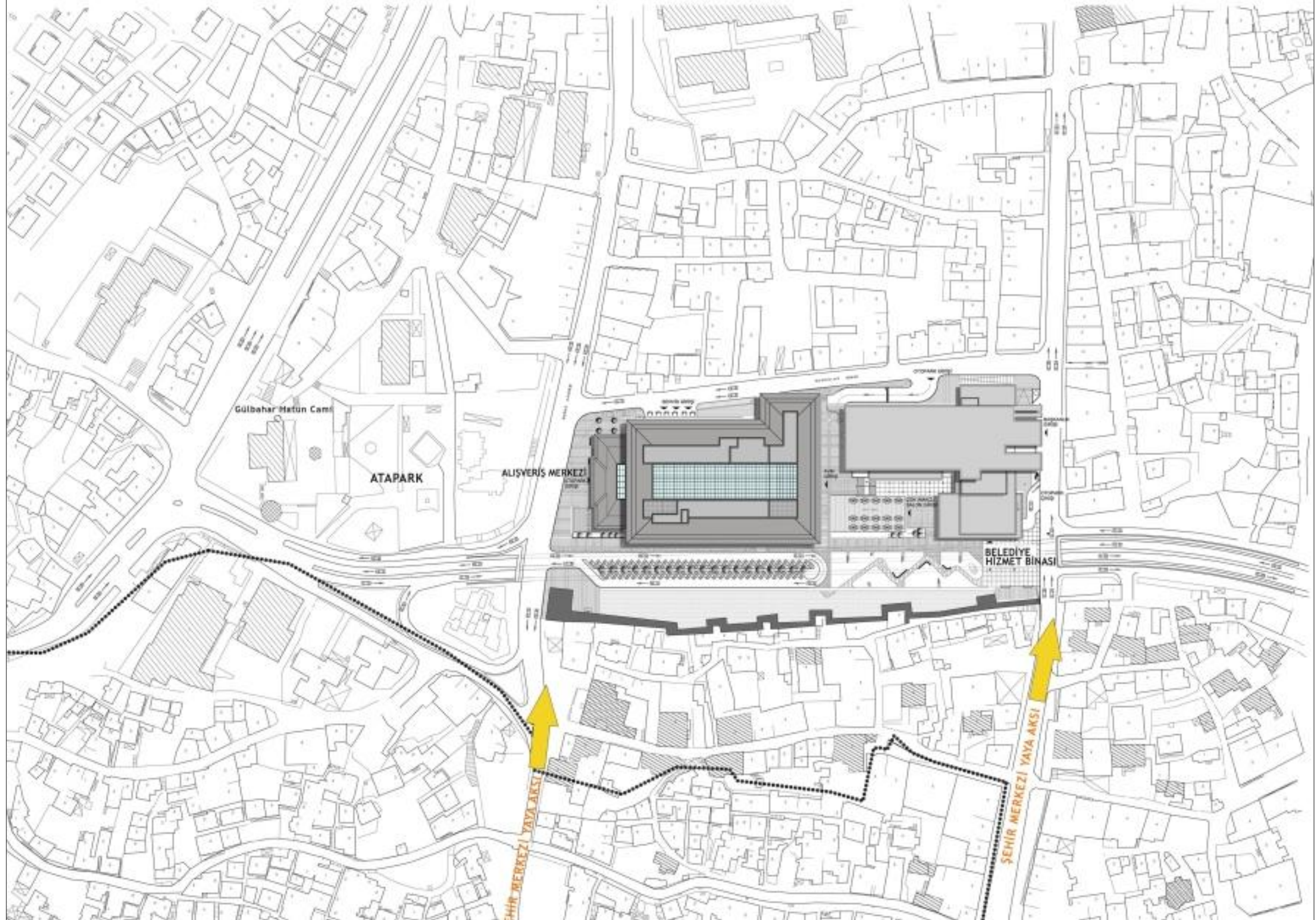
TEKEL TRABZON TÜTÜN BAKIM VE İŞLEME EVİ
ÖLÇÜ : 1/200

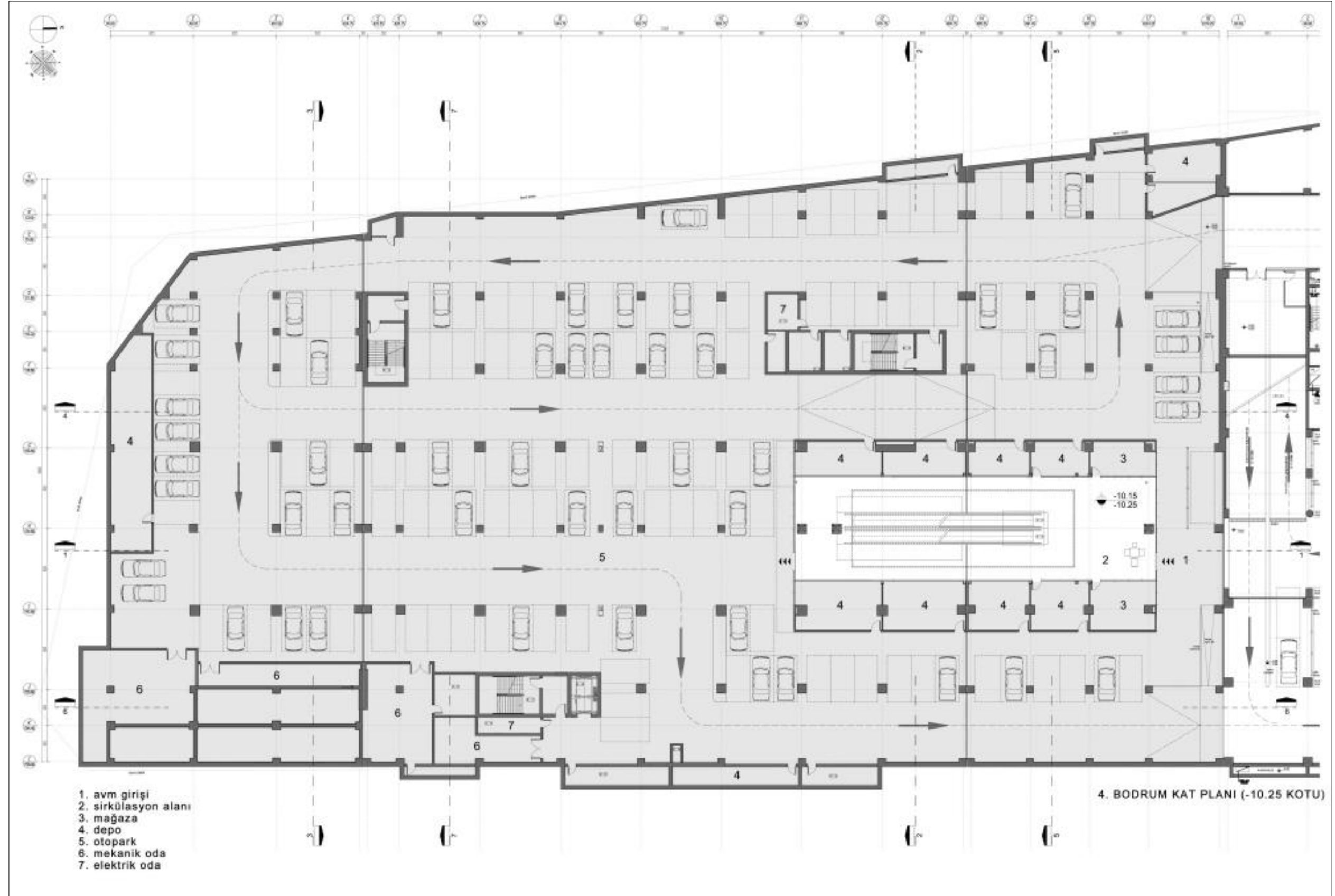
Ek Şekil 8. Tekel Binası 1948 yılı proje çizimleri-görünüş ve kesitler (URL-4, 2011).

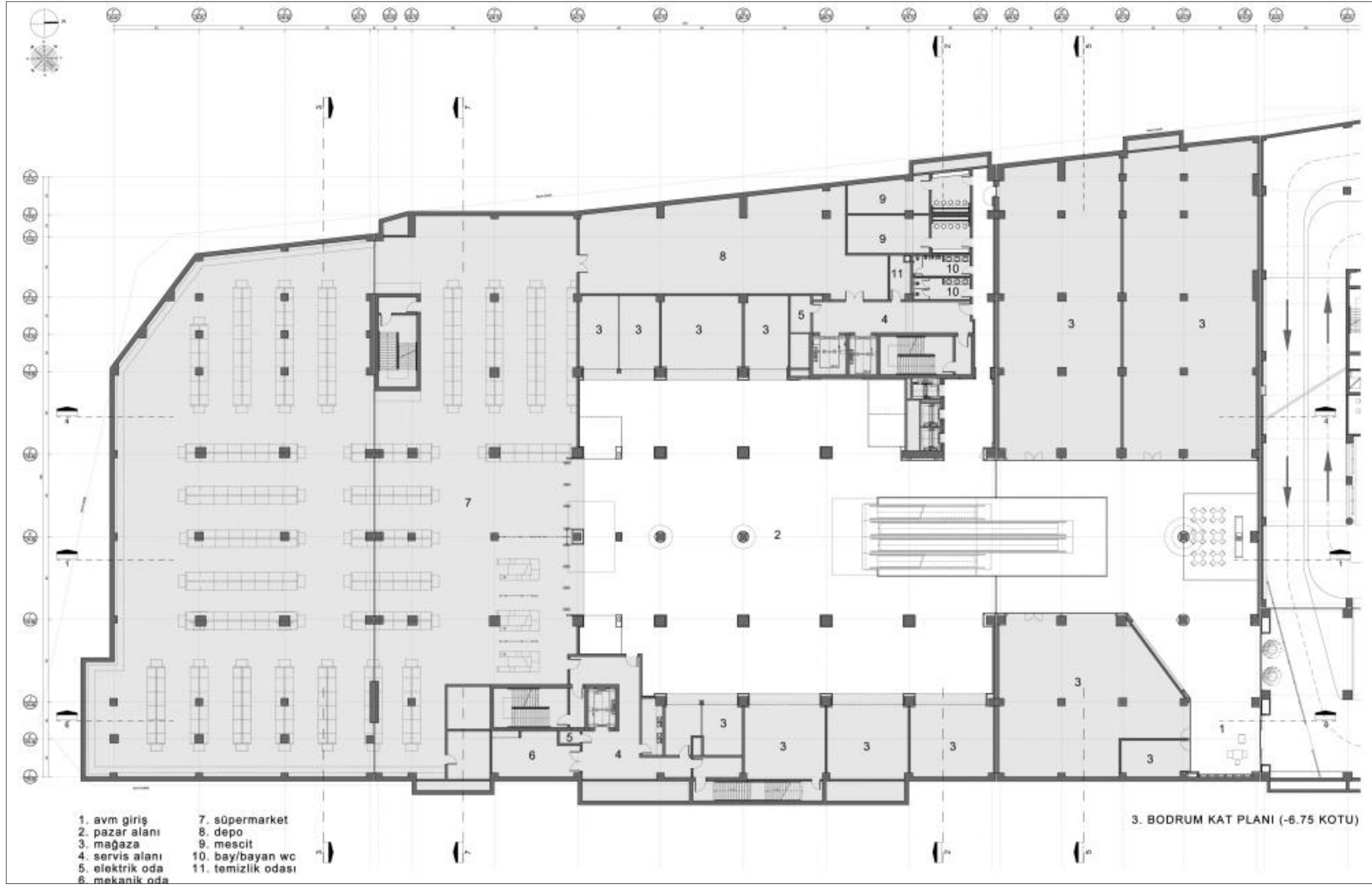
Ek Şekil 9. Varlıbaş Alışveriş Merkezi vaziyet planı (URL-5, 2011).

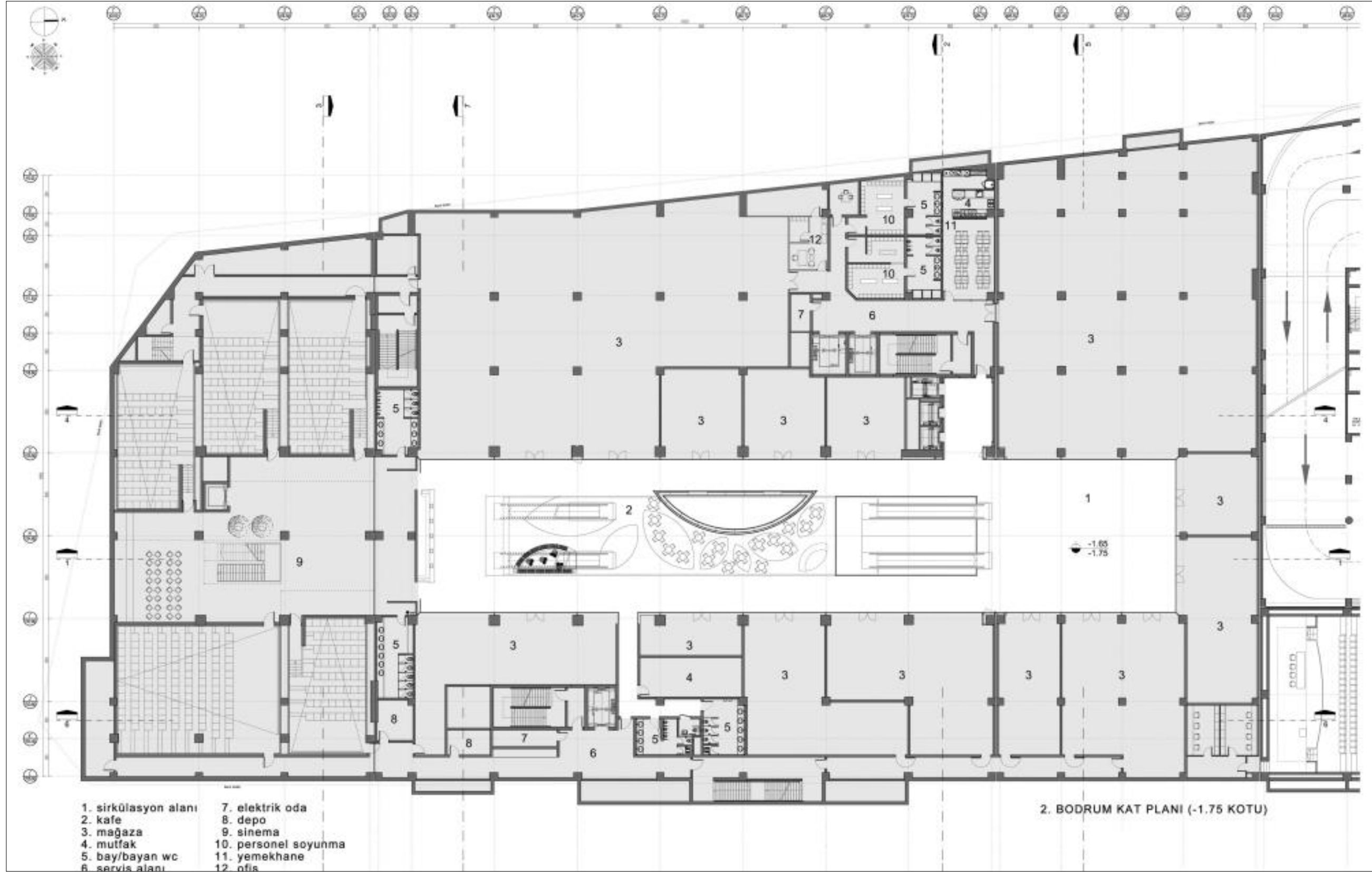
Ek Şekil 10. 4. Varlıbaş Alışveriş Merkezi bodrum kat planı (URL-5, 2011).

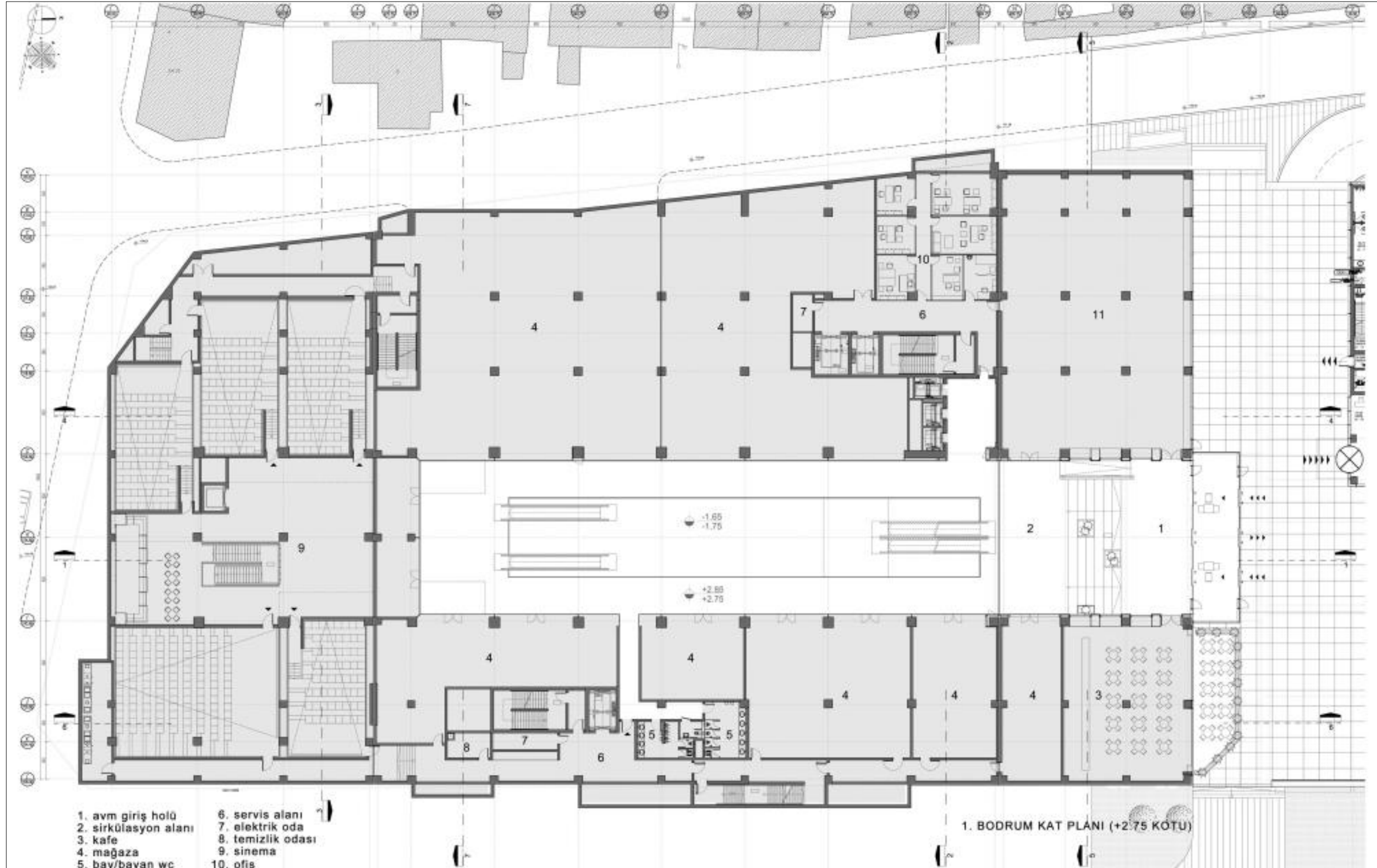
Ek Şekil 11. Varlıbaş Alışveriş Merkezi 3.bodrum kat planı (URL-5, 2011).

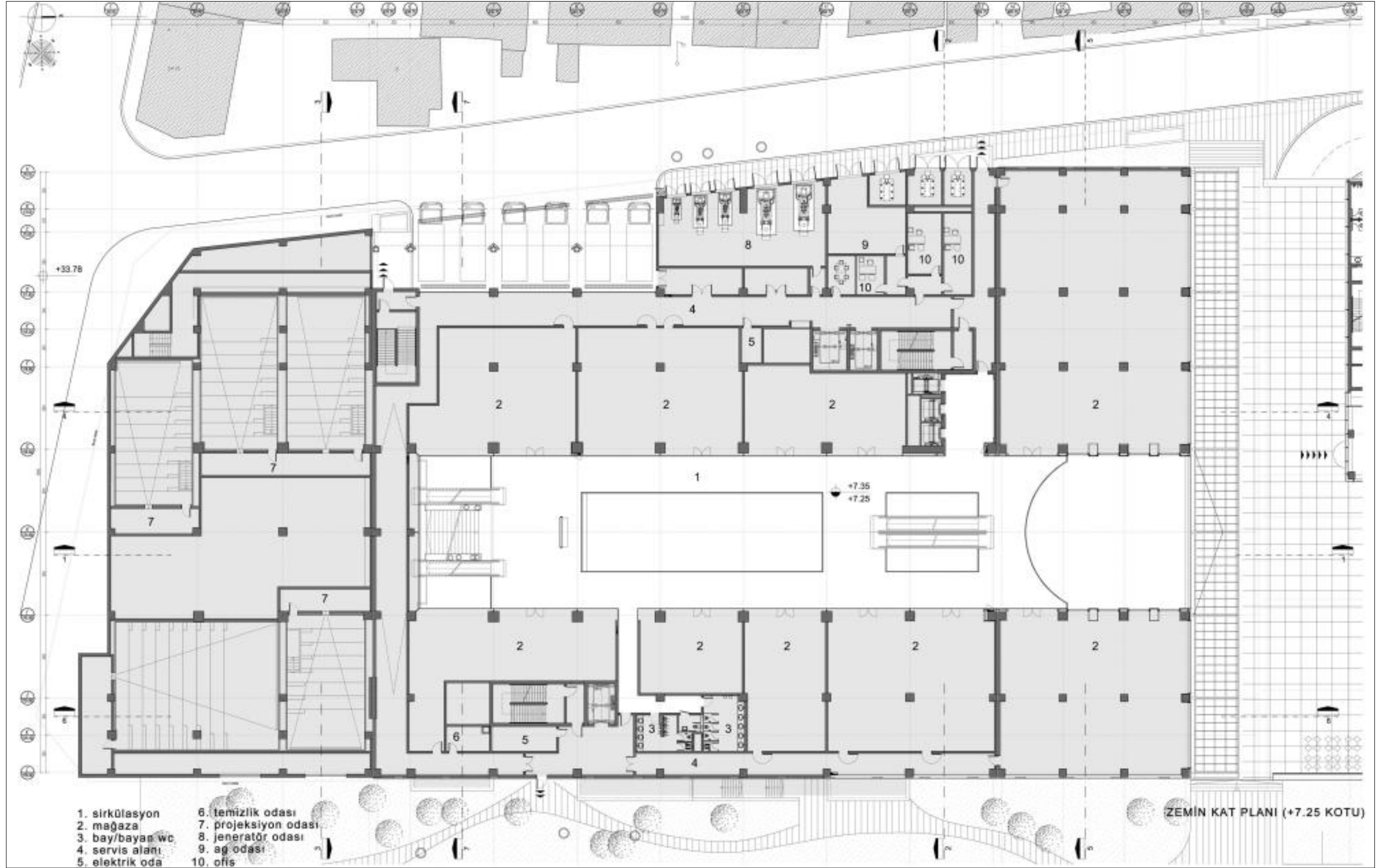
Ek Şekil 12. Varlıbaş Alışveriş Merkezi 2. Bodrum kat planı (URL-5, 2011).

Ek Şekil 13. Varlıbaş Alışveriş Merkezi 1. Bodrum kat planı (URL-5, 2011).

Ek Şekil 14. Varlıbaş Alışveriş Merkezi zemin kat planı (URL-5, 2011).

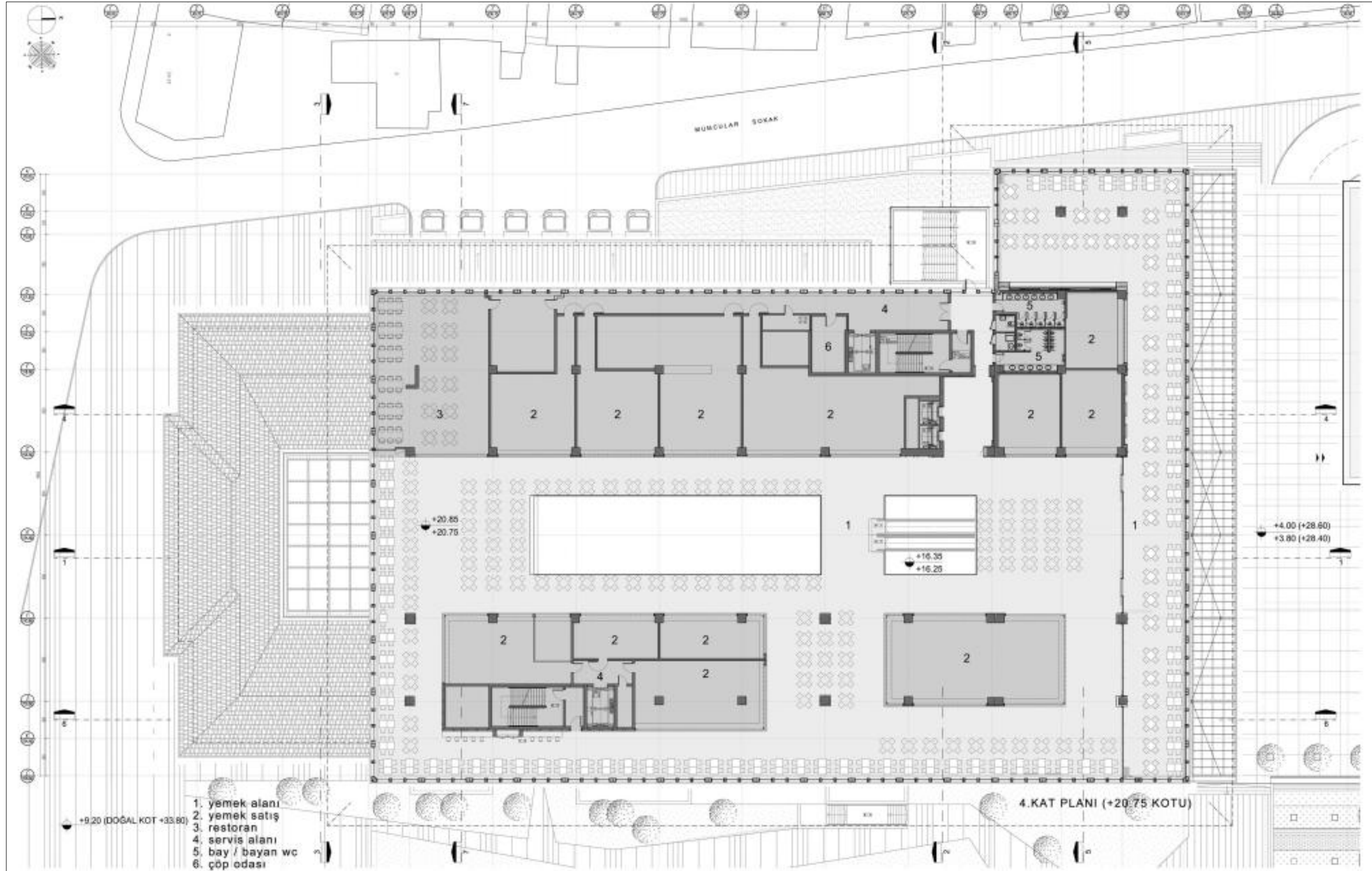
Ek Şekil 15. Varlıbaş Alışveriş Merkezi 1. kat planı (URL-5, 2011).

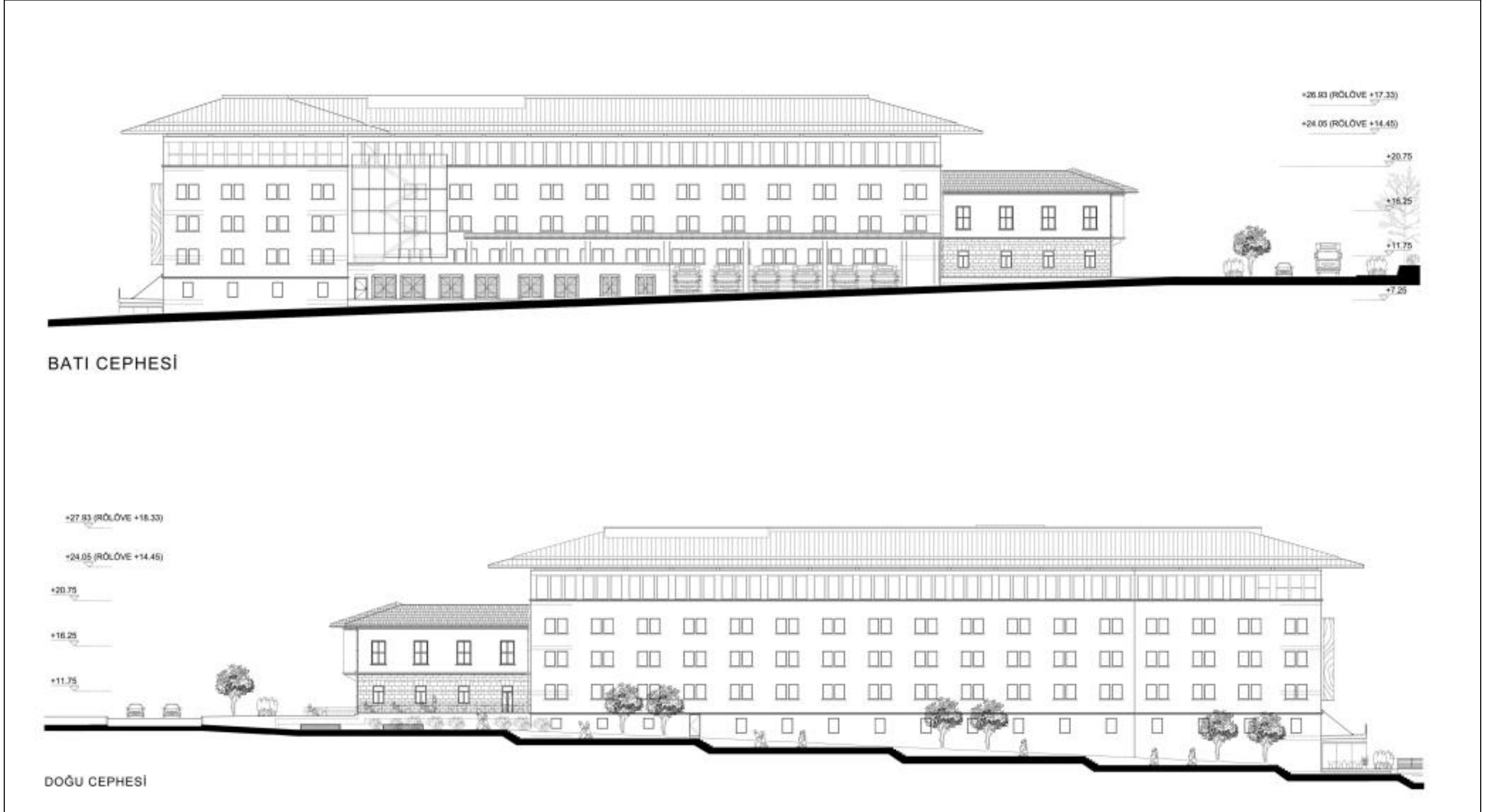
Ek Şekil 16. Varlıbaş Alışveriş Merkezi 2. Kat planı (URL-5, 2011).

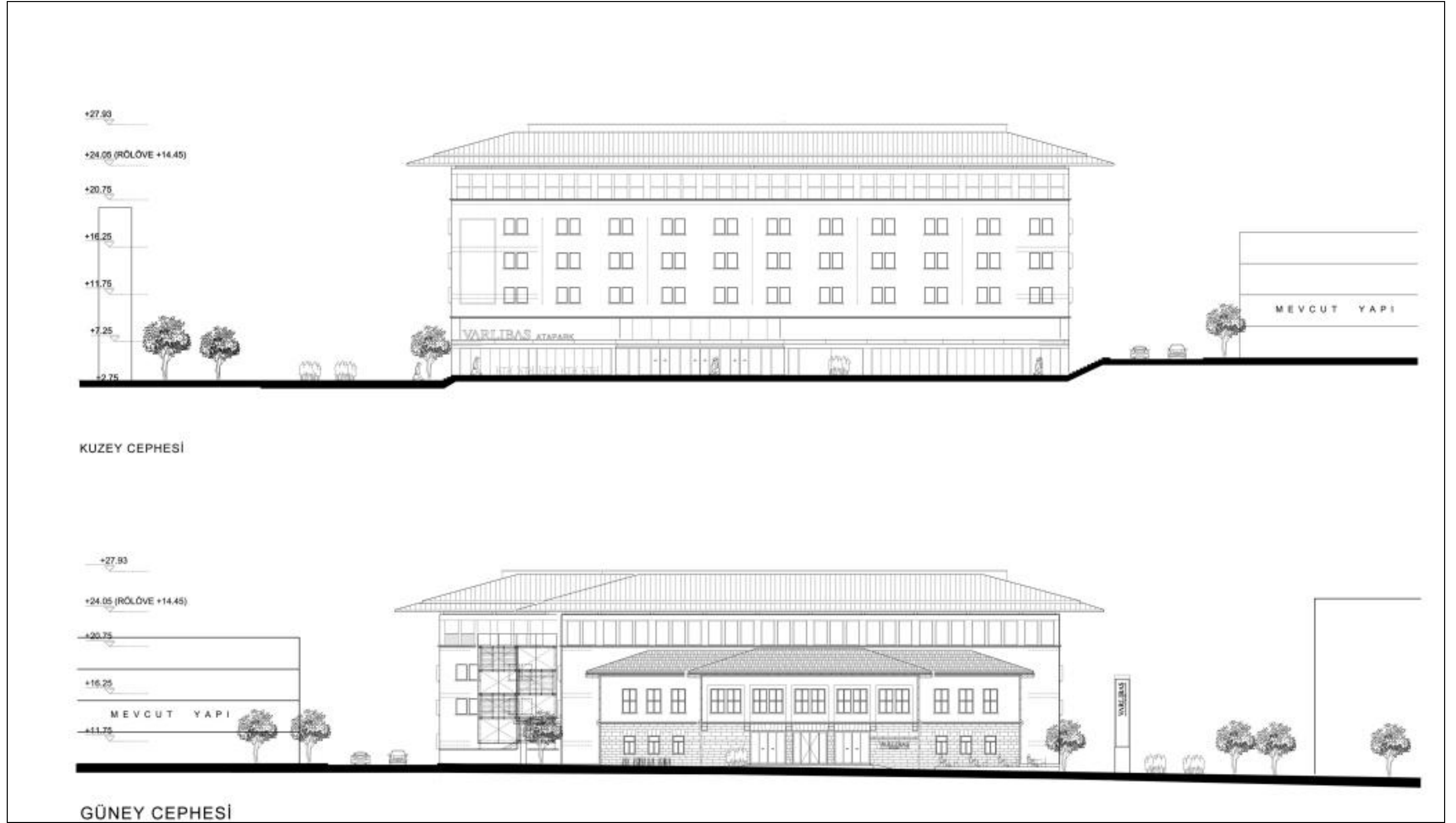
Ek Şekil 17. Varlıbaş Alışveriş Merkezi 4. kat planı (URL-5, 2011).

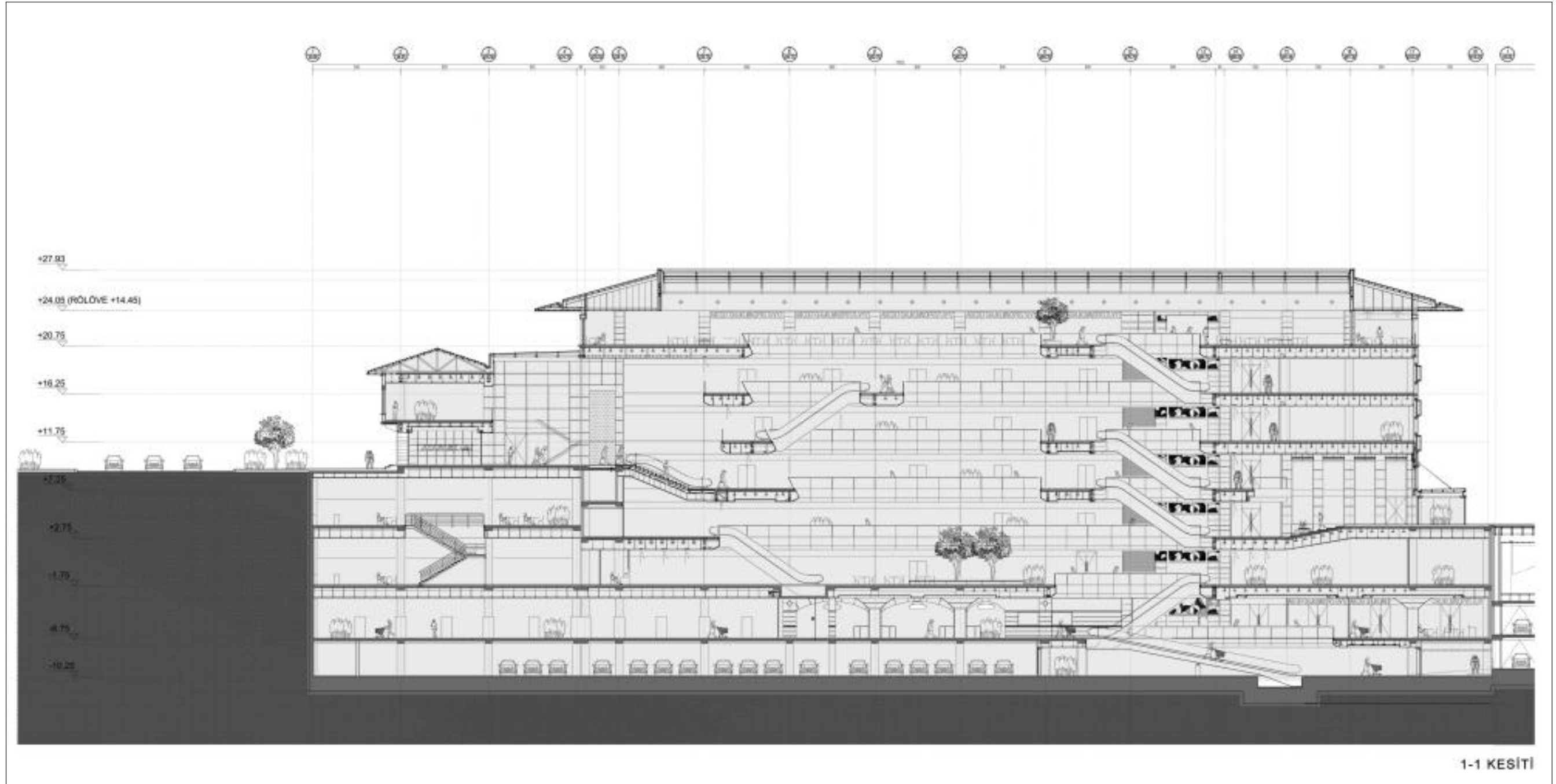
Ek Şekil 18. Varlıbaş Alışveriş Merkezi doğu ve batı cephesi görünüşleri (URL-5, 2011).

Ek Şekil 19. Varlıbaş Alışveriş Merkezi kuzey ve güney cephesi görünüşleri (URL-5, 2011).

Ek Şekil 20. Varlıbaş Alışveriş Merkezi boyuna kesiti (URL-5, 2011).

Ek Şekil 21. Varlıbaş Alışveriş Merkezi enine kesiti (URL-5, 2011).

EK 2. Sözlü tarih uygulamasında sorulan sorular

Tekel Binası Soruları

- Tekel Binası işlerliğinin devam ettiği dönemin Trabzon'unu bize anlatır mısınız?
- Tekel Binası o dönemde Trabzon kenti için nasıl bir anlam ifade ediyordu?
- Tekel Binası sizde ne his uyandırmaktaydı?
- Tekel Binası'nın bir karakteri olduğunu düşünüyor musunuz?
- Tekel binasının yakın çevresi, Trabzon kenti ve onun yakın çevresiyle ilişkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
- Tekel Binası, Trabzon kenti ve halkının geçmişini yansıtmakta mıydı?
- Tekel Binası Trabzon tarihine katkıda bulunmuş mudur?
- Tekel Binası ile ilgili önemli gördüğünüz bir konu ve anınızı paylaşabilir misiniz?

Varlıbaş Avm Soruları

- Yakın zaman Trabzon'u hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- Varlıbaş Alışveriş Merkezi, Trabzon kenti karakterine uygun mudur?
- Varlıbaş Alışveriş Merkezi yakın çevresi ve Trabzon kenti ile ilişkisi olduğunu düşünüyor musunuz?
- Varlıbaş Alışveriş Merkezi size tarihsel hissi vermekte midir?
- Geçmişten günümüze gelmiş sokak alışveriş kültürünü burada bulabiliyor musunuz?
- Varlıbaş Alışveriş Merkezi'ni kullanım alanları olarak diğer Alışveriş Merkezi'lerinden farklı görmekte misiniz?
- Dönüşüm sonrası tek el binasından izler buluyor musunuz?
- Varlıbaş Alışveriş Merkezi'nde bina ile yaşamış olduğunuz bir olay var mıdır?

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Antalya-Manavgat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Manavgat'ta tamamladıktan sonra, 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık bölümünden mezun oldu. Aynı yıl KTÜ mimarlık bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2011 yılında KTÜ mimarlık bölümü bina bilgisi Anabilim dalına ÖYP programı ile atandı. Halen aynı bölümde akademik çalışmalarına araştırama görevlisi olarak devam etmektedir. Çeşitli ulusal mimari proje yarışlarına yardımcı ve proje sahibi olarak katılmıştır ve yardımcı katılımcı olarak bir adet mansiyon ödülü vardır. İyi derecede İngilizce bilmektedir.